

**MAASEUTURAHASTOSTA MYÖNNETTYJEN YRITYS-
TUKIEN MERKITYS POHJOISSAVOLAISILLE MAA-
SEUTUMATKAILUYRITYKSILLE**

Satu Peltonen

Pro Gradu-tutkielma

Yrittäjyys

Itä-Suomen yliopisto

Sosiaali- ja terveystieteiden laitos

Marraskuu 2014

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta,
sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos, yrittäjyyden oppiaine

PELTONEN, SATU: Maaseuturahastosta myönnettyjen yritystukien merkitys pohjois-savolaisille maaseutumatkailuyrityksille
Relevance of the Business Subsidies appropriated by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) for Rural Tourism Enterprises in North Savo

Pro Gradu-tutkielma, 83 sivua, 4 liitettä (11 sivua)

Tutkielman ohjaaja: KTT Littunen Hannu

Marraskuu 2014

Avainsanat: yritystuki, maaseutumatkailu, vaikuttavuus, arviointi

Tämä Pro Gradu-tutkielma tarkastelee maaseuturahastosta myönnettyjen yritystukien merkitystä pohjoissavolaisille maaseutumatkailuyrityksille. Tavoitteena on selvittää arvioinnin avulla, millainen merkitys yritystuilla on ollut pohjoissavolaisille maaseutumatkailuyrityksille toiminnan eri vaiheissa, millaisia tavoitteita yritystuille on asetettu ja kuinka ne ovat toteutuneet ja millaisia vaikutuksia niillä on ollut. Lisäksi tarkastellaan, millaiset ovat yritysten tulevaisuudennäkymät.

Tutkimuksen otos koostuu 16 haastattelusta ja seitsemästä internet-vastauksesta. Haastattelulomake oli osin tiukasti strukturoitu ja osin teemahaastattelu-muotoinen, eli puoli-strukturoitu. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Tämän jälkeen strukturoidut kysymykset ja avoimet vastaukset analysoitiin.

Tulosten perusteella yrittäjät pitivät tukia tärkeimpinä yrityksen perustamisvaiheessa sekä niiden kohdistuessa tuotekehitykseen. Tuen hakuvaiheessa yrittäjien asettamista tavoitteista suosituimpia olivat yrityksen kilpailukyvyyn lisääminen, uusien asiakkaiden saaminen ja liikevaihdon tai taloudellisen tuloksen kasvu. Nämä, melko konkreettiseksi ja usein esiintyviksi laskettavat, tavoitteet olivat myös toteutuneet hyvin ja lisää vaikutuksia odotettiin ilmenevän tulevaisuudessa. Yritysten tulevaisuudennäkymiä vastaajat pitivät melko valoisina, suurin osa vastaajista piti todennäköisenä, että yrityksen toiminta laajenee tai jatkuu nykyisessä laajuudessaan. Kehittämistarpeista todennäköisimpinä pidettiin toisten yrittäjien kanssa tapahtuvaa yhteistyötä ja verkostoitumista markkinoinnissa ja myynnissä, teknologian hyödyntämistä ja matkailun toimintaympäristön ja infrastruktuurin kehittämistä.

Yritystukien vaikuttavuuden arviointi ei ole helppoa, koska niin monet sisäiset ja ulkoiset tekijät vaikuttavat saatuihin tuloksiin. Tutkimustulosten vertailtavuus on vaikeaa johtuen muun muassa erilaisista mittareista, tutkimusasetelmista ja tutkimuksen aikana vallinneesta toimintaympäristöstä. Osin tästä syystä tutkimustieto, varsinkin pitkältä aikaväliltä, on melko vähäistä. Pitkän aikavälin tutkimustiedolle yritystukien vaikuttavuudesta olisi tarvetta ja siitä olisi apua esimerkiksi politiikkatoimenpiteiden suunnittelussa ja kohdentamisessa. Seurantatutkimus samalle vastaajajoukolla esimerkiksi viiden vuoden kuluttua olisi mielenkiintoinen. Toinen jatkotutkimusaihe olisi niin sanottu kanta-asiakas-ilmiö, jossa yritystukia myönnetään vuodesta toiseen samoille yrityksille,

vaikka tuet on tarkoitettu vain väliaikaisiksi. Mikä merkitys ja millaisia vaikutuksia tulla on näissä yrityksissä?

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkielman tausta	4
1.2 Tutkielman tavoite, tutkimusongelma ja rajaukset.....	5
1.3. Tutkielman rakenne.....	6
2 YRITYSTUET JA NIIDEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	8
2.1 Yritystukien myöntäjät ja tukimuodot	9
2.2 Maaseuturahaston yritystukimuodot.....	11
2.3 Arvioinnin käsitteet.....	14
2.4 Yritystukien vaikuttavuuden arviointi.....	16
2.5 Arvioinnin teoreettiset lähestymistavat.....	19
2.6 Arvioinnin tyyppejä	21
2.7 Arviointistandardit	22
2.7.1 Arviointistandardit Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen ja Euroopan Unionin mukaan	23
2.7.2 Arvojen ja moraalin rooli arvioinnissa.....	24
2.8 Ohjelma- ja hanketoiminnan syklimalli	24
2.9 Arviointikysymykset	26
3 YRITYSTUKIEN VAIKUTTAVUUS JA VAIKUTTAVUUSARVIOINNIN TULOKSIA	28
3.1 Vaikutukset liiketoimintaan ja yrittämiseen	29
3.2 Vaikutukset yritysten taloudelliseen suoriutumiseen	31
3.3 Vaikutukset työllisyyteen	34
3.4 Vaikutukset yritysten ympäristöön ja aluetalouteen	37
3.5 Tukea saaneiden ja ilman tukea toimineiden yritysten vertailua.....	40
3.6 Sidosryhmien näkemyksiä yritystukien vaikuttavuudesta ja vaikutuksista	41
4 MATKAILUALA POHJOIS-SAVOSSA	44
4.1 Pohjois-Savon matkailustrategiat 2007–2013 ja 2015	45
4.2 Maaseutumatkailu	47
4.3 Matkailualan yritystuet Pohjois-Savon ELY-keskuksen alueella	51
5 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	55
5.1 Tutkimusaineisto ja – menetelmät.....	55
5.2 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti	57

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	59
6.1 Yritystuen merkitys yrityksen toiminnan eri vaiheissa	59
6.2 Yritystuille asetettujen tavoitteiden toteutuminen ja vaikutukset sekä yritysten tulevaisuudennäkymät	61
6.2.1 Laadulliset tavoitteet	61
6.2.2 Määrälliset tavoitteet	63
6.2.3 Yritystoiminnan tulevaisuudennäkymät	66
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	72
7.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset ja pohdintaa	72
7.2. Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet	75
LÄHTEET	78
LIITTEET	84

KUVIOT

KUVIO 1. Euroopan unionin ohjelma- ja hanketoiminnan syklimalli. (European Comission, 2004).....	25
KUVIO 2. Vastaajien arviot tuen merkityksestä yrityksen eri vaiheissa	60
KUVIO 3. Vastaajien tukea hakiessaan asettamat laadulliset tavoitteet	63
KUVIO 4. Vastaajien tukea hakiessaan asettamat määrälliset tavoitteet	66
KUVIO 5. Vastaajien arviot yritystoiminnan suunnasta seuraavien viiden vuoden sisällä.	68
KUVIO 6. Vastaajien arviot muutoksista yritystoiminnan koossa seuraavien viiden vuoden sisällä	69
KUVIO 7. Vastaajien arviot kehittämistarpeiden- ja toimenpiteiden todennäköisyydestä tulevaisuudessa	71

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Yritystukipäätökset (ELY ja LEADER) Pohjois-Savossa vuosina 2008–2011 (Mukailtu: Hanke2007-järjestelmä/ PSarvi/Sampsa Wulff).....	52
TAULUKKO 2. Myönnetyt yrityksen investointituet (ELY+Leader) Pohjois-Savossa vuosina 2008–2011 (Mukailtu: Hanke2007-järjestelmä/PSarvi/Sampsa Wulff) ...	54

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta

Vuonna 2011 enemmän kuin 10 prosenttia suomalaisista yrityksistä, joka tarkoittaa yli 30 000 yritystä, sai Kosken ja Ylä-Anttilan (2011, 5) mukaan rahoituksen tai muun tuen muodossa yritystueksi luokiteltavaa avustusta toimintaansa. Yritystueksi katsotaan suora rahallinen tuki, julkisten organisaatioiden myöntämät lainat, korkotuet, takaukset, verohelpotukset, julkisten organisaatioiden pääomasijoitukset sekä julkisten organisaatioiden yrityspalvelut. Esimerkiksi vuonna 2008 Tilastokeskuksen yritystukitietokannan, jossa on tilastoituna työ- ja elinkeino- sekä maa- ja metsätalousministeriön, Finnveeran ja Tekesin myöntämät ja maksamat tuet, mukaan yritykset saivat suoraa tukia ja rahoitusta noin 1,77 miljardia euroa, mikä vastaa hieman vajaata prosenttia bruttokansantuotteesta. Summan merkittävimmät osat ovat takaukset (37 %), suorat tuet (29 %), lainat (3%) ja starttirahat (2 %). Suorien valtion tukien määrä yritystukitietokannassa oli vuonna 2008 noin 500 miljoonaa euroa. Kun tähän lisätään verotuet ja lainojen tukisuudet, saadaan summaksi noin 1000 miljoonaa euroa. Tästä summasta puuttuvat vielä kuntien yritystuet. Viiden vuoden aikana, vuodesta 2003 vuoteen 2008, yritystukien rahallinen määrä kasvoi yli 40 prosenttia. (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 3-5).

Yritystuet ovat puhuttaneet yhteiskunnallisessa ja talous- ja elinkeinopoliittisessa keskustelussa paljon. Yritystuista löytyy mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. Yleisimmät yritystukien kannattajien argumentit ovat uusien työpaikkojen ja yritysten synnyttäminen, kansallisesti tärkeiden alojen ja yritysten toimintakyvyn varmistaminen esimerkiksi globaalien kriisien aikana ja mahdollisuudet kehittää myös syrjäseutujen paikallistalouksia. (Muotio 1998, 3). Perusteluina on käytetty myös taloudellisen tehokkuuden saavuttamista ja markkinoiden toimimattomuuden oikaisemista esimerkiksi epätäydellisen informaation tai kilpailun tilanteessa (Myhrman ym. 1995, 7). Yritystukiin kriittisesti suhtautuvat perustelevat näkökantaansa yleisesti sillä, että tuet vääristävät kilpailutilannetta, rajoittavat tai jopa pysäyttävät perinteisten ja olemassa olevien käytäntöjen ja rakenteiden muuttumista sekä kyseenalaistavat todellisten uusien työpaikkojen syntymisen. (Muotio 1998, 3). Nämä mahdolliset vaikutukset näyttäytyvät erilaisina eri näkökulmasta katsottuna; mitä ovat mahdolliset hyödyt ja haitat tukea saavalle yritykselle,

sen kilpailijayritykselle, yrityksen sijaintialueelle, valtiolle ja kansantaloudelle? (Muotio 1998, 3, 7).

Yritystukien vaikutuksia ja vaikuttavuutta yrityksiin ja yhteiskuntaan on tutkittu muun muassa arviointitutkimuksen keinoin. Arvioinnilla pyritään arvioinnin kohteen arvon varmistamiseen tai sen korjaamiseen (Rossi ym. 2004). Arviointi on tieteellisten menetelmien mukaan toteutettua arvottamista. Arvottaminen voi selvittää onko toiminta onnistunut vai epäonnistunut, parempi tai huonompi verrattuna johonkin toiseen (esimerkiksi taloudellisessa mielessä), tai oikein vai väärin. Arvottamisen kohteena voi olla esimerkiksi ohjelma tai uudistus. Arvioinnin tarkoituksena on verrata toteutunutta toimintaa määriteltyihin arviointikriteereihin, jotka perustuvat aina jossain määrin arvoihin. (Sinkkonen ja Kinnunen 1994). Kriteerien avulla saadaan tietoa siitä, kuinka asetetut tavoitteet on saavutettu. Tietoa voidaan kerätä esimerkiksi käyttäjien tarpeista, prosessin toimivuudesta, ilmenneistä vaikutuksista ja toiminnan tehokkuudesta (Robson, 2001). Arvioinnin ensisijainen tehtävä on synnyttää tasapuolisesti havaintoja, päätelmiä ja kehitysehdotuksia, ei arvostella toimintaa ja etsiä epäkohtia. Arviointiprosessissa päärooleissa ovat arvioinnin toteuttaja, sen tilaaja ja kohde. (Virtanen, 2007, 25).

Tämän tutkielman empiirinen aineisto on osa Pohjois-Savon alueellisen maaseutusuunnitelman 2007-2013 seuranta- ja arviointihankkeen väliarviointiaineistoa. Seuranta- ja arviointihankkeen tavoitteena on selvittää, kuinka alueellisen ja paikallisten suunnitelmien toteutus on sujunut, onko asetetut tavoitteet saavutettu ja mitä tuloksia toimenpiteet ovat tuottaneet. Tämän tutkielman aineistona on käytetty vain osaa arviointihankkeessa kerätystä aineistosta; tuen merkitys, asetetut tavoitteet ja niiden toteutuminen ja tulevaisuus, kun pois jäivät yrittäjän ja yrityksen taustaa ja lähtötilannetta, yrityksen kehittämistarpeita ja haettua tukea sekä hakuprosessin sujuvuutta käsittelevä aineisto.

1.2 Tutkielman tavoite, tutkimusongelma ja rajaukset

Tutkimusongelma on maaseuturahastosta myönnettyjen yritystukien merkitys pohjoissavolaisille maaseutumatkailuyrityksille. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millainen merkitys maaseuturahastosta myönnettyillä yritystuilla on pohjoissavolaisten maa-

seutumatkailuyritysten perustamiseen, kehittämiseen, kehittämistoimenpiteiden toteuttamiseen ja tuloksiin, uusien palveluiden tai tuotteiden kehittämiseen, toimintaan ja sen jatkuvuuteen sekä riskin ottamiseen. Lisäksi pyritään ottamaan selvää, millaisia tavoitteita tuille on hakuvaiheessa asetettu, miten nämä tavoitteet ovat toteutuneet sekä millaisia vaikutuksia niillä on ollut ja oletetaan tulevaisuudessa olevan. Yrittäjiltä tiedusteltiin myös yritysten tulevaisuudennäkymiä ja kehittämistarpeita tulevaisuudessa.

Päätutkimuskysymys on:

Mikä on maaseuturahastosta myönnettyjen yritystukien merkitys pohjoissavolaisille maaseutumatkailuyrityksille?

Alakysymyksiä ovat:

Mikä on yritystukien merkitys yrityksen toiminnan eri vaiheissa?

Miten yritystuille asetetut tavoitteet ovat toteutuneet ja millaisia vaikutuksia niillä on ollut?

Millaiset ovat maaseutumatkailuyritystoiminnan tulevaisuudennäkymät?

Tutkimus on rajattu koskemaan maaseutumatkailutoimialalla toimivia yrityksiä, jotka harjoittavat toimintaansa Pohjois-Savon alueella. Teoriaosuudessa käsitellään maaseutumatkailutoimintaa sekä yleisemmin matkailutoimialaa ja yritystukia laajemmasta näkökulmasta sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Käsitelty toimiala on niin marginaalinen, että tarpeeksi monipuolisen tiedonhankinnan takaamiseksi tämä on välttämätöntä.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielman alussa käsitellään yritystukia ja niiden arviointia. Kappaleessa kaksi esitellään merkittävimmät yritystukimuodot, niiden myöntäjätahot sekä näiden osuuksia kaikista myönnetyistä yritystuista. Tämän jälkeen esitellään maaseuturahasto ja sen yritystukimuodot. Seuraavaksi perehdytään arviointiin yleisellä tasolla. Tässä osassa käsitellään arvioinnin eri lähestymistapoja ja tyyppisiä, arviointistandardeja ja arviointikysymyksiä.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan yritystukien vaikutus- ja vaikuttavuusarvioinnin tuloksia aiempien tutkimusten valossa. Osa-alueista perehdytään tukien vaikutukseen yri-

tysten liiketoimintaan ja yrittämiseen, taloudelliseen suoriutumiseen, työllisyyteen sekä ympäristöön ja aluetalouteen. Samassa yhteydessä vertaillaan tukea saaneita ja ilman tukea toimineita yrityksiä ja perehdytään yritystoiminnan ja – ympäristön kehittämisen sekä aluetalouden kehittämisen parissa työskentelevien sidosryhmien näkemyksiin yritystukien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta.

Luku neljä perehtyy matkailuun Pohjois-Savossa. Alaan perehdytään Pohjois-Savon matkailustrategian, yleisen tilastotiedon ja alan yritystukitilastojen kautta. Lisäksi tässä luvussa perehdytään maaseutumatkailuun ja sen käsitteeseen.

Empiirisen tutkimuksen toteuttamista käsitellään luvussa viisi. Tässä luvussa esitellään tutkimusaineisto ja – menetelmät. Lisäksi tarkastellaan tutkimuksen ja käytettyjen menetelmien validiteettia sekä reliabiliteettia.

Kuudennessa luvussa esitellään tutkimuksen tulokset ja vertaillaan niitä aiempiin tutkimuksiin. Pääkohtia ovat yritystuen merkitys yritykselle sen toiminnan eri vaiheissa sekä yritysten hakuvaiheessa asettamien tavoitteiden ja niiden toteutumisen ja seuranneiden vaikutusten esittely. Lisäksi tarkastellaan yritysten tulevaisuudennäkymiä ja kehittämistarpeita tulevaisuudessa.

Seitsemännessä luvussa esitetään johtopäätökset, jotka sisältävät tutkimustulosten yhteenvetoa ja niiden pohdintaa. Myös heränneet jatkotutkimusmahdollisuudet ja tutkimuksessa ilmenneet rajoitteet avataan tässä luvussa.

2 YRITYSTUET JA NIIDEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Julkiset yritystuet ovat keino, jonka avulla pyritään pääsemään asetettuihin tavoitteisiin elinkeino- ja teollisuuspolitiikassa (Kauppinen, 1995, 89-90). Sen lisäksi yritystukia käytetään markkinoiden toiminnan korjaajina. (Fleischer ja Felsenstein, 2000, 1009). Niiden päämääränä on markkinoiden toiminnan paikkaaminen, yritys ympäristön parantaminen, yritysten pitkäjänteinen kasvaminen sekä kehittyminen, ja näiden kautta yleisemmällä tasolla yhteiskunnan ja ihmisten hyvinvoinnin kohentaminen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, Koski ja Ylä-Anttila, 2011).

Yritystuet ovat väliaikaisia. Lähtökohtaisesti yritystukia tulisi myöntää vain silloin, jos markkinat toimivat puutteellisesti. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi, jos yritys ja yksityiset rahoittajat eivät kohtaa, koska rahoittaja pitää hankkeen riskiä liian suurena. Näin mahdollisesti laajojakin yhteiskunnallisia vaikutuksia tuottava hanke jää ilman rahoitusta. Tämän vuoksi riskipitoisiin ja aloittelevien yritysten hankkeisiin julkinen rahoitus tuo markkinoiden toimintapuutteita paikkaavan lisän. Toinen tilanne, jossa julkinen rahoitus on perusteltua, syntyy, jos yritys aikoo toteuttaa esimerkiksi tutkimushankkeen, jonka hyödyt valuvat myös muiden yritysten käyttöön. Tällöin yrityksen ei kannata toteuttaa hanketta yksityisen rahoituksen turvin, koska hyödyt voisivat olla kuluja pienemmät, mutta julkisen rahoituksen avulla hanke olisi kannattava. Julkinen rahoitus olisi tässä tapauksessa perusteltua aluetaloudelle ja yhteiskunnalle mahdollisesti koituvien hyötyjen vuoksi. (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 5-6). Tukien myöntämiselle tulisi aina siis löytyä syy markkinoiden toimintapuutteista. Huomioon on otettava myös, etteivät tuet haittaa markkinoiden toimintaa esimerkiksi väärillä kilpailulla tai hidastamalla rakennemuutosta, joilla tukien vastustajat Muotion (1998, 3) mukaan perustelevat näkökantansa.

Huolimatta siitä, että tuet on alun perin tarkoitettu väliaikaisiksi ja paikkaamaan yrityksen rahoituspuutteita, Kosken ja Ylä-Anttilan (2011, 7) tutkimuksessa selviää, että samat yritykset saavat tukia vuodesta toiseen. Tällöin yritys harjaantuu hakemaan tukea ja hakeminen helpottuu kerta kerralta, ja toisaalta tuen myöntävä taho ”tutustuu” hakijaan ja myöntää tukea helpommin tutulle hakijalle. Usein nämä yritykset, jotka toistuvasti saavat tukia, ovat suuria yrityksiä, huolimatta siitä, että pienten aloittelevien ja riskipi-

toisia hankkeita toteuttavien yritysten on todettu erityisesti hyötyvän tuista (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 9, Myhrman ym. 1995, 8). Tukia myönnettäessä on tarkasti punnittava, onko yrityksen mahdollista toteuttaa hankkeensa ilman tukea omalla tai yksityisiltä markkinoilta saadun rahoituksen avulla. (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 9).

Yritystukien kirjo on suuri. Tukimuotoja ovat suora rahallinen tuki, verohelpotukset, takaukset, julkisten organisaatioiden myöntämä laina, korkotuki tai pääomasijoitus ja monenlaiset yrityspalvelut. Yritystukien merkittävimpiä myöntäjiä ovat ELY-keskukset, Finnvera ja Tekes. Työ- ja elinkeinoministeriö myöntää tuet, joiden kustannusarvio on yli 4 miljoonaa euroa. Yritysten kehityshankkeisiin ja toimintaympäristöhankkeisiin tulee rahoitusta myös Euroopan aluekehitysrahastolta. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2012).

2.1 Yritystukien myöntäjät ja tukimuodot

Työ- ja elinkeinoministeriön ELY-keskusten kautta myöntämät tuet muodostavat noin 17 prosenttia kaikista myönnetyistä yritystuista. ELY-keskusten tuista suurin osa menee pienille ja keskisuurille yrityksille (Koski ja Ylä-Anttila, 2011). ELY-keskukset tarjoavat useita erilaisia tukia yrityksen eri kehitysvaiheisiin. Yrityksen kehittämisavustuksen tarkoitus on yritystoiminnan alkuvaiheessa tai esimerkiksi toimintaa laajennettaessa kehittää yrityksen kilpailukykyä pitkällä aikavälillä katsottuna. Valmistelurahoitusta on mahdollista saada haastavien tutkimus- ja kehittämishankkeiden, uusien ja innovatiivisten liiketoimintojen aloittamisen, kansainvälistymisen ja kehitystoimintaan liittyvän osaamisen parantamisen valmisteluun. Energiatuki on tarkoitettu investointi- ja kehittämishankkeisiin, joiden tavoitteena on energian säästö, energian tehokkaampi hyödyntäminen ja uusituvan energian käytön lisääminen. Kuljetustuen tarkoituksena on pienentää harvaan asutuilla alueilla sijaitsevien yritysten pitkistä välimatkoista johtuvia valmistamiensa tuotteiden kuljetuskustannuksia. Kyläkauppataukea voivat saada haja-asutusalueiden kyläkaupat ja myymäläautot toimintojensa kehittämiseen ja monipuolistamiseen. (ELY-keskus).

Maaseudun yritystoiminnan tukemisella pyritään siellä asuvien työ- ja toimeentulomahdollisuuksien parantamiseen. Tukimuotoja ovat investointituki, kehittämistuki ja en-

simmäisten ulkopuolisten työntekijöiden palkkaamiseen tarkoitettu käynnistystuki. Lisäksi maaseudun yritykset voivat hakea yritysryhmän kehittämistukea ja tukea yrityksen liiketoimintaedellytysten selvittämiseen (Kehittämisyhdistys Kalakukko ry). Tukea maaseudun yritystoimintaan myöntävät ELY-keskuksen lisäksi paikalliset Leader-toimintaryhmät. ELY-keskukset myöntävät tukea myös maatilojen toimintaan (ELY-keskus).

Yritysten toimintaympäristön kehittämistukea voivat hakea voittoa tavoittelemattomat julkiset ja yksityiset yhteisöt ja säätiöt. Hankkeen tavoitteena tulee olla yritysten toimintaympäristön tai yritysten toiminnan kehittymisen edellytysten kohentuminen. (ELY-keskus).

Valtion omistama erityisrahoitusyhtiö Finnvera on suurin yritystukien myöntäjä noin 64 prosentilla, kun tarkastellaan kaikkia myönnettyjä yritystukia. Merkittävin osa Finnveran tuista kohdistuu pk-yrityksille. (Koski ja Ylä-Anttila, 2011). Finnveran tehtävänä on täydentää rahoitusmarkkinoiden tarjontaa, jakaa rahoituksen riskejä muiden rahoitusentartarjoajien ohella sekä parantaa yritysten toiminnan, eri seutujen ja vientitoiminnan kehittymistä. Finnvera tarjoaa rahoitusmahdollisuuksia etenkin pk-yrityksille niiden investointeihin ja käyttöpääomaan aloitus-, kasvu-, kehitys- ja kansainvälistymisvaiheissa lainojen ja takausten, pääomasijoitusten sekä vienninrahoituspalveluiden, kuten vientitakuiden, vientiluottojen ja korontasausten muodossa. (Suomen yrittäjät, Työ- ja elinkeinoministeriö, Finnvera Oyj).

Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes on erikoistunut yritysten sekä tutkimuslaitosten, yliopistojen ja korkeakoulujen innovaatiotoiminnan ja tutkimus- ja kehitysprojektien aktivointiin ja rahoittamiseen (Tekes a.). Tekesin toimintaan kuuluu rahoitus- ja asiantuntijapalvelut (Tekes b.). Merkittävin osa Tekesin rahoituksesta suunnataan kansainvälistymisen kautta kasvua toimintaansa hakeville pk-yrityksille, ja näistä erityisesti nuorille kasvuyrityksille (Tekes d.). Noin 25 prosenttia tuista kohdistuu suurille yrityksille (Koski ja Ylä-Anttila, 2001). Tekesin innovaatiotuen osuus kaikista myönnettyistä yritystuista on 17 prosenttia (Koski- ja Ylä-Anttila, 2011) Esimerkiksi Tekesin yrityksille suunnattu innovaatorahoitus jakautuu tutkimus- ja kehitystoimintaan, työorganisaatioiden kehittämiseen, nuorten innovatiivisten yritysten rahoitukseen ja arvoverkkorahoitukseen. (Tekes c.).

2.2 Maaseuturahaston yritystukimuodot

Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto (myöhemmin maaseuturahasto) on EU:n rahoitus- ja ohjelmointiväline maaseudun kehittämissä politiikan hoitoon. (Europa, 2012). Maaseuturahaston tuilla pyritään edistämään maa- ja metsätalouden kilpailukykyä, kehittämään ympäristöä, maisemaa sekä maaseudun elämänlaatua ja rikastamaan maaseudun elinkeinoelämää. Näiden tavoitteiden toteuttamisessa ja saavuttamisessa maaseuturahaston tuki on osa kokonaisuutta, jonka muita osia ovat kansalliset, alueelliset ja paikalliset toimet. (Europa, 2012).

EU:n jäsenvaltioiden on luotava ensin kansallinen strategiasuunnitelma, jota toteutetaan maaseudun kehittämissä ohjelmien kautta (Europa, 2012). Suomen maaseudun kehittämissä strategian toteuttamisvälineiksi on luotu Manner-Suomen maaseudun kehittämissä ohjelma ja Ahvenanmaan maaseudun kehittämissä ohjelma. (Maaseutu.fi, 2013). Sekä strategiasta että kehittämissä ohjelmasta vastaa Maa- ja metsätalousministeriö (Maa- ja metsätalousministeriö, 2014). Kansalliset kehittämissä ohjelmat on luotu alueellisten maaseudun kehittämissä suunnitelmien pohjalta, joissa on otettu huomioon eri alueiden yksilölliset kehitystarpeet (Maaseutu.fi, 2012 a). Alueellisen suunnitelman lisäksi toimintaryhmät luovat paikalliset kehittämissä ohjelmat. (Pohjois-Savon alueellinen maaseutus suunnitelma 2007-2013, 2006)

Manner-Suomen maaseudun kehittämissä ohjelmaan on asetettu kolme tavoitetta; säilyttää toimiva ja elinvoimainen maaseutu, muuttaa ympäristön tilaa paremmaksi ja taata keskeiset käyttötavat uusiutuville luonnonvaroille. Käytännössä näitä tavoitteita toteutetaan neljän toimintalinjan kautta. (Maaseutu.fi, 2012 b). Jokainen toimintalinja jakautuu useaan yksityiskohtaisempaan toimenpiteeseen. (Europa, 2012; Maaseutu.fi, 2012 b).

1. Maa- ja metsätalouden alan kilpailukykyyn parantaminen
2. Ympäristön ja maaseudun tilan parantaminen
3. Maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen
4. Leader

Maaseutumatkailutoimintaan maaseuturahaston tukea on mahdollista saada toimintalinjasta 3, Maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen ja tämän toimintalinjan toimenpiteistä 311 Taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle, 312 Mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen ja 313 Matkailuelinkeinojen edistäminen. Toimintalinjalla 4 (Leader- toiminta) ovat käytettävissä vastaavat toimenpiteet. (Väre, 2013). Euroopan Unionin sisällä matkailualan tuista noin puolet tulee alueellisen kehittämisen ohjelmista (Bernini ja Pellegrini, 2012, 156). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman rahoitus muodostuu sekä julkisesta että yksityisestä rahoituksesta. Julkinen rahoitus käsittää EU:n eli maaseuturahaston osuuden, tämän kansallisen vastinrahan (valtio) ja kuntien rahoitusosuuden. Yritystukiin sisältyy ainoastaan EU:n sekä valtion rahoitusta. (Väre, 2013).

Maaseuturahaston yritystukia voidaan hakea sellaisten yritysten perustamiseen, kehittämiseen ja laajentamiseen, jotka monipuolistavat maaseudun yritystoimintaa ja toteuttavat ohjelman tavoitteita. Yrityksen sijaintipaikan tulee olla maaseudulla. Pohjois-Savossa maaseuturahaston yritystuen osalta tukikelpoisen alueen ulkopuolelle on rajattu ainoastaan Kuopion, Siilinjärven, Iisalmen ja Varkauden keskusta-alueet. (Maaseutu.fi 2013 a; Väre, 2013)

Toimenpiteillä voidaan tukea yritysten kehittämistä, investointeja sekä työntekijöiden palkkaamista. Tukea voidaan myöntää maaseudulla sijaitsevalle mikroyritykselle, joka työllistää alle 10 henkilöä ja jonka liikevaihto on alle kaksi miljoonaa euroa, sekä maatilalle, jossa harjoitetaan muuta yritystoimintaa maatalouden ohella. Lisäksi tukea voivat saada tuottavuuden lisäämiseen, laadun parantamiseen ja kansainvälistymiseen yritykset, jotka toimivat maataloustuotteiden ensiasteen jalostuksen parissa ja työllistävät alle 250 henkilöä. Tukea voi hakea luonnollinen henkilö, avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö tai osuuskunta. Tavallisesti edellytyksenä on, että yhtiön omistajat itse osallistuvat töihin ja harjoittavat kyseistä yritystoimintaa. (Maaseutuvirasto, 2012 a, b, c, d; Maaseutu.fi, 2014; Euroopan komissio, 2006; Väre, 2013).

Tukea haetaan paikallisen ELY-keskuksen tai Leader-toimintaryhmän kautta. Pohjois-Savossa on ELY:n ja toimintaryhmien kesken linjattu, että alueen toimintaryhmät vastaavat ensisijaisesti kustannusarvioltaan alle 100 000 euron yritystukien rahoituksesta ja ELY-keskus hoitaa tätä suuremmat yritystuet. Toimintaryhmät käsittelevät alueillaan erityisesti myös aloittavien ja kooltaan pienten kädentaito-, matkailu- ja palveluyritysten

rahoittamisen. Myös uutta luova tai kokeileva yritystoiminta on pääasiassa toimintaryhmien vastuulla. Yritystuet jaetaan neljään tukimuotoon; investointitukeen, kehittämistukeen, käynnistystukeen ja yritysryhmän kehittämishankkeeseen. (Maaseudun kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Väre, 2013)

Investointitukea voidaan myöntää rakentamiseen tai toimitilojen hankkimiseen, koneiden ja laitteiden hankintaan ja niiden parannustöihin ja aineettoman käyttöomaisuuden hankintaan. Investointituen minimimäärä on 1000 euroa. Investointituen määrä on 35 % tukikelpoisista kustannuksista. (Maaseudun kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Väre, 2013)

Kehittämistukea on mahdollista saada asiantuntija-apuun, koulutukseen, tuotekehitykseen ja markkinointiin. Tukikelpoisista kustannuksista tuen määrä voi olla korkeintaan 50 % ja minimissään 500 euroa. Kehittämistuen alle lasketaan myös tuki yrityksen liike-toimintaedellytysten selvittämiseen. Tämä tuki on tarkoitettu aloittaville ja muutosvaiheessa oleville yrityksille. Tuki voi olla korkeintaan 90 % ja 2700 euroa. (Maaseudun kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Väre, 2013).

Käynnistystuki on tarkoitettu aloittavalle tai yritystoimintaansa laajentavalle yritykselle ensimmäisten ulkopuolisten työntekijöiden palkkaamiseen (korkeintaan kahden henkilövuoden palkkaamiseen ja korkeintaan kahdeksi vuodeksi). Käytännössä tämä tarkoittaa siis yhden työntekijän palkkaamista kahdeksi vuodeksi, kahden työntekijän palkkaamista yhdeksi vuodeksi tai neljän työntekijän palkkaamista puoleksi vuodeksi. Tuki voi olla enintään 50 % ja vähintään 1000 euroa. (Maaseudun kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Väre, 2013)

Yritysryhmän kehittämishankkeessa tulee olla mukana vähintään kolme yritystä, jotka kehittävät yhdessä esimerkiksi markkinointiaan ja tuotteitaan. Hakijana voi olla yksi ryhmän yrityksistä tai jokin yrityksille kehittämispalveluita tarjoava organisaatio. Tuki voi olla korkeintaan 75 % tukikelpoisista kustannuksista, jos hakijana on kehittämispalveluita tarjoava organisaatio ja 50 %, jos hakijana on yritys. (Maaseudun kehittämisyhdistys Kalakukko ry, Väre, 2013)

2.3 Arvioinnin käsitteet

Arviointitoiminnassa on käytössä muutamia yleisiä käsitteitä, jotka helpottavat arvioinnin ymmärtämistä. Näiden käsitteiden taustalla on Euroopan komission viitekehys sosio-ekonomisten ohjelmien arvioinneista (European Commission, 1999 a). Tässä yhteydessä käsitteet on määritelty ja sovellettu nimenomaan aluepolittikan ohjelma-arviointien näkökulmasta katsottuna (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 29-28). Nämä käsitteet toimivat oikeaan kontekstiin sovellettuina yhtä hyvin muidenkin alojen arviointiin.

Panos (input)

Panoksella tarkoitetaan ohjelman toimenpiteeseen kohdistettua resurssia, joka voi olla esimerkiksi rahallinen, inhimillinen tai materiaallinen.

Toimenpide (measure)

Toimenpide tarkoittaa ohjelman hallinnoinnin perusyksikköä. Se muodostuu useista samanlaisista hankkeista tai projekteista ja erilaisista panoksista.

Tuotos (output)

Tuotoksella tarkoitetaan hankkeen reaalista tulosta. Tällainen voi olla esimerkiksi järjestettyjen koulutusten tai koulutukseen osallistuneiden henkilöiden määrä.

Tulos (result)

Tuotoksen seurauksena syntyy tulos. Esimerkiksi järjestettyyn koulutukseen osallistuneiden kohdalla oppiminen on tulos.

Tehokkuus (efficiency)

Tehokkuus voidaan laskea vertaamalla käytettyjä panoksia tuotokseen, jolloin saadaan selville millaisen panostuksen saavutetut tulokset ovat vaatineet. Tehokkuus voidaan nähdä suoraan panos/tuotos-suhdeluvusta, tavoitteena on mahdollisimman pieni suhdeluku.

Vaikutus (effect)

Vaikutukset voidaan jakaa suoraan tai välillisesti ko. ohjelmasta aiheutuviin sosio-ekonomisiin ja ympäristömuutoksiin.

Vaikuttavuus (effectiveness)

Vaikuttavuus tarkoittaa ohjelman toimeenpanon kautta syntyneitä laajempia yhteiskunnallisia muutoksia. Vaikuttavuutta arvioitaessa otetaan huomioon myös ohjelmalle asetetut kokonaistavoitteet ja arvioidaan onko tavoitteet saavutettu.

Tarkoituksenmukaisuus (relevance)

Tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka ohjelma sopii toimintaympäristöönsä ja sen tarpeisiin.

Hyödyllisyys (utility)

Hyödyllisyyttä arvioitaessa saadaan selville, vastaako ohjelma vaikutuksineen niiden tarpeisiin ja odotuksiin, kenelle se on suunnattu ja auttaako se saavuttamaan sille asetettua tavoitetta.

Kestävä tulos tai vaikutus

Kestävä tulos tai vaikutus on saavutettu, jos toiminta jatkuu senkin jälkeen, kun ohjelman rahoitus on päättynyt. Negatiivinen vaikutus ei myöskään ole kestävä vaikutus.

Vaikuttavuus on keskeinen käsite tässä tutkimuksessa, joten sitä on syytä tarkastella hieman laajemmin. Vaikuttavuuden käsite taipuu Tervolan (2005, 10) mukaan moneksi aina kyseessä olevan arvioinnin ja sovellusalan mukaan ja liittyy vahvasti asetettujen päämäärien saavuttamiseen ja niihin pyrkimiseen. Honkosen (2002, 9) mukaan vaikuttavuutta tutkittaessa on myös tärkeää huomioida asetetut kriteerit, joiden pohjalta toimintaa ja sen vaikuttavuutta arvioidaan. Kriteereiksi voidaan määrätä esimerkiksi viralliset, yksilöiden, organisaation tai intressitahojen tavoitteet. Koska tavoitteita on aina paljon, mutta on erittäin haastavaa tutkia vaikuttavuutta kaikkien tavoitteiden osalta, on useimmiten fiksua valita jokin parhaiten tavoitteita yhdistävä näkökulma tutkimusta suuntaamaan. Sintosen ja Pekurisen (2006, 53) mukaan vaikuttavuus tarkoittaa netto-muutosta jonkin toimenpiteen alkuperäisessä tavoitteessa ja tämän muutoksen on oltava juuri kyseessä olevasta toimenpiteestä johtuva. Myös kielteiset vaikutukset ja yllättävät sekä odottamattomat vaikutukset lasketaan vaikuttavuuden piiriin (Honkonen, 2002, 8).

Honkonen (2002, 9) muistuttaa, että vaikuttavuutta on mahdollista kuvata tapahtuneeksi jossain määrin, esimerkiksi prosentuaalisesti, mutta ei niin, että vaikuttavuutta joko on tai ei ole syntynyt. Tervolan (2005, 10) näkemyksen mukaan taas vaikutus on toiminnan ja toimimattomuuden välinen suhde ja se voidaan käsittää olemassa olevan tilan muuttamisena, sen säilyttämisenä tai sen estämisenä.

Yksinkertaistetusti voidaan sanoa vaikutusten syntyvän saavutetun tuloksen seurauksena ja vaikutusten tultua ilmi, voidaan arvioida syntynyttä vaikuttavuutta. Esimerkiksi yritystukien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta puhuttaessa voidaan asiaa havainnollistaa seuraavasti: yritys on yritystuen avulla rakentanut uusia vuokrattavia loma-asuntoja, jotka ovat tämän hankkeen tuloksia, uusien loma-asuntojen seurauksena yrityksen asiakasmäärät ovat kasvaneet, mikä on vaikutus. Vaikuttavuutta käsitellessä otetaan tarkasteluun mukaan toiminnalle etukäteen asetetut tavoitteet ja verrataan niitä toiminnasta laajemmin, esimerkiksi yhteiskunnallisella tasolla, aiheutuneisiin vaikutuksiin. Tässä esimerkissä vaikuttavuutta voisi olla esimerkiksi aluetalouteen syntyneet vaikutukset, kuten työllisyysvaikutukset. Vaikutukset ilmenevät melko nopeasti toiminnan jälkeen, mutta vaikuttavuuden mittaaminen vaatii pidemmän ajanjakson. (Suomalainen 2013, VM 2012) Juuri vaikutusten ja vaikuttavuuden seuranta pitkällä aikavälillä tuo mahdollisuuden esimerkiksi tarkastella kriittisesti käytössä olevia politiikkatoimenpiteitä (Voutilainen ja Tapio-Biström 2007, 28).

2.4 Yritystukien vaikuttavuuden arviointi

Ohjelma-arviointi tuo tärkeää tietoa kansallisille ja alueellisille viranomaisille, asianosaisille ja kansalaisille politiikkatoimenpiteiden vaikutuksista. Se myös parantaa ohjelmien vaikuttavuutta ja tehokkuutta, sekä antaa mahdollisuuden suoriutua paremmin tulevien ohjelmien läpiviennistä. (Bernini ja Pellegrini, 2012, 157). Kosken ja Ylä-Anttilan (2011) mukaan yritystukien laajuus ja vaikuttavuus ovat erittäin vähän tutkittuja alueita. Bernini ja Pellegrini (2012, 158) mainitsevat, että heidän tiedossaan ei ole aiempia matkailualalla tukien vaikutuksia yksityisiin yrityksiin selvittäneitä tutkimuksia. Myös Voutilainen ym. (2009) nostavat esille tarpeen tukien vaikuttavuuden ja sen alueellisten erojen tutkimiseen. Tähän on kuitenkin odotettavissa parannusta juuri näi-

den tietojen saamiseksi 2000-luvun lopulla perustetun Tilastokeskuksen yritystukitietokannan myötä, joka käsittää tietoja Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalan tuista.

Sen lisäksi, että aihetta ei ole paljon tutkittu, Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007,15, 31) mukaan aluetaloudellisen vaikuttavuuden tutkiminen ja mittaaminen yleisesti on erittäin haastavaa niin menetelmien kuin tietojen keräämisenkin näkökulmasta. Tätä aihetta on käsitelty laajasti kirjallisuudessa, mutta käytäntö on osoittanut, että vaikeudet alkavat jo siinä vaiheessa, kun ongelma pitäisi identifioida, ja saavat jatkoa, kun valitaan soveltuvia tutkimusmetodeja. Erityisen haasteen kehittämistoimenpiteiden vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointiin luo muuttuva konteksti, jossa useat eri tekijät vaikuttavat siihen, kuinka toimenpiteet toteutuvat. Vaikeuksia aiheuttavat esimerkiksi tilanteet, joissa tietyllä seudulla toteutetaan yhtä aikaa useita eri kehittämistoimenpiteitä, jolloin on erittäin haastavaa arvioida, mikä vaikutus on aiheutunut minkä toimenpiteen seurauksena. Alueiden välillä on myös suuria sosio-ekonomisia eroja, joka osaltaan luo haasteita ja rajoitteita toimenpiteiden vaikuttavuuteen ja niiden arviointiin. Saman seikan nostavat esille Talonen ym. (2000, 78) mainitessaan, että matkailualan hankkeiden kohdalla haasteeksi nousee, kuinka erotetaan hankkeen aikaansaamat vaikutukset toimintaympäristöstä etenkin silloin, kun käytössä ovat perinteiset määrälliset mittarit, kuten liikevaihto tai työpaikat. Toisaalta näillä mittareilla pystytään kuvaamaan vaikutuksia ja muutoksia parhaiten, mutta edellä mainituista ulkopuolisista syistä johtuen totuudenmukaisten tulosten saaminen on vaikeaa.

Myös Honkonen (2002, 8-9) mainitsee muutosten perimmäisten syiden selvittämisen vaikeuden; syntyivätkö uudet työpaikat juuri tuen vaikutuksesta tai mikä oli niiden vaikutus toisten yritysten työllisyyteen? Samaan lopputulokseen on päätynyt myös McMullanin työryhmä (2001, 38), joka on tutkinut yritysten tukiohjelmien tehokkuuden arviointia. Se tuo esille, että lopputuloksia arvioitaessa on otettava huomioon, että niihin vaikuttaa todella suuri määrä tekijöitä, joista mahdollisesti vain pieni osa on aiheutunut juuri tukiohjelman toimenpiteistä. Olisiko lopputulos ollut sama ilman ohjelmatoimenpiteitä? Heidän mukaansa arviointitulokseen päätyminen on melko vaivatonta, mutta kun sen paikkansapitävyys tulisi varmistaa, ei tehtävä olekaan enää niin yksinkertainen. Tätä mieltä on myös Honkonen (2002, 8-9), jonka mukaan tarkastelun kohteessa tapahtuneet muutokset ovat melko yksinkertaisesti havaittavissa, mutta huomattavasti haastavampaa on selvittää, mistä, minkä seikkojen vaikutuksista, nämä muutokset johtuvat.

On myös täysin mahdollista, että näkymättömiä vaikutuksia saattaa jäädä huomaamatta tai todellisuudessa jonkin toimenpiteen luomat vaikutukset luetaan virheellisesti jonkin toisen toimenpiteen tai muun seikan ansioksi. Molemmissa tilanteissa tämä vääristää arvioinnin lopputulosta. (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007,59).

Arvioitaessa erilaisia politiikkatoimenpiteitä, on otettava erityisesti huomioon kolme tekijää, jotka vaikuttavat merkittävästi oikeansuuntaisten kokonaisvaikutusten selviämiseen. Ensimmäinen niistä on hukkavaikutus, joka merkitsee sitä, että samanlainen vaikutus olisi saavutettu myös ilman tukea. Toinen on substituutiovaikutus, jossa syntyy vaikutus esimerkiksi tuen avulla työllistyminen, mutta samalla syntyy vastakkainen vaikutus, kun toinen menettää työpaikkansa. Lopputilanne on siis periaatteessa sama kuin aloitustilanne, vaikka muutos on tapahtunut. Kolmantena on syrjäytymisvaikutus, jossa katsotaan tilannetta aluetasolla. Toiminta siirretään tukimahdollisuuden houkuttelemana uudelle alueelle ja näin syntyy työllistymisvaikutus, mutta työpaikka katoaa lähtöalueelta. (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 31; European Commission 1999 b; 113, European Commission 1999 c, 79-80).

Vaikuttavuustutkimuksessa on huomionarvoista, että lyhyellä aikavälillä havaitut vaikutukset eivät automaattisesti muunnu pitkäaikaisiksi vaikutuksiksi. Voi olla, että lyhyen aikavälin tuotokset eivät kohtaa pitkän aikavälin tuotoksille asetettuja vaatimuksia. Syitä tähän voivat olla esimerkiksi tuotosten alkujaan epärelevantti tai nopeasti vanheneva luonne. Jos lyhyellä aikavälillä ei ole havaittavissa minkäänlaista vaikuttavuutta, sitä ei todennäköisesti ilmene myöskään pitkällä aikavälillä. (Honkonen, 2002, 8-9). Raivolan ym. (2000, 26) mukaan tulisi tehdä selkeä ero heti havaittavissa olevien tulosten ja pitkäaikaisten vaikutusten välille. Mitä enemmän arvioitavasta tai tutkittavasta toiminnasta on kulunut aikaa, sitä haastavammaksi vaikuttavuusarviointi käy ja lisäksi kohteeseen vaikuttavien tekijöiden määrä lisääntyy koko ajan. Voutilainen ja Tapio-Biström (2007, 59) nostavat toisaalta esille, että toteutetulla kehittämistoimenpiteellä on saattanut olla myöhemmässä vaiheessa laajempia seurauksia tuottava alulle paneva vaikutus alueella ja hyviksi havaitut käytännöt ovat saattaneet levitä laajempaan käyttöön.

Koski ja Ylä-Anttila (2011, 4) ovat pohtineet, kuinka yritystukien vaikuttavuutta on empiirisesti mahdollista tutkia. Ideaalinen tutkimusasetelma olisi heidän mielestään,

kun olisi mahdollista verrata yrityksessä tapahtuneita muutoksia, esimerkiksi työllisyydessä tapahtuneisiin muutoksiin tilanteessa, jossa tukea ei olisi ollut käytettävissä. Käytännössä tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Heidän mukaan eräs keino simuloida tätä tilannetta on verrata yrityksiä, joille tukea on myönnetty, ominaisuuksiltaan samanlaisiin sellaisiin yrityksiin, jotka eivät ole tukea saaneet. Näiden kahden ryhmän kehitystä verrattaessa saataisiin tietoa tukien vaikuttavuudesta. Toisena keinona he esittävät instrumenttimuuttujamenetelmän, jonka punainen lanka on muuttuja, joka vaikuttaa siihen, myönnetäänkö yritykselle tukea, mutta ei vaikuta tekijään, joka mittaa yrityksen kehitystä. Kolmannessa menetelmässä, joka on nimeltään erotukset erotuksissa, verrataan tuettujen yritysten tulemia ennen ja jälkeen tuensaannin, niiden yritysten, jotka eivät ole tukia käyttäneet, tulemien erotukseen samalla aikavälillä.

Koski ja Ylä-Anttila (2011, 8) tuovat esille muutamia seikkoja, jotka olisi hyvä ottaa huomioon tarkasteltaessa heidän yritystukien vaikuttavuudesta tekemäänsä tutkimusta. Nämä tekijät liittyvät yleisemminkin politiikkatoimenpiteiden vaikuttavuuden tutkimiseen ja ovat samansuuntaisia esimerkiksi Honkosen (2002) vaikuttavuuden arvioinnista esittämien näkemysten kanssa. On huomioitava, että on mahdotonta tietää, millainen yrityksen kehitys olisi ollut ilman tukia, että kaikki yritykset ovat ominaisuuksiltaan erilaisia, että tukia ei kohdenneta yrityksille sattumanvaraisesti, että vaikutukset, jotka koituvat tuensaajayrityksen ympäristölle ja yhteiskunnalle, ovat vaikeasti mitattavissa, samoin kuin myös mahdolliset markkinoiden toiminnalle aiheutuvat negatiiviset vaikutukset.

2.5 Arvioinnin teoreettiset lähestymistavat

Virtasen (2007, 33) mukaan arvioinnin rooli tieteellisessä tutkimuksessa ei ole selkeä. Arvioinnilla ei ole ”selvää akateemista profiilia, vaan se sijoittuu tieteen kentällä yhteiskuntatieteellisiin, hallintotieteellisiin ja kasvatustieteellisiin oppiaineisiin niitä soveltavan toiminnan muotona”. Kirkkaan määritelmän puuttuminen johtuu Sinkkosen ym. (1994, 21, 24) mukaan arviointitoiminnan läheisestä kytkenästä kontekstiin, jossa arviointi suoritetaan. Tästä riippuen arvioinnin toteutustavat muovautuvat jokaisen arvioinnin kohdalla omanlaisikseen. On jopa esitetty (Alkin, 2004), että arvioinnin yhteydessä olisi termin teoria sijasta parempi käyttää termejä lähestymistapa ja lähestymis-

malli. Lähestymistapoihin päästään paremmin sisälle, kun ne jaetaan preskriptiivisiin ja deskriptiivisiin. Preskriptiiviset lähestymistavat mielletään hyvän arviointitoiminnan määritelmiksi, ohjeiksi ja viitekehyksiksi. Nämä liittyvät vahvasti arviointistandardeihin. Deskriptiiviset lähestymistavat nähdään yleistyksinä ja niitä voidaan käyttää esittämään ja luonnehtimaan arvioinnin kulkua.

Koska arvioinnin teoriaperusta on monimutkainen asia, päädytään Virtasen (2007, 34) teoksessa käyttämään aiempien käsitteellisten analyysien ohjaamana arviointitoiminnan käytäntöjä määrittämään termiä teoreettinen lähestymistapa. Näitä esitellään kolme; arviointitiedon metodologia, arviointitiedon arvologiikka ja arviointitiedon käyttö.

Arviointitiedon metodologia pitää sisällään arvioinnissa käytettävien tutkimusmenetelmien ja tutkimusasetelmien soveltamisen käyttöön liittyviä näkökulmia. Näitä ovat esimerkiksi arviointitiedon tuottamisen tavat sekä sen yhteys ympäristöön. Arvioinnin objektin kriittinen avaaminen ja paloittelu ovat pohja teorialähtöiselle arvioinnille. Stamen (2004) mukaan se soveltuu erittäin hyvin esimerkiksi useista eri osista muodostuvien hankkeiden arviointiin. Arvioinnin metodologialla on tärkeä rooli arvioinnin onnistumisen, esimerkiksi sen hyödynnettävyyden kannalta. (Virtanen 2007, 36).

Arviointitiedon arvologiikalla tarkoitetaan periaatteita ja arvosteluperusteita, joiden avulla arvioinnin tekijä selvittää arvioinnin kohdetta ja sen toimintaa, ovatko toimenpiteet olleet onnistuneita vai epäonnistuneita (Virtanen 2007, 36–37). Osin jo 1980- ja erityisesti 1990-luvulla alettiin kiinnittää huomiota erityisesti arvioinnin eettisyyteen, esimerkiksi arviointistandardeissa, ja siihen, kuinka arvioinnin eri rooleissa toimivat toimijat ja heidän arvonsa ja mielipiteensä vaikuttavat arviointiin ja sen lopputulokseen (Virtanen 2007, 37). Tuolloin alettiin painottaa arvioinnin tekijän, tilaajan ja kohteen yhteisymmärrystä prosessista ja sen tuloksista, kun aiemmin arvioinnin tekijän rooli nähtiin ulkopuolisena ja itsenäisenä. Tätä suuntausta olivat luomassa erityisesti Egon G. Guban ja Yvonna S. Lincoln. (ref. Virtanen 2007, 38).

Arvioinnin tarkoitus on tuoda tietoa arvioinnin kohteesta päätöksentekijöiden käyttöön. Eri asiantuntijat ovat painottaneet arviointiprosessia ja tuotetun tiedon hyödyntämistä eri tavoin. Virtasen (2007) mukaan esimerkiksi Stufflebeam ym. (2000) näkee, että arvioinnissa voidaan painottaa neljää näkökulmaa; kohteen kontekstia, sen päämääriä ja panoksia, itse toimeenpanoa ja sen etenemistä ja tuloksia. Hänen mukaansa arvioijan on

tärkeää ottaa huomioon kaikkien niiden näkökulmat ja mielipiteet, keitä arviointi koskettaa.

Arviointitiedon hyödynnettävyyttä on tutkinut paljon Michael Q. Patton. Hän näkee, että tiedon hyödyntämisen näkökulman on oltava mukana arvioinnissa alusta loppuun. Hallie Preskill on korostanut arvioinnin ja siitä saadun tiedon hyödynnettävyyttä organisaatioiden oppimisessa ja kehittymisessä. David M. Fettermanin ajatukset tiedon hyödynnettävyydestä keskittyvät arvioinnin objektin valtaistamiseen, kriteerit ja menetelmät, joiden mukaan arviointia suoritetaan, tulevat arvioitavilta itseltään. (ref. Virtanen, 2007, 40).

2.6 Arvioinnin tyyppejä

Sinkkonen ym. (1994) laskevat arvioinnin perustyypeiksi standardi- ja normiperusteisen arvioinnin, tavoiteperustaisen arvioinnin, tehokkuusmallit ja tiedon käyttäjiin liittyvän monitoimijaisen arvioinnin. Standardi- ja normiperustainen arviointi vertaa arviointikohteen toimintaa sille aiemmin asetettuihin normeihin eli kriteereihin. Kriteereinä voivat olla esimerkiksi budjetit, säännöt, päätökset, tasa-arvoisuus tai vastuullisuus. Tavoiteperustaisessa arvioinnissa verrataan kuinka hyvin nimetyt tavoitteet ovat toiminnassa toteutuneet. Tehokkuusmallit selvittävät miten kustannus-hyöty ja kustannus-vaikuttavuus -suhteet ovat toteutuneet. Tiedon käyttäjiin liittyvä monitoimijainen arviointi pyrkii saamaan arviointitiedon käyttäjät mukaan arviointiprosessiin, että pystytään parantamaan tiedon hyödynnettävyyttä.

Robson (2001, 77) jakaa arvioinnin tarpeiden, prosessien, vaikutusten ja tehokkuuden arviointiin. Arviointeja voidaan suorittaa yhtä tyyppiä, toisiaan täydentäviä muutaman arviointityypin yhdistelmiä, tai kaikki tyypit sisältäviä kokonaisarviointeja. Tarkoituksenmukaisinta on kuitenkin keskittää usein rajalliset resurssit tiedonkeruuseen yhdestä tai muutamasta tärkeimmästä aihe-alueesta. Arvioinnit on tarkoituksenmukaisinta suorittaa juuri tässä järjestyksessä, koska se noudattelee projektien etenemistä ja syyt jonkin tietyn vaiheen epäonnistumiseen ovat usein löydettävissä edellisen vaiheen huonosta hoidosta tai epäonnistumisista.

Tarvearviointia käytetään usein suunniteltaessa uutta projektia, että saadaan selville, millaiselle toiminnalle on todellista tarvetta. Myöhemmässä vaiheessa sitä voidaan käyttää haluttaessa tietoa siitä, täyttyvätkö kohderyhmän tarpeet tämän toiminnan avulla. Prosessiarviointi käsittää ajankohdan, jolloin prosessi on käynnissä. Tuolloin voidaan tarkastella toteutuuko prosessi suunnitellusti. Prosessiarviointia käytetään etenkin väliarvioinneissa (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 15). Vaikutusarvioinnissa kysytään millaisia vaikutuksia ja kenelle projekti tuottaa toiminnallaan. Tämän vaiheen arviointia voidaan kutsua myös jälkiarvioinniksi (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 15). Tämä voi olla jatkoa prosessiarvioinnille, jos siitä on saatu myönteisiä tuloksia. Tehokkuusarviointi taas voi olla seurausta vaikutusarvioinnissa saaduista positiivisista tuloksista, kun halutaan selvittää mitkä ovat positiivisten vaikutusten kustannukset.

Formatiivisessa arvioinnissa tärkeimpänä tavoitteena on toiminnan kehittäminen, koko toimintaketjun arviointi. Formatiiivisen arvioinnin tavoitteena on vaikuttaa itse projektin toimintaan, esimerkiksi pysyvien käytäntöjen luomiseen (Honkonen, 2002, 10). Tämä tapa on käyttökelpoinen varsinkin uusien projektien kohdalla, kun halutaan panostaa voimakkaammin niihin toimenpiteisiin, jotka vievät projektia paremmin kohti määrättyjä tavoitteita. Summatiivinen arviointi summaa projektin yhteen kokonaisvaltaisesti, tuottaa jälkikäteen tietoa tavoitteiden saavuttamisesta. Siinä voidaan kiinnittää myös huomiota prosessin eri vaiheiden toteutumiseen, kuten tapahtuiko prosessin toteutus suunnitellusti tai vastasiko se niiden tarpeita, ketä varten se toteutettiin. (Robson, 2001).

2.7 Arviointistandardit

Kuten jo aiemmin mainittiin, arviointistandardit käsittelevät hyvän arviointitoiminnan ohjeita ja viitekehystä. Arviointistandardeja on monia erilaisia. Ne ovat yleensä jonkin tahon, kuten arviointiyhdistyksen tai jonkin organisaation, omaa toimintaansa varten asettamia. Seuraavassa esitellään tiivistetysti Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen sekä Euroopan komission asettamat arviointistandardit.

2.7.1 Arviointistandardit Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen ja Euroopan Unionin mukaan

Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen standardit ohjelma-arvioinnille pyrkivät hyvän arviointitavan määrittelyyn, takaamaan tiedon hyödynnettävyyden, asianmukaisen toteutuksen, tarkkuuden ja eettisen toteutuksen. Yhdysvaltain arviointiyhdistyksellä on erittäin vahva asema ja pitkä historia arviointistandardien tutkimisen ja luomisen saralla. (Virtanen, 2007, 55). Tämän vuoksi sen standardeja voidaan pitää melko yleisluontoisina ja – pätevinä.

Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen määrittämät arviointitoimintaa ohjaavat periaatteet voidaan jakaa neljään osaan ja arvioinnin tekijän toiminnan viitekehyyksi yleisesti mielletyt ohjeet viiteen pääkohtaan. Yksityiskohtaisemmat listat löytyvät liitteistä.

Arviointitoimintaa ohjaavat periaatteet

1. Hyödynnettävyyteen liittyvät standardit
2. Toteutustapaan liittyvät standardit
3. Tarkoituksenmukaisuuteen liittyvät standardit
4. Tarkkuuteen liittyvät standardit

Arvioinnin tekijöiden toiminnan viitekehys (American Evaluation Association, 2004)

1. Systemaattinen tiedonhankinta
2. Kompetenssi
3. Hienotunteisuus ja rehellisyys
4. Ihmisten kunnioittaminen
5. Vastuu yhteiskunnasta ja hyvinvoinnista

Euroopassa merkittävimpiä arvioinnin ja arviointistandardien parissa työskenteleviä tahoja on Euroopan komissio. Euroopan unionin toiminnan perustuminen erilaisiin ohjelmiin on tuonut arvioinnin ja erityisesti ohjelma-arvioinnin olennaiseksi osaksi sen toimintaa. Arviointistandardeissa painotetaan EU-rahoitteisten ohjelmien todellista tarvetta, vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta. Ne on jaettu neljään pääkohtaan. (Virtanen, 2007, 68-72). Täydellinen lista löytyy liitteistä.

1. Arviointitoiminnan asema, rooli ja tehtävät
2. Arviointitoiminnan hallinta
3. Arviointiprosessi eli arviointiasetelman etukäteissuunnittelu, arvioinnin toimeenpano ja tulosten hyväksikäyttö.
4. Arviointiraporttien laatu

2.7.2 Arvojen ja moraalien rooli arvioinnissa

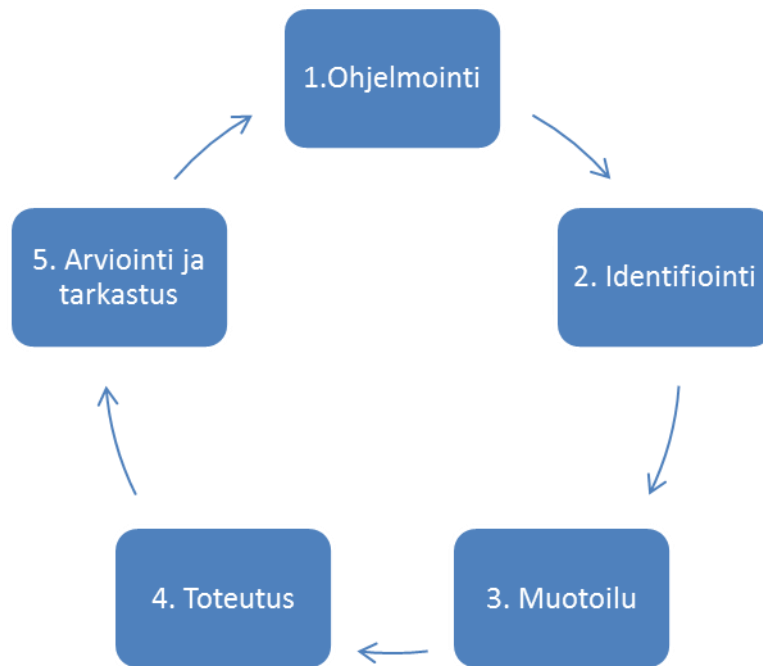
Arvot liittyvät arviointiin hyvin läheisesti ja vaikuttavat arvioinnin lopputulokseen, koska ne ohjaavat valintoja ja tekoja. Arvioijalla ja arvioinnin tilaajalla on omat arvonsa ja arvioitavan kohteen pohjana ovat tietyt arvot. Moraali tarkoittaa pohjimmiltaan sitä, mitä käsitämme hyväksi ja mitä pahaksi. Sekä arvot että moraalit ovat toisaalta yksilöstä riippuvaisia, mutta toisaalta yleismaailmallisia. (Virtanen, 2007, 46-47.)

Arvioinnissa moraalisia kysymyksiä kohdataan esimerkiksi arvioinnin kohdetta valittaessa, arviointikysymyksiä ja -metodologiaa pohdittaessa, kerättyä materiaalia, päätettyä analyysimalleista, tulosten tulkintavaiheessa ja johdettaessa niistä päätelmiä ja arvioita, kuinka toimintaa voidaan kehittää (Virtanen 2007, 50).

2.8 Ohjelma- ja hanketoiminnan syklimalli

Kaikkien EU-osarahoitteisten alueellisten kehittämisohjelmien yhteydessä on tehtävä etukäteis- eli ex ante, väli- eli mid term ja jälki- eli ex ante-arviointi. Kaksi ensimmäistä suorittaa jäsenmaa itse ja jälkiarvioinnin Euroopan komissio (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 15).

Euroopan unionissa on käytössä ohjelma- ja hanketoiminnan syklimalli (Project Cycle Management). Ohjelma-arvioinnissa erotetaan Rossin ym. (2004) mukaan viisi osaluuetta, jotka ovat kronologisessa järjestyksessä ohjelman tarve, suunnittelu, toteutus ja palvelun tarjonta, vaikutukset tai tulokset sekä sen tehokkuus. Vastaavat vaiheet löytyvät jokseenkin samassa muodossa myös syklimallista. Tätä mallia käytetään EU-rahoitteisten ohjelmien ja hankkeiden arvioinnissa. Kolme pääperiaatetta syklimallissa ovat tarkkaan määritellyt päätöksenteon kriteerit ja toimintatavat joka vaiheessa, vaihe vaiheelta eteneminen, joka vaatii edellisen vaiheen loppuun suorittamisen, että siirtyminen seuraavaan vaiheeseen ja sen läpivienti menestyksekkäästi on mahdollista ja kolmantena valvontaa ja arviointia sisältävän oppimis- ja palautejärjestelmän hyödyntäminen uuden ohjelmoinnin suunnittelussa.

KUVIO 1. Euroopan unionin ohjelma- ja hanketoiminnan syklimalli. (European Commission, 2004).

Ohjelmointi tapahtuu Euroopan unionin ja jäsenmaiden yhteistyönä. Ohjelmointivaiheessa analysoidaan kunkin maan ja toimialan tilanteet ja tämän kautta pyritään tunnistamaan niiden ongelmat, rajoitteet ja mahdollisuudet, eli löytämään kohteet, joihin voitaisiin tarttua ja joita viedä eteenpäin ohjelmatasolla. Myös aiempia kokemuksia pyritään hyödyntämään. (European Commission, 2004).

Identifiointin tarkoitus on tunnistaa soveltuvat ohjelma- ja hankeideat ja arvioida niiden tarve ja tarkoituksenmukaisuus. Muotoilu-vaiheessa varmistetaan, että projekti-idean relevanssi ja toteutettavuus ovat edellytysten mukaiset ja suoritetaan ohjelman täydellinen suunnittelu. Toteutuksessa projekti, eli ohjelma tai hanke, pannaan toimeen ja pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Samalla toimintaa valvotaan. Toteutuksen jälkeen suoritetaan projektin arviointi, jossa kiinnitetään huomiota esimerkiksi suunnitteluun, toteutukseen ja tuloksiin. Tavoitteena on saada selville projektin tavoitteiden toteutuminen ja niiden vaikutukset, tehokkuus, kestävyys ja vaikuttavuus. Arviointi pitää sisällään myös tavoitteen tuottaa luotettavaa ja hyödynnettävissä olevaa materiaalia, jota voidaan käyttää hyväksi tulevaisuuden päätöksenteossa. (European Commission, 2004).

2.9 Arviointikysymykset

Arviointikysymyksiin vaikuttaa olennaisesti arvioinnin suuntautuminen, mihin arvioinnissa kiinnitetään ensisijaisesti huomiota, mistä aihealueesta tietoa halutaan saada. Arviointikysymysten tulisi olla selkeästi yhteydessä ohjelmaan, sen arviointikriteereihin ja tavoitteisiin, tarkoituksenmukaisia, perusteltuja ja ratkaistavissa olevia. Kysymysten muotoilussa olisi hyvä olla mukana arvioinnin rahoittajia ja muita henkilöitä, jotka vastaavat päätöksenteosta prosessissa, että heidänkin näkökulmansa tulee huomatuksi. Toisaalta arvioijan on kyettävä tarkastelemaan ohjelmaa itsenäisesti ja kriittisesti, löytääkseen mahdollisia uusia näkökulmia. Näin meneteltyään arvioijan on löydettävä tästä joukosta projektin kannalta tärkeimmät asiat (Rossi ym. 2004.)

Robsonin (2001, 73-77) asettamat arviointikysymykset ovat yleispäteviä ja antavat arvioinnin toteuttajalle mahdollisuuden päästä alkuun työssään ja lähteä haarukoimaan, mitkä kysymyksistä toimivat parhaiten kyseessä olevassa arvioinnissa ja antavat parhaiten vastauksia sen tarpeisiin.

1. Mille on tarve?
 - Projektin tulisi aina perustua todelliseen tarpeeseen ja tämän tarvelähtöisyyden toteutumiseen saadaan parhaiten tietoa kokoamalla tietoa kysymällä kohderyhmän tarpeita
2. Vastaako se, mitä tarjotaan asiakkaiden tarpeita?
 - Tätä vastaavuutta voidaan parantaa suorittamalla edellisen kohdan tarveanalyysi ja toisena keinona toimii kohderyhmän ottaminen mukaan projektin suunnitteluun, jolloin tarpeiden ja tarjonnan vastaavuus nousee vielä vahvemmin esille
3. Mitä tapahtuu kun se on toiminnassa?
 - Kun tiedetään, mitä projektin jokapäiväinen toiminta pitää sisällään, auttaa se arvioimaan myös vaikutuksia ja tavoitteiden saavuttamista sekä sitä, onko projektin toiminta ollut suunnitellun kaltaista
4. Saavuttaako se päämääränsä ja tavoitteensa?
 - Usein arviointi kulminoituu tämän kysymyksen ympärille. Mahdolliset kielteiset tulokset on myös käsiteltävä ja raportoitava.
5. Mitkä ovat sen vaikutukset?
 - Vaikutusten analysointi ulottuu tavoitteiden analysointia pidemmälle jo ajallisestikin. Vaikutukset voivat olla myös jotain aivan muuta mitä odotettiin, yllättäviä.
6. Kuinka kustannukset ja hyödyt suhtautuvat toisiinsa?
 - Kustannusten ja hyödyn suhdetta on mahdollista käsitellä taloudellisesta sekä vaikuttavuuden ei-taloudellisesta näkökulmasta
 - Kustannukset nähdään yleensä taloudellisina, mutta hyöty voidaan ajatella rahan lisäksi myös vaikuttavuuden näkökulmasta
7. Vastaako se edellytetyjä standardeja?
 - Vaaditut vähimmäisvaatimukset on täyttyvä, että toiminta on hyväksyttävää, tämän arvioinnissa ei useinkaan käytetä arvioinnin ammattilaisia.
8. Tulisiko sen jatkaa?
 - Tähän vastaukset saadaan perehtymällä joihinkin listan aiempiin kysymyksiin saatuihin vastauksiin ja keskustelemalla asianosaisten kanssa.
9. Kuinka sitä voidaan parantaa?

- Tämä on merkittävässä roolissa monissa arvioinneissa, koska varaa kehittää toimintaa löytyy aina.

3 YRITYSTUKIEN VAIKUTTAVUUS JA VAIKUTTAVUUSARVIOINNIN TU- LOKSIA

Muotio tutkimuksessa (1998, 10) selvitetään Kauppa- ja teollisuusministeriön myöntämien yritystukien vaikuttavuutta vertaamalla yritystukilain tavoitteita ja toteutunutta kehitystä. Tutkimuksen vastaajat ovat arvioineet tuetun hankkeen vaikutuksia yrityksessä, yhteisössä ja niiden ympäristössä sekä tukien työllisyysvaikutuksia (Muotio 1998, 46).

Laakso työryhmineen (2005, 3) on tutkinut EU:n rakennerahastotoiminnan toimivuutta ja vaikuttavuutta kauppa- ja teollisuusministeriön (myöhemmin KTM) hallinnonalalla. Erityisenä mielenkiinnonkohteena olivat EU-ohjelmien tavoitteet ja painotukset yritystoiminnan kehittämisessä ja aluekehityksessä, erilaisten tukivälineiden toimivuus ja sopivuus EU-ohjelmiin, hankkeiden menestyminen ja seuranneet vaikutukset niin yrityksiin, ympäristöön kuin aluekehitykseenkin.

Venetoklis (2000) on tutkinut yritysten arvonlisäyksen kautta yritystukien vaikutuksia yrityksissä, joille on myönnetty tukea sekä yrityksissä, jotka eivät ole vastaanottaneet tukia. Tutkimuksen aineisto käsitti tiedot 36 000 yrityksestä. Mukana tutkimuksessa oli KTM:n, Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus TEKES:n, (entisen) Työministeriön ja Maa- ja metsätalousministeriön kautta myönnettyt tuet.

Myhrmanin työryhmä (1995, 7) tutki yrityksiin ja yhteiskuntaan kohdistuvaa vaikuttavuutta investointi-, kehittämis-, ja vienninedistämisyavustusten osalta syvähaastattelemalla 10 yritystä.

Koski ja Ylä-Anttila (2011) tutkivat yritystukien vaikuttavuutta, kohdentumista ja käyttöä sekä selvittivät, kuinka yritystukitietokantaa pystytään hyödyntämään arvioitaessa yritystukien vaikuttavuutta. Yritystukitietokannasta löytyy tiedot Finnveran, Työ- ja elinkeinoministeriön, Maa- ja metsätalousministeriön ja TEKES:n vuosina 2000–2008 maksamista tuista ja näiden lisäksi tutkimuksessa käytettiin tietoja Finpro:n asiakkaista vuosilta 2004–2008.

Haukan (2002) tutkimuksessa selvitettiin panos-tuotosanalyysin avulla Keski-Suomen alueella kauppaja- ja teollisuusministeriöstä teollisuudelle myönnettyjen EAKR-osarahoitteisten yritystukien vaikutuksia.

Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007) tutkimuksessa selvitettiin paikallisten toimintaryhmien aluetaloudellisia vaikutuksia neljän toimintaryhmän ja Hanke2000-järjestelmän kautta, joka on ohjelmakauden 2000–2006 hankeseurantajärjestelmä.

Matkailuhankkeiden saamaa julkista tukea Suomessa vuosina 2000–2003 ovat tutkineet Talonen ym. (2005). Työryhmä pyrki luomaan kattavan selvityksen matkailutoimialalle suuntautuvasta julkisen tuen määrästä sekä toiminnan vaikutuksista. Talonen työryhmineen (2000) on tutkinut myös matkailun julkisen rahoituksen määrää ja kohdentumista Suomessa.

Bernini ja Pellegrini (2012) ovat selvittäneet, kuinka tehokasta julkisten varojen käyttöä matkailuyritysten tukeminen on ja mihin yritystoiminnan osa-alueisiin sillä on vaikutusta. Tutkimuksessa on verrattu Italiassa matkailutoimialalla tapahtuneita muutoksia tehdasteollisuudessa tapahtuneisiin.

3.1 Vaikutukset liiketoimintaan ja yrittämiseen

Laakson työryhmän (2005, 37, 138) tutkimuksessa selvisi, että yritysten investointien tukeminen kohdentuu pääasiassa yrityksiin, joiden toimintaa leimaavat kasvuodotukset, kehitys ja elinvoimaisuus, sekä hankkeisiin, joiden tavoitteena on yritysten kilpailukyvyn ja kasvunäkymien kehittäminen. Tulos on melko lailla täysin yhteneväinen tavoitteiden kanssa. Kehittämishanke- ja yritystukien kohdentumista maantieteellisesti on tutkinut Voutilainen työryhmineen (2009, 80–81). Heidän mukaansa kehittämishanke- ja yritystukia myönnetään enemmän maan itä- ja pohjoisosiin, kun taas maataloustuet painottuvat Länsi- ja Etelä-Suomeen. Tämä on suora seuraus siitä, että valtaosa maataloista sijaitsee juuri läntisissä ja eteläisissä osissa Suomea. Lisäksi kehittämishanke- ja yritystukien myöntökriteerit ovat suotuisia erityisesti harvaan asutuilla seuduilla sijaitseville yrityksille. Haukan (2002, 65) tutkimuksessa tukien katsottiin suuntautuneen

melko selkeästi tutkittavan alueen eli Keski-Suomen perinteisesti vahvoille toimialoille, esimerkkeinä puunjalostusteollisuus sekä koneiden ja laitteiden valmistus, joskin muillekin toimialoille, kuten metalliteollisuuteen, tukia on myönnetty. Tosin Silander ym. (2000, 120) mainitsevat, että Keski-Suomen tavoite 2-alueella yritystuet kohdentuvat keskitetympin kuin vertailualueilla.

Investointitukia myönnettiin eniten kone- ja laiteinvestointeihin sekä rakentamiseen. Investointitukihankkeiden toteuttajat suhtautuivat Laakson tutkimuksessa kaikkein myönteisimmin hankkeen läpivientiin ja tuloksiin. Merkittävimmät investointituesta koituneet vaikutukset olivat Laakson työryhmän (2005, 37–38) mukaan mikroyritysten kohdalla tuotteiden ja palvelun laadun parantuminen. Näiden jälkeen tulivat liikevaihdon kasvu ja yrittäjyysmotivaation vahvistuminen. Pk-yrityksissä koettiin, että suurimmat vaikutukset olivat yrityksen tuotantomenetelmien kehittyminen, tuotteiden ja palvelun laadun koheneminen ja teknologian tason nousu. Tukien vaikutuksia yrityksille olivat myös kasvu kannattavuudessa, viennissä ja myynnissä, uusien asiakkaiden ja markkina-alueiden löytyminen, parantunut osaamistaso ja markkinointi, syntyneet uudet tuotteet ja palvelut sekä uusien käytäntöjen ja menetelmien käyttöönotto. (Laakso ym. 2005, 42). Yhteenvedon voidaan sanoa, että tällä osa-alueella on onnistuttu kohtalaisen hyvin pääsemään niihin tavoitteisiin mihin on tähdätty. Näissä hankkeissa on automaattisesti suurempi riski epäonnistua, koska ne liittyvät olennaisesti innovaatioihin, tutkimukseen, tuotekehitykseen ja kaupallistamiseen. (Laakso ym. 2005, 140).

Myös Muotion tutkimuksessa (1998, 204–205) yritystuet (investointi-, pienyritys- ja kehittämistuki) olivat merkityksellisessä roolissa juuri teknisesti paremman tuotantotekniikan hankkimisessa ja tehokkaampien tuotantomenetelmien luomisessa, josta seurasi tuotannon tehokkuuden ja tuotteiden laadun parantumista. Näiden myötä myös tuottavuus parani. Seurauksena näistä ilmeni osin samoja kerrannaisvaikutuksia kuin Laakson (1998) tutkimuksessa, esimerkiksi niin, että yritykset pystyivät paremmin palvelemaan asiakkaitaan laadukkaampien tuotteiden myötä. Esimerkiksi parempi palvelukyky taas loi pohjan sille, että yritysten kilpailukyvyyn koettiin parantuneen. Poikkeus olivat investointitukea saaneet palveluyritykset, joiden mielestä tuella ei ollut ollut vaikutusta heidän palveluidensa laatuun. Bernini ja Pellegrini (2012, 165) havaitsivat Muotion tapaan, että tukea saaneiden yritysten kohdalla oli havaittavissa voimakkaampaa tuotannon kasvua. Tulosta vahvistaa se, että tukien vaikutukset ovat positiivisia huolimatta siitä, että

matkailualan yritykset ovat Berninin ja Pellegrinin (2012, 165) mukaan toisia aloja riippuvaisempia paikallisista ympäristö-, sääntely- ja infrastruktuuriolosuhteista.

Pitkäjänteisyys on avainsana tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Laakson tutkimusryhmän mukaan mahdollisuuden sille luo julkinen rahoitus ja tästä johtuen se onkin miltei pakollisessa roolissa tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksessa. (Laakso 2005, 142). Grilli ja Murtinu (2012, 97, 106) ovat tutkineet tukien vaikutuksia uuden teknologian yrityksiin. Heidän tutkimuksessaan selvisi, että nimenomaan sellaisilla tuilla, joita yritys ei saa niin sanotusti automaattisesti, vaan se on valittu tuensaajaksi ja jotka on suunnattu juuri tutkimus- ja kehittämistoimintaan, on huomattavia positiivisia vaikutuksia näiden yritysten tuottavuuden kasvuun. Suomessa tutkimus- ja kehittämistoiminnan tukien vaikuttavuutta ovat tutkineet Koski ja Ylä-Anttila (2011, 8), joiden mukaan t & k-toimintaan tukia saaneet yritykset ovat saaneet aikaan toisiin yrityksiin verrattuna todennäköisemmin erilaisia innovaatioita. Innovaatiotoimintaan tukea saaneet yritykset poikkeavat muita tukia saaneista yrityksistä myös siinä, että niiden kohdalla työn tuottavuus on alkanut laskea vuoden päästä tuen saamisesta, kun muiden kohdalla työn tuottavuuden kasvu tapahtuu vasta 3-4 vuoden päästä tuen saantihetkestä.

Muotion (1998, 48) tutkimuksessa selvisi, että tuilla ei nähty olevan vaikutusta yrittäjien liikkeenjohdollisten taitojen parantumiseen, yritysten väliseen teknologian siirtoon, mahdollisuuteen maksaa osinkoja tai tuotteiden viennin tehostumiseen, tosin vientiyritysten määrä tutkimuksessa oli pieni.

3.2 Vaikutukset yritysten taloudelliseen suoriutumiseen

Pienten matkailuyritysten tukeminen on Fleischerin ja Felsensteinin (2000, 1021) mukaan kustannustehokkaampaa kuin muiden yritysten. Heidän tutkimuksessaan tämä havaittiin kustannus-hyöty-suhteen ja työpaikkaa kohden lasketun nettonykyarvon perusteella. Verrattuna muiden alojen yrityksiin, tukemisella on matkailuyritysten kohdalla suurempia vaikutuksia myös tulojen jakautumiseen ja näin ollen alueen ihmisten hyvinvointiin.

Myhrmanin työryhmän (1995, 7-8) tutkimuksessa ilmeni, että itse investointeja ei tehty enempää tukien vaikutuksesta. Tuen merkitystä yhtenä rahoituksen osana pidettiin kui-

tenkin suurena, esimerkiksi rahoituskustannusten kurissa pitämisen ja velkataakan siedettävänä säilymisen osalta. Erityisesti, jos yritys oli taloudellisesti huonossa kunnossa ja hanke suuri yrityksen mittakaavassa, oli tuen saannilla suuri merkitys hankkeen toteuttamiselle, mutta merkitys oli yhtä suuri myös yrityksen rahoitusrakenteelle, sen terveenä säilymiselle. Näissä tapauksissa yrityksen toimintaedellytykset kohenivat selvästi tuen ansiosta. Poikkeavia tuloksia ilmeni Muotion (1998, 55) tutkimuksessa, jossa vastaukset vaikutuksesta yritysten toimintaedellytyksiin olivat ristiriitaisia ja päätelmä olikin, että tuensaajat olivat epävarmoja näistä vaikutuksista.

Myhrmanin kanssa samansuuntaisia tuloksia taas sai Laakson työryhmä (2005, 142), jonka mukaan erityisesti kasvaville yrityksille, joiden ei ole takuiden puuttumisen vuoksi mahdollista turvautua yksityiseen lainarahoitukseen, tuki tai tuettu laina voi olla välttämättömyys, että hanke saadaan toteutettua. Tuen myöntäminen loi luottamusta yritystä ja sen investointia kohtaan myös markkinaehtoisten rahoittajien keskuudessa (Myhrman ym. 1995, 8). Grillin ja Murtinun (2012, 97) mukaan julkisella vallalla tuen myöntäjänä on tärkeä rooli eräänlaisena yrityksen suosittelijana. Yrityksen tai hankkeen valinta tuensaajaksi voi luoda positiivista kuvaa, esimerkiksi luottamusta sen toimintaan, muiden sidosryhmien silmissä. Niin yksityisten kuin julkistenkin rahoittajien tehtävänä on heti rahoitusprosessin alkuvaiheessa erottaa toimivat ja menestyspotentiaalia omaavat hankkeet ja yritykset eli ne, joita tullaan rahoittamaan, niistä, joilla ei ole mahdollisuuksia suoriutua suunnitellusta toiminnasta kannattavasti. Suuntaamalla rahoitusta oikein ja seulomalla hankkeet alusta alkaen, edistetään markkinoiden toimintaa ja talouden kehittymistä. (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 5). Grillin ja Murtinun (2012, 98) mukaan julkisten rahoittajien rooli korostuu tässä, koska pankeilla ei aina ole kykyä erottaa lupaavia projekteja heikommista, erityisesti heidän tutkimallaan uuden teknologian alalla näin oli alan erityispiirteiden vuoksi. Myös Myhrmanin työryhmän (1995, 8) haastatteluissa tuli ilmi, että julkinen tuki oli erittäin suurella roolilla suuren riskin omaavien hankkeiden ja aloittelevien yritysten kohdalla, koska niiden on vaikeampaa saada rahoitusta markkinoilta. Julkisen rahoituksen rooli korostuu vielä suuremmassa määrin edellä mainituissa hankkeissa taloudellisen taantuman tai laman aikaan (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 6). Erityisesti tulisi Myhrmanin (1995) mukaan tukea riskin sisältäviä hankkeita, joilla on yhteiskunnallisia ulkoisvaikutuksia.

Myös eriäviä tuloksia on saatu. Laakson työryhmän (2005, 139–140) tulosten mukaan hautomotuet eivät täydennä yritysten resursseja liiketoimintaosaamisen ja verkottumisen osalta tavoitteiden mukaisesti. He saivat myös päinvastaisia tuloksia, joiden mukaan TE-keskuksen (nykyisin ELY-keskus) tarjoamat tuet eivät ole aloitteleville kasvuyrityksille paras mahdollinen vaihtoehto. Tämä johtuu yrityksen mahdollisesta pikaisesta pääomatarpeesta, johon ko. tuet eivät pysty vastaamaan tarpeeksi nopeasti esimerkiksi joustamattoman hakuprosessin vuoksi. Aloittelevat kasvuyritykset tarvitsisivat pääomasijoitusrahoitusta, jota voitaisiin kehittää lisäämällä julkiselle rahoitukselle rakentuvia riskirahastoja. Yhtäläillä Finnveran kuin TE-keskuksenkin tukimuodot edistävät yritystoiminnan käyntiin lähtöä huomattavasti. (Laakso ym., 2005, 139–140). Laakson työryhmän (2005) tuloksista poikkeavia tuloksia esittää Myhrmanin työryhmä (1995, 8), jonka mukaan yritystä perustettaessa ja ensimmäisten toimintavuosien aikana tuki oli yrityksille merkittävässä roolissa, koska tuolloin markkinaehtoisen rahoituksen saaminen ei ollut helppoa.

Venetokliksen (2000) tutkimuksessa yritystukien vaikutuksia tarkasteltiin hieman eri mittareilla kuin Laakson (2005) ja Muotion (1998) tutkimuksissa. Venetoklis (2000), käytti mittarina arvonlisäyksen kasvua ja tutki sitä erilaisten monimuuttujamallien avulla. Venetokliksen (2000, 22, 27) mukaan tukien merkitys yrityksen arvonlisäykselle oli joko hyvin pieni tai sitä ei ollut ollenkaan. Tulokset tosin vaihtelivat hieman riippuen käytetyistä muuttujista. Edes tuen määrän kasvattaminen ei Venetokliksen (2000, 21) mukaan vaikuttaisi merkittävästi arvonlisäyksen kasvuun. Kun tarkasteltiin rahamääräisesti maksettujen tukien määrää ja arvonlisäyksen määrää, ja verrattiin kuinka paljon tuista palautuu arvonlisäyksen muodossa, selvisi, että vain noin 10 prosenttia tukeen käytetystä rahasta palautui arvonlisäyksen muodossa. Tämä oli Venetoklikille yllätys, hän oli odottanut että palautumisprosentti olisi ollut vähintään hieman yli 100, eli edes maksettujen tukien määrä ja hieman tämän lisäksi palautuisi arvonlisäyksessä, mikä osoittaisi positiivisen vaikutuksen. Myöskään tukien merkitys yrityksille ei ollut suuri (Venetoklis 2000, 27). Venetoklis (2000, 27) esittää useita mahdollisia selityksiä tuloksilleen. Hänen mukaansa tukia on saatettu myöntää väärille yrityksille prosessissa tapahtuneiden virheiden ja siinä olleiden puutteiden takia. Voi myös olla, että tuet eivät vaikuta yritysten käyttäytymiseen. Venetoklis kyseenalaistaa myös arvonlisäyksen roolin vaikuttavuuden mittarina, hän pohtii, ilmeneekö vaikuttavuus paremmin esimerkiksi tuottavuuden, kannattavuuden tai kilpailukyvyn kehittämisessä. Viimeinen selitys vai-

kuttaisi tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella melko toimivalta, koska juuri näillä mittareilla mitattuina muissa tutkimuksissa on saavutettu positiivisempia tuloksia. Voi myös olla, kuten Venetoklis (2000, 25) mainitsee, etteivät tukien vaikutukset arvonlisäykseen tule esille vielä kolmen vuoden kuluessa, miltä ajalta tämän tutkimuksen aineisto on.

Kun Muotion (1998, 56) tutkimuksessa verrattiin hankkeiden rahallisen arvon ja vaikutusten suhdetta, selvisi, että yritykset, joiden hankkeiden arvo on ollut vähintään 250 000 markkaa, kasvattivat markkinaosuuttaan ”paljon”. 100 000 markkaa hankkeen arvona oli palveluyritysten kohdalla raja, mitä suurempia hankkeita toteuttaneet yritykset näkivät, että heidän palveluidensa laatu oli parantunut ”paljon”. Markkinaosuuksien lisääntymiseen asti ei kerrannaisvaikutusten kuitenkaan yleisesti uskottu yltävän. Toimintaympäristötukea saaneiden (myös yhteisöjä ja julkisyhteisöjä) kohdalla markkinaosuuksienkin katsottiin lisääntyneen. (Muotio, 1998, 49–54). Keski-Suomen alueella toteutetussa tutkimuksessa tuotanto ja työllisyys kehittyivät parhaiten eniten tuetuilla toimialoilla (Haukka, 2002, 65).

3.3 Vaikutukset työllisyyteen

Eräs yritystukien merkittävimmistä mahdollisista vaikutuksista ovat työllisyysvaikutukset. Niitä voi ilmetä uusina vakituisina työpaikkoina, määräaikaaisina projektityöpaikkoina tai jo olemassa olevien työpaikkojen säilyttämisen muodossa. Vaikutuksia voi ilmetä yrityksessä, jolle tukea on myönnetty tai sen ympäristössä. (Muotio 1998, 68). Työllisyysvaikutusten arviointi on vaikeaa ja eri menetelmillä saavutetut tulokset voivat poiketa toisistaan huomattavastikin. Usein työllisyysvaikutusten arviointi perustuu yrittäjien omiin arvioihin. Ministeriöillä on olemassa työllisyysvaikutusten arviointiin eriytyinen kaava, jonka mukaan 100 000 euron investointi tuo yritykseen 0,21 työpaikkaa, mutta tämäkin on luonnollisesti hyvin karkea arvio, joka ei ota yritysten ja investointien erityispiirteitä mitenkään huomioon (Työministeriö ym., 2003).

Kosken ja Ylä-Anttilan (2011, 7–8) mukaan yritystuilla on positiivisia vaikutuksia työllisyyteen yhdestä kolmeen vuoden ajan, muttei enää sen jälkeen. Tutkimus- ja kehittä-

mistoimintaan myönnettyjen tukien työllisyysvaikutus kesti vuoden, muiden tukien vaikutus kolme vuotta. Yritysten, joille on myönnetty työllistämistukea, työllisyys kasvoi muita tukia saaneita yrityksiä nopeammin. Tämä tosin voi johtua myös siitä, että muutenkin nopeammin kehittyvät yritykset käyttävät muita useammin työllistämistukea, eikä vaikutus koidu ainoastaan työllistämistuesta.

Positiivinen vaikutus työllisyyteen nousee esille myös Berninin ja Pellegrinin (2012, 165) tutkimuksessa. Matkailualalla inhimillisellä pääomalla on suuri merkitys tuotannon kasvuun ja arvonlisäykseen, joten voidaan sanoa, että tätä kautta työllisyyden kasvulla on ollut selkeästi vaikutusta myös matkailutuotteen laatuun. Tukien kautta yrityksissä on ollut mahdollista lisätä työntekijöiden määrää ja uudenaikaistaa toimintaa, mistä on seurannut erikoistumista ja työntekijöiden taitotason kohoamista, jotka vaikuttavat suoraan laatuun. Samassa tutkimuksessa myös havaittiin, että työvoiman tuottavuus oli tuetuissa yrityksissä pienempi, mutta sitä ei nähty ongelmana, koska näissä yrityksissä tuen avulla tehdyt investoinnit kuitenkin kasvattavat kokonaistuottavuutta. Tutkimuksessa havaittiin myös, että vaikutukset vaihtelevat sen mukaan, millaisesta matkailukohteesta on kyse.

Keski-Suomessa kehittämisohjelmille asetetun työllistämistavoitteen valossa hankkeiden osalta katsottuna Haukan (2002, 68) tutkimuksessa mukana ollut hanketoiminta on onnistunut tehtävässään. Se on luonut noin viidesosan 14 500 tavoitteena olleista uusista työpaikoista. Tämä tarkoittaa 0,6 % kasvua Keski-Suomen työpaikoissa. Tutkimuksessa havaittiin, että alueen perinteiset ja vahvat toimialat, kuten puunjalostusteollisuus, ovat tukien avulla säilyttäneet olemassa olevia työpaikkoja, mutta eivät ole pystyneet merkittävässä määrin luomaan uusia. Puunjalostusteollisuudesta työpaikkoja olisi saattanut jopa kadota, jos tukia ei olisi ollut käytössä. Teollisuustyöpaikkojen havaittiin lisääntyneen 1,9 %. Toisin kuin esimerkiksi metalliteollisuuden puolella, joka on ollut alueella merkittävä kasvuala tutkimuskohteena olleen ajanjakson aikana ja työpaikat ovat lisääntyneet 11,8 %. (Haukka, 2002, 60, 61, 65, 69).

Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 76) tutkimuksessa yritystukihankkeissa, joissa kyse oli aloittavasta yrityksestä, syntyi 0,8 uutta työpaikkaa ja olemassa olevissa yrityksissä 0,6 uutta työpaikkaa. Kun lasketaan kolmelle Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 79) tutkimuksessa mukana olleelle toimintaryhmälle ministeriöiden käyttämällä

kaavalla laskennalliset työllisyysvaikutukset suhteessa investointien määriin, saadaan 1,65 työpaikkaa/0,8 miljoonaa euroa, 5,86 työpaikkaa/2,8 miljoonaa euroa ja 3,63 työpaikkaa/1,7 miljoonaa euroa. Näin tarkasteltuna työllistävyysvaikutukset ovat suoraan verrannollisia tukien määriin ja sama on havaittavissa myös Hanke2000-järjestelmän toimintaryhmäkohtaisista työpaikkatoteumista.

Laakson työryhmän (2005, 38, 133, 138–139) mukaan eräänlaisena sivuvaikutuksena investointien tukeminen luo paljon uusia työpaikkoja ja säilyttää entisiä. Tavoitteena olleista yritystukien vaikutuksesta syntyneistä työpaikoista 80 prosenttia ja säilytetyistä 44 prosenttia oli toteutunut, eivätkä kaikki työpaikat olleet vielä kirjautuneet mukaan näihin lukuihin. Kolmannes mikroyrityksistä katsoi, että toteutetun hankkeen vaikutuksesta syntyi työpaikkoja, suurempien yritysten kohdalla osuus oli reilu 2/3. Työpaikkoja on seurantatietojen mukaan syntynyt paljon erityisesti juuri investointihankkeiden osalta ja teollisuuteen. Tarkasteltaessa teollisuuden työpaikkakehitystä kokonaisuudessaan ovat teollisuustyöpaikat kuitenkin vähentyneet. Syynä tähän on se, että suuryritysten ja pk-yritysten leikkaukset ovat olleet suurempia kuin hankkeiden synnyttämien työpaikkojen määrä. (Laakso ym. 2005, 144). Vaihtelua ilmenee hankkeiden menestyksessä ja lopputuloksissa, mutta kun muistetaan, että hankkeiden tärkein tavoite on kilpailukyvyyn parantaminen, ei työllistäminen, kokonaisuutena katsottuna uusien työpaikkojen synnyttämisessä on onnistuttu kohtuullisen hyvin. Ohjelma-alueilla työllisyyden kasvun jälkeenjääneisyyttä verrattuna muuhun maahan on tukien ansiosta onnistuttu alueesta riippuen leikkaamaan ja jopa pääsemään samalle tasolle muun maan kanssa. (Laakso 2005, 133).

Muotion (1998, 68, 205) mukaan työllisyyttä tarkasteltaessa vastaukset erosivat toisistaan eri ryhmien kesken. Kaikissa vastauksissa tuli ilmi, että yritystuilla on ollut erityisesti merkitystä olemassa olevien työpaikkojen säilyttämisessä, ja erityisesti tämä nousi esille investointitukea saaneiden ja suurten, eli yli kolmen miljoonan markan liikevaihdon omaavien yritysten kohdalla. Merkitykseltään pienempi työllisyysvaikutus oli uusien työpaikkojen syntymisellä. Uusia työpaikkoja onnistuivat luomaan investointi- ja pienyritystukea saaneet yritykset ja pääasiassa sellaiset, joiden hankkeet olivat kokonaiskustannuksiltaan vähintään 2 500 000 markkaa. Tämän kokoluokan hankkeita oli hieman alle 11 prosentilla yritystukea saaneista yrityksistä. Kolmannes ainoastaan investointitukea saaneista yrityksistä koki onnistuneensa perustamaan uusia vakituisia

työpaikkoja. Tällä oli selkeä yhteys tuen vaikutuksesta kasvaneeseen markkinaosuuteen, jonka ansiosta oli mahdollista ja tarpeen lisätä työntekijöiden määrää.

Aluetaloudellinen vaikutus työpaikkojen osalta syntyy Laakson työryhmän näkemyksen mukaan (2005, 144) pitkällä aikavälillä, kun kilpailukyvyltään vahvistuneet yritykset lähtevät kasvu-uralle ja tätä kautta syntyy ajan mukaan uusia työpaikkoja niin itse yritykseen kuin sen verkostossa mukana oleviin toisiin yrityksiin.

3.4 Vaikutukset yritysten ympäristöön ja aluetalouteen

Eräitä olennaisimmista tukitoiminnan tavoitteista ovat uusien yritysten, erityisesti kasvuyritysten, syntyminen ja yritysrakenteen uusiutuminen ja lujittuminen. KTM:n hallinnonalalla ei uusien yritysten synnyttämisen osalta ole täysin onnistuttu, mikä on nähtävissä suoraan heikoista yrityskannan kasvuluvuista ohjelma-alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa. Uusien yritysten ja nimenomaan mahdollisten kasvuyritysten tukemisessa Finnveran rooli on suuri ja sen tarjoamat tuki-instrumentit ovat toimineet tehtävässään todella hyvin. (Laakso ym. 2005, 143).

Tukitoiminnan keskeisimpiä vaikutuksia aluetalouteen, joita on ilmennyt KTM:n hallinnonalalla, ovat alueiden tärkeimpien ja vahvimpien toimialojen investointeihin ja tutkimus- ja kehitystoimintaan suunnatun rahoituksen ansiosta parantunut yritysten kilpailukyky ja tuottavuus, joiden ansiosta yritykset näkevät mahdollisuuden kasvuun. Tyypillistä tämä on kärkitoimialoilla, mutta nähtävissä on vaikutuksia myös palvelu-aloilla. (Laakso ym. 2005, 144)

Tuotannon kasvuun on tuilla ja hankkeilla ollut Keski-Suomessa Haukan (2002, 47, 66) mukaan selkeä merkitys. Seurauksena työllisyys ja sitä kautta kotitalouksien bruttotulot ovat parantuneet ja luonnollisesti tämän seurauksena on kasvanut kulutuskysyntä, joka taas on lisännyt tuotantoa. Keski-Suomesta ulos suuntautuneista vuodoista huolimatta Haukan (2002, 66) mukaan voidaan katsoa, että välittömät vaikutukset ja n. 70 % kokonaisvaikutuksista säilyvät Keski-Suomessa.

Kun kilpailukyky ja tuottavuus kohenevat ja täten yritykset kasvavat, on tällä positiivisia vaikutuksia alueen pääomakantaan, työllisyyteen ja jopa arvonlisäykseen. Kaikista toteutetuista investoinneista merkittävä osa on investointeja, joihin on myönnetty tukirahoitusta. Selvimmin tämä on nähtävissä Itä- ja Pohjois-Suomen ohjelma-alueilla, mutta melko merkittävässä määrin myös Etelä- ja Länsi-Suomen vastaavilla alueilla. Myös t & k-toiminta on lisääntynyt huomattavasti tukien ansiosta. Laakson työryhmän (2005, 42) mukaan t & k-toiminnan ja osaamisen tukemisessa hankkeiden vaikutus seudun ja toimialan tilanteeseen oli jonkin verran myönteinen. Erityisen positiivisena vaikutus näkyi kärkitoimialojen t & k-toiminnan ja investointien osalta, mistä seurasi vaikutuksia seudun pääomakantaan, työllisyyteen ja hieman arvonlisäykseen. (Laakso ym. 2005, 144).

Yhteistyöyritysten kilpailuaseman vahvistumiseen uskottiin olleen positiivista vaikutusta 50 prosentissa investointitukia saaneista yrityksistä ja hieman yli 30 prosentissa käynnistystukihankkeita toteuttaneista yrityksistä. Yritysten, joiden kanssa hankkeen toteuttanut yritys teki yhteistyötä, kilpailuaseman katsottiin vahvistuneen (Laakso ym. 2005, 38).

Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 80, 89) mukaan heidän tutkimiensä toimintaryhmien alueilla toteutettujen hankkeiden suoraan tai välillisesti luomien kehittämistoimenpiteiden, yritystukien ja investointien aikaansaamien aluetaloudellisten ja työllisyysvaikutusten voidaan sanoa olleen selkeitä ja julkisten tahojen hankkeisiin käyttämiä varoja palautuvan alueille useaa eri kautta. Merkittävimpiä ilmenemismuotoja ovat uudet työpaikat, lisääntyneet kunnallisverotulot, kehittyneet toimeentulomahdollisuudet ja hankkeiden myötävaikutuksesta syntyneiden laajempien kehittämistoimenpiteiden seuraukset. Lisäksi tutkimuksessa mainittiin vaikutuksina myös uudet yhteistyöverkostot, viihtyisämpi elinympäristö ja alueen parantunut imago. Kokonaisuudessaan Voutilainen ja Tapio-Biström (2007, 90) toteavat, että toimintaryhmätyön nähdään useimmiten tukevan paikallistaloutta ja toimivan eräänlaisena liikkeelle panevana voimana, jolloin seurauksena on muun muassa uudenlaista yhteistyötä, uusia kehittämistoimenpiteitä ja investointeja, ja näiden seurauksena uusia yritystukia ja jopa yrityksiä.

Muotioin tutkimuksen mukaan (1998, 62) yrityksen ympäristöön kohdistuneet vaikutukset, esimerkkeinä tästä elinkeino- tai palvelurakenteen monipuolistuminen ja yritysten

verkostoituminen, ovat vaatimattomia. Ainoastaan toimintaympäristötukea saaneista yrityksistä ja yhteisöistä noin puolet oli sitä mieltä, että heidän hankkeensa olivat monipuolistaneet elinkeinorakennetta vaikutusalueellaan ja yhteistyötä esimerkiksi toisen asteen oppilaitosten kanssa oli enemmän kuin ennen. Myöskään Laakson työryhmän (2005, 38) suorittaman tutkimuksen vastaajat eivät nähneet yksittäisen hankkeen vaikutuksia sijaintialueen elinkeinorakenteen monipuolistumiseen tai seudun kilpailukyvyn ja toimialansa kehittämiseen merkittävinä, vaan vähäisinä.

Alueellisesti tukitoiminnan vaikutukset näkyvät Laakson työryhmän (2005, 145) tutkimuksessa parhaiten ohjelma-alueiden kasvukeskuksissa, jossa yritysklustereiden, tutkimuskeskusten ja oppilaitosten yhteistyö on vahvistunut. Tuloksia on nähtävissä kilpailukyvyn, osaamisen ja t & k-toiminnan kehittymisen osalta. Reuna-alueet tulevat taloudellisessa kehityksessä selkeästi keskusten jäljessä ja tätä kehitystä lisäävät alkutuotannon työpaikkojen supistuminen, ikääntyvä väestö ja palveluiden heikentyminen (Laakso 2005, 136).

Laakson työryhmä (2005, 108–109) tiedusteli yritystukien alueellisia vaikutuksia aluekehittämisen ja yritystoiminnan edistämisen parissa toimivilta. Useampi kuin 9/10 piti vaikutuksia aluekehitykseen jossain määrin positiivisena, ja kun tarkasteltiin lisäksi muita tekijöitä, nähtiin vaikutukset merkittävinä. Näiden näkemysten mukaan parhaiten vaikutukset ovat nähtävissä alueen kärkitoimialojen, t & k-toiminnan, kilpailukyvyn ja osaamisen kehittämisessä sekä elinkeinorakenteen vahvistumisessa ja rikastumisessa.

Jos tukirahoitusta korvataan markkinaehtoisilla vaihtoehdoilla, ei investointeja lisäävä nettovaikutus ole täydellinen yhteiskunnan näkökulmasta. Vaikutus tukitoiminnan vaikuttavuuteen ja tehoon on negatiivinen. Jos yritys onnistuu parantamaan kannattavuuttaan tuen avulla, paranee todennäköisesti samalla yrityksen kilpailukyky ja yritys saavuttaa kasvua, joten vaikka myönnetty tukirahoitus olisi korvattavissa yksityisellä rahoituksella, on tuesta silti hyötyä myös yhteiskunnan näkökulmasta. Tukirahoituksen positiivisiksi puoliksi voidaan laskea myös sen paikallinen ja alueellinen luonne, yksityisen rahoituksen tapauksessa investoinnit saattaisivat kohdistua laajemmalle, jopa ulkomaita myöten. (Laakso 2005, 91)

Fleischer ja Felsenstein (2000, 1021) nostavat esille muutamia pienen mittakaavan matkailutoiminnan tukemiseen liittyviä pohdintoja. Matkailuun liittyvistä ja sen luomista ulkoisvaikutuksista johtuen pienten matkailuyritysten tukeminen on erittäin yleistä. Ulkoisvaikutusten lisäksi syinä ovat muun muassa maisemien ja luonnonympäristöjen ja niiden säilyttämisen merkitys matkailulle ja muulle yhteiskunnalle. Fleischerin ja Felsensteinin (2000, 1021) mukaan onkin tarpeellisempaa pohtia, miten ja kuinka paljon pieniä matkailuyrityksiä tuetaan, kuin tuetaanko niitä ollenkaan, koska heidän tutkimuksessaan selvisi, että määrällisesti pienikin tuki luo huomattavia tuottoja niin sosiaalisella kuin taloudellisellakin puolella.

Fleischerin ja Felsensteinin (2000, 1021) mukaan kaikille maaseutuyhteisöille matkailuyritysten tukeminen taloudellisen kehittämisen välineenä ei kuitenkaan toimi. Harkitsematon matkailun tukeminen voi johtaa paikallisen kulttuurin pilaantumiseen ja työvoiman riistämiseen, ympäristötuhoihin ja resurssien tuhlaamiseen.

3.5 Tukea saaneiden ja ilman tukea toimineiden yritysten vertailua

Muotion (1998, 206) mukaan verrattaessa yrityksiä, jotka olivat hakeneet yritystukea, mutta joille sitä ei ollut myönnetty ja niitä, joille se myönnettiin, kävi ilmi, että ilman tukea jääneet yritykset kokivat suorittamiensa hankkeiden vaikutukset jonkin verran tukea saaneita positiivisemmin, mutta miltei vastaavina. Ilman tukea hankkeita toteuttaneet kokivat kilpailukyvyyn parantuneen ja markkinaosuuden lujittuneen. He kokivat myös positiivisia ympäristövaikutuksia, erityisesti yhteistyössä muiden yritysten kanssa ilmenneen enemmän kuin tukea saaneiden keskuudessa koettiin. Työllisyysvaikutuksissa ei ilmennyt eroja ilman tukea jääneiden ja sitä saaneiden välillä.

Samansuuntaiset tulokset myönteisen ja kielteisen yritystukipäätöksen saaneiden ryhmissä kertovat Muotion (1998, s. 206–207) mukaan siitä, että yritystukia on onnistuttu ohjaamaan oikeille yrityksille, eli niille, joiden omat resurssit eivät olisi riittäneet hankkeiden toteuttamiseen, mutta joiden yritystoiminta on muuten kannattavalla pohjalla. Vastaavasti ne, keille tukea ei ole myönnetty, ovat kyenneet toteuttamaan suunnittelemansa hankkeet myös ilman tukea. Myös Laakson työryhmän (2005, 142) tutkimuksen mukaan investointeihin rahoitusta on mahdollista saada myös muuta kautta, joten useat

investointihankkeet olisi toteutettu myös ilman tukea. Myös merkittävä osa uusista yrityksistä olisi perustettu ilman mainittuja tukiakin, koska rahoitusta olisi ollut saatavilla muuta kautta. Myös Myhrmanin työryhmän (1995, 8) tutkimuksessa selvisi, että yritykset, joiden toiminta oli kannattavaa, ja jotka olisivat saaneet rahoitusta muutakin kautta, olisivat toteuttaneet hankkeensa myös ilman tukea. Haukan tutkimuksessa (2002, 46) mainitaan muiden tapaan, että tuotannon lisäys, joka syntyi hanketoiminnan vaikutuksesta olisi toteutunut myös ilman hankkeita. Selkeämmin hankkeiden positiivinen vaikutus ilmeni itse toteutuksessa, koska investoinnit toteutettiin suuren osan mukaan nopeammin tai mittavammassa laajuudessa hankkeen ansiosta. Osa (Myhrmanin, 1995, 8) vastaajista kertoi myös, että hankkeen toteuttamisen aikataulu oli ripeämpi ja hanke toteutettiin teknisesti laadukkaammin tuen avulla, kuin mitä ilman tukea olisi tapahtunut.

3.6 Sidosryhmien näkemyksiä yritystukien vaikuttavuudesta ja vaikutuksista

Muotio (1998, 211) tutkimuksessa kysyttiin myös kuntien elinkeinovastaavilta heidän näkemyksiään yritystukien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Elinkeinovastaavien haastatteluissa selvisi, että heidän käsityksensä poikkesivat toisistaan riippuen siitä miten kunta sijoittui aluerakenteessa, oliko kunnalla johdonmukainen elinkeinopoliittinen linja, ja jos oli, millainen se oli. Maaseutumaisten ja aktiivisen elinkeinopoliitiikan kunnissa elinkeinovastaavat pitivät tukia merkittävinä yritysten kehittymiselle, niiden kilpailukyvyyn parantumiselle. Seurauksena on myös syntynyt uusia yrityksiä, ja tätä kautta elinkeino- ja palvelurakenne on rikastunut. Kun tukien seuraukset ja vaikutukset ovat olleet positiivisia, on se myös vahvistus elinkeinopoliittisten linjausten oikeasta suunnasta.

Jos kunnassa ei ole selkeitä elinkeinopoliittisia linjauksia, eivät elinkeinovastaavat nähneet yritystuilla olevan suurta merkitystä. Tämä havainto tehtiin maaseutumaisissa ja tiheään asutuissa kunnissa sekä alueensa keskuskaupungeissa, joissa oli vahvoja ja merkittäviä vientiyrityksiä ja kotimaanmarkkinoilla toimivia yrityksiä. Yritystukia tulisi siis kohdentaa niihin kuntiin, joissa elinkeinoelämän ja elinkeino- ja palvelurakenteen kehittämiseen panostetaan aktiivisen elinkeinopoliitiikan keinoin. Näissä kunnissa tuilla saavutetaan todennäköisimmin parhaita tuloksia. (Muotio 1998, 211).

Myös Laakson työryhmä (2005, 92, 103) tiedusteli aluekehityksen ja yritystoiminnan parissa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä tukitoiminnan vaikuttavuudesta. Vastaajat näkivät tukien vaikutukset jossain määrin positiivisina. Näiden henkilöiden mukaan yrityksissä on mahdollista saada tukien avulla aikaan vaikutuksia ennen kaikkea uuden teknologian käyttöönotossa ja innovaatioiden kehittämisessä, kilpailukyvyn ja kasvun edistämiseksi, henkilökunnan ja johdon osaamistason parantamisessa sekä kansainvälistymisen ja verkostojen rakentamisen lisäämisessä. Lisäksi tuilla voidaan edesauttaa uusien yritysten syntymistä. Talosen työryhmä (2005, 74–75) haastatteli kuntatasolla eri hanketoimijoita ja pyrki näin kuntanäkökulmasta saamaan tietoa matkailuhankkeiden vaikutuksista. Yleisesti ottaen yritystuet nähtiin positiivisina ja merkittävinä yksittäiselle yrittäjälle. Haastateltavat korostivat erilaisten hankkeiden ja yritystukien yhdessä luomaa positiivista vaikutusta erityisesti aloittavien yritysten kohdalla. Alueiden välisistä eroista kertoo kuitenkin se, että myös yritystukiin kohdistettu arvostelu suuntautui juuri niiden suhteeseen muuhun kehittämiseen, joillain alueilla niiden nimitäin nähtiin olevan liian erillään muista kehittämistoimenpiteistä ja -hankkeista. Samaisessa Talosen ym. (2005, 87) tutkimuksessa haastateltiin rahoittajia ja markkinointiorganisaatioiden edustajia maakuntatasolla. He näkivät yritystukien merkityksen matkailuyrityksille positiivisina ja niiden määrän sopivana, vaikka tukien melko suuren määrän nähtiinkin aiheuttavan yhdessä muiden kehittämistoimenpiteiden kanssa hajanaisuutta vaikutuksissa. Maakuntatason haastatteluissa kävi ilmi, että yritystukien merkityksen haja-asutusalueilla koettiin kohdistuvan pääasiassa tuetun yrityksen kilpailukyvyllä ylläpitoon. Kun kyseessä oli suuremman mittakaavan kehittämistoimenpide, jonka osa tietty tukea saanut matkailukeskus oli, nähtiin tuen vaikuttavuus merkittävänä.

Laakson työryhmän (2005, 104–105) tutkimukseen vastanneista sidosryhmien edustajista valtaosa piti yritystukia kilpailua vääristävänä tekijänä. Kilpailun vääristyminen nousi esille esimerkiksi tilanteessa, joissa toinen yritys saa tukea ja toinen ei, varsinkin jos yritykset toimivat samalla alalla, jolloin tukea saavalla yrityksellä on mahdollisuus ylläpitää alempia hintoja, jolla taas voi olla vaikutuksia yrityksen markkinaosuuteen. Kilpailu voi vääristyä myös tilanteessa, jossa tukea myönnetään yrityksille, jotka toimivat kilpailluilla toimialoilla tai maantieteellisellä alueella, jossa on useita samalla alalla toimivia yrityksiä tai joissa kysyntä on paikallista tai eri alueilla sijaitsevat yritykset voivat saada tukea eri määriä eri kriteerien mukaan, vaikka niiden liiketoiminta tapah-

tuisi samalla alueella. Myös tukien väärinkäyttö, hakuprosessissa erot osaamisessa ja käytettävissä olevissa resursseissa sekä toimivien yritysten lopettaminen tuilla pyörivien yritysten vallatessa markkinat nousivat esille. Koski ja Ylä-Anttila (2011, 9) pitävät kilpailua vääristävänä myös tilannetta, jossa tuensaajayrityksiin on sitoutuneena pääomaa ja työvoimaa, joka saattaisi olla tehokkaammassa käytössä toisissa yrityksissä.

Pääosa sidosryhmävastaajista näki kuitenkin, että tuet myös parantavat kilpailua ja erityisesti näin tapahtuu, jos vallitsee monopoli tai oligopoli. Vaikutus ilmenee heidän mukaansa syntyvien uusien yritysten ja uusien tuotteiden ja näiden kilpailua lisäävän merkityksen kautta. Myös tukien vaikutuksesta tapahtuva osaamisen paraneminen, kasvava tietomäärä, teknologian asteen kehittyminen, alueiden välisten erojen tasoittuminen ja tarjottavien palveluiden ja tuotteiden laadun kasvu sekä tuetun yrityksen toimenpiteiden kilpailijoille kehityspaineita luova vaikutus vaikuttivat vastaajien mukaan kilpailun edistymiseen. (Laakso ym. 2005, 105–106).

Tukien vaikutuksesta ei syntynyt ylikapasiteettia yli 50 prosentin mielestä, 20 prosenttia näki, että ylikapasiteettia syntyi. Erityisesti esille nousivat palvelualojen yritykset, joiden keskuudessa tuettujen yritysten syntyminen aiheuttaa ylikapasiteettia ja markkinaosuuksia ei riitä kaikille, minkä seurauksena yrityksiä lopettaa toimintansa. Vastauksissa mainittiin merkkejä ylikapasiteetista myös puu- ja matkailualoilta. Nämä tekijät pyritään ottamaan huomioon tukia myönnettäessä, mutta esimerkiksi muuttuvat olosuhteet voivat pikaisesti horjuttaa tasapainoa tietyllä toimialalla. Kolmanneksen mielestä tukien avulla on mahdollista paikata tiettyjen toimialojen, merkittävimpänä palvelualojen, tuotantovajetta. (Laakso 2005, 106–107).

4 MATKAILUALA POHJOIS-SAVOSSA

Matkailun edistämiskeskuksen (MEK) maakunnallisista matkailustrategioista kokooman tiivistelmän mukaan Pohjois-Savo on yksi kolmesta merkittävimmästä matkailumaakunnasta Suomessa, kun tarkastellaan sekä koti- että ulkomaanmarkkinoita (Matkailun edistämiskeskus, 2010). Toimialalla on kasvupotentiaalia ja rakennemuutoksen myötä matkailualan merkitys Pohjois-Savossa lisääntyy. Matkailutulosta hyötyä saavat matkailutoimijoiden lisäksi monet muut toimialat, merkittävimpiä hyötyjiä ovat kaupan ja palvelualat. Elinvoimaisten matkailukohteiden myötä monet paikalliset asukkaatkin voivat nauttia paremmista palveluista, kuin mitä tarjonta olisi ilman matkailijavirtoja (Pohjois-Savon liitto, 2011).

Matkailun merkittävyyttä tarkasteltaessa Pohjois-Savon Matkailustrategiassa (2011, 4) viitataan Tilastokeskuksen lukuihin, joiden mukaan matkailu ei ole kuitenkaan Pohjois-Savossa kovin merkittävä ala verrattuna suurimpiin teollisuus- ja palvelualoihin. Matkailualalla työskentelee vuoden 2012 tilastojen mukaan Pohjois-Savossa noin 2200 henkilöä, joka on noin 2 % työllisestä työvoimasta (Pohjois-Savon liitto, 2011, Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014 a). Pohjois-Savossa matkailualan liikevaihto vuonna 2012 oli majoitustoiminnassa 58 751 000 e ja ravitsemistoiminnassa 163 005 000 e (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014 b). Matkailutulosta selkeästi suurin osuus tulee Kuopiolle, jota seuraavat Iisalmi, Siilinjärvi ja Leppävirta (Tyni, 2007). Suurin yksittäinen matkailukeskittymä on Tahkovuoren alue Nilsiässä, matkailukaupunkina Kuopio on suurin. Nilsiän ja Kuopion kuntaliitoksen tultua voimaan vuoden 2013 alusta Kuopion seutu on yhä selkeämmin Pohjois-Savon merkittävin matkailualue. Matkailurintamalla on kuntaliitoksesta johtuen vireillä uusia suunnitelmia, kun muun muassa Tahkon ja Kuopion markkinointia yhdistetään ja uudistetaan saman organisaation alaiseksi. Muita kohdekaupunkeja Pohjois-Savossa ovat Varkaus ja Iisalmi. Merkittäviä matkailukohteita ovat myös Rauhalampi Kuopiossa, Vesileppis Leppävirralla, Kuntoranta Varkaudessa, Kunnonpaikka ja Fontanella Siilinjärvellä, Lohimaa Tervossa sekä Metsäkartano Rautavaaralla. Suurempien matkailukohteiden lisäksi matkailu kohdistuu mökkimajoitukseen sekä luontoa ja vesistöjä hyväksikäyttävien ohjelma- sekä majoituspalveluiden lisäksi maatalo- ja tapahtumamatkailuun. (Pohjois-Savon liitto 2011).

4.1 Pohjois-Savon matkailustrategiat 2007–2013 ja 2015

Vuosille 2007-2013 tehdyssä Pohjois-Savon matkailustrategian SWOT -analyysissä on eritelty Pohjois-Savon matkailualan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Näiden mainitaan vuoden 2015 matkailustrategiassa säilyneen erittäin pitkälti samoina. Vahvuuksiksi on luokiteltu järviluonto, sijainti ja saavutettavuus kotimaan matkailijoiden näkökulmasta, monipuolinen kulttuuri- ja tapahtumatarjonta, neljä vuodenaikaa, runsas loma-asutus, rauhallisuus, hiljaisuus ja puhtaus sekä Tahkon ja Kuopion alueet ja koko maakunnan laajuinen niitä täydentävä palveluverkosto. (Pohjois-Savon liitto 2007, 2011)

Heikkouksia vastaavasti ovat valtakunnallisesti tunnettujen kärkituotteiden vähäinen määrä, alueen heikko tunnettuus ulkomailla ja se, että ulkomaisia asiakkaita ei tunneta hyvin, kovin monet yritykset eivät noudata toiminnassaan laatu järjestelmää sekä yhteistyön puute matkailualan kehittämisessä niin yritysten kesken kuin kunta- ja seututasollakin.

Mahdollisuuksina analyysissä nähdään ympärivuotisuus, Venäjän läheinen sijainti, 5-tien kylpyläverkosto ja siihen liittyen alueen korkean hyvinvointiosaamisen hyödyntäminen matkailussa, Rissalan lentokentän alueen kehittäminen, koko maakunnan kattavat maa- ja vesireitit oheispalveluineen, yrittäjien oma tahto ja kiinnostus verkostoitumiseen ja laatuun panostaminen, ICT:n kokonaisvaltainen hyödyntäminen, Tahkon kehittäminen valtakunnallisesti merkittäväksi matkailualan kehittämiskeskukseksi ja ilmastonmuutos.

Uhkina nähdään ammattitaitoisen työvoiman saanti keskipitkällä aikavälillä katsottuna, pienyritysten vähäinen sukupolvenvaihdosten määrä, uuden teknologian hyödyntämättä jääminen, matkailualan toimijoiden kykenemättömyys luoda yhteistyötä toistensa kanssa sekä ilmastonmuutos.

Matkailustrategian päämääränä on yritystoiminta, joka on asiakaslähtöistä, laadukasta, ympäristövastuullista ja ympärivuotista. Alueen tunnettuutta pyritään lisäämään käyttämällä apuna mielikuvia ja vahvistamalla imagoa. Tavoitteena on luonnollisesti koko

matkailuelinkeinon, sekä sen kilpailukyvyn ja kannattavuuden kasvu ja niiden tukeminen. Käytännössä nämä tarkoittavat matkailija- ja yöpyjämäärien, matkailutulon, työpaikkojen ja investointien määrän sekä laadukkaiden palveluiden kasvun tavoittelua. Strategian ytimenä on olemassa olevien vetovoimaisten matkailukohteiden kehittäminen, yritystoiminnan ja tuotteiden kehittäminen luonto- ja liikunta-, tapahtuma- ja kulttuuri-, hyvinvointi- ja terveys-, kokous- ja liikematkailussa ja näiden oheistuotteissa sekä maaseutumatkailussa ja erityisesti lomamökkien vuokrauksessa. Uusien ja olemassa olevien vetovoimaisten tapahtumien kehittäminen on myös eräs päätavoitteista. Huomiota kiinnitetään alueen saavutettavuuden parantamiseen, yhteistyöverkostojen parantamiseen toisiaan täydentäviksi, informaatio- ja kommunikaatioteknologian hyödyntämiseen täydessä mitassaan, palvelujen saatavuuden ja erityisesti niiden laadun tason varmistamiseen sekä kansainväliseen asiakashankintaan. Valittaessa tuotteita tai kohteita, joiden kehittämiseen tullaan erityisesti panostamaan, kiinnitetään huomiota tämänhetkiseen ja todennäköiseen tulevaan kysyntään, millaisen tuottopotentialin kohde omaa, kuinka valittava kehittämiskohde rikastuttaa ja parantaa matkailullista tarjontaa alueella sekä kuinka aktiivinen ote kehittämiseen kohteen toimijoilla on.

2007–2013 strategian toteuttamiseksi asetetut tärkeimmät toimenpiteet ovat olemassa olevien ja menestyvien kohteiden, yritysten ja tuotteiden jatkuva kehittäminen ja uusien vuodepaikkojen rakentaminen sekä infrastruktuuriin panostaminen, joka sisältää saavutettavuutta parantavia toimenpiteitä esimerkiksi Savonradan ja Kuopion lentoaseman osalta sekä erilaisten maa- ja vesistöreittien rakentamista ja ylläpitoa. Yleisemmällä tasolla panostetaan tuotekehitys-, markkinointi-, imago- ja laatutyön sekä myynnin ja jakelun kehittämiseen erityisesti verkostojen ja yhteistyön kautta, informaatio- ja kommunikaatioteknologian luomia mahdollisuuksia unohtamatta, kattavien palveluketjujen parantamiseen edellä mainittujen toimenpiteiden avulla sekä alan koulutuksesta huolehtimiseen ja alan tutkimukseen sekä toiminnan kehittämistä tukevaan tiedonhankintaan.

Tärkeimpiä kohderyhmiä ovat lapsiperheet, aktiviteettilomailijat, tapahtumamatkailijat, hyvinvointimatkailijat ja heidän osaltaan nimenomaan seniorit, ja lisäksi yritykset (Pohjois-Savon liitto, 2007). Ulkomaisten matkailijoiden kasvava merkitys on näkyvissä uudessa strategiassa, erityisesti keskitytään Saksasta ja Venäjältä tuleviin matkailijoihin (Pohjois-Savon liitto, 2011). Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030:n maakuntasuunnitelma Tahkon matkailun kehittäminen nähdään eräänä maakunnan vetovoimateki-

jänä sekä kehitysedellytyksenä. Tahkon kehittämisessä lähdetään liikkeelle kattavan kehittämisohjelman rakentamisesta. Tahkoa aletaan kehittää määrätietoisesti ja suunnitellusti, huomioiden kohteen kansainvälinen luonne. Pohjois-Savon luonto on voimavara, jota käytetään myös matkailutoiminnassa. Hiljaisuus, vesistöt, kalastusmahdollisuudet, reitistöt ja kehittyvä palvelutaso ovat vahvuuksia ja mahdollisuuksia, joihin kiinnitetään erityistä huomiota. Matkailukeskusten ympärivuotisuutta pyritään parantamaan. (Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030).

Vuonna 2011 strategiaa päivitettiin ja julkaistiin Pohjois-Savon matkailustrategia 2015. Tässä strategiassa on kriittisesti tarkasteltu, kuinka aiemman strategian tavoitteita on toteutettu, kuinka hyvin ne on saavutettu ja mihin tekijöihin on nykytilanteessa tarvetta panostaa. Vuoden 2015 strategian ydin voidaan tiivistää viiteen kohtaan: yhteistyö, sähköiset kanavat, tuotteistaminen, investoinnit ja laatu. Matkailuyrittäjien, -yritysten ja -keskusten välinen yhteistyö yleisellä tasolla ja erityisesti markkinoinnissa, ei ole kasvanut tavoitteiden mukaisesti. Koko Pohjois-Savon matkailutoimialan ja -toimijoiden yhteisen tahtotilan merkitys ja sen tämänhetkinen puute nousee yhä esille useassa kohdassa strategiassa. Myöskään sähköisiä kanavia ei markkinoinnissa hyödynnetä parhaalla mahdollisella tavalla. Saavutettavuuden eteen on tehty investointeja ja parannusta on tapahtunut, mutta investointeja tarvitaan yhä. Kohteiden ja tapahtumien osalta ympärivuotisten vetovoimaisten tuotteiden tarve on edelleen suuri. Erä-, luonto- ja vesistömatkailun osalta kehitystä on tapahtunut, mutta ei riittävässä määrin ja sama tilanne on nähtävissä, kun tarkastellaan tarjottavien palveluiden laatua. (Pohjois-Savon liitto, 2011).

4.2 Maaseutumatkailu

Maaseutumatkailu pohjautuu maaseutualueilta luonnostaan löytyviin resursseihin, eli paikalliseen luontoon, maisemaan, kulttuuriin ja persooniin. Sitä määrittävät vahvasti myös pien- ja perheyrittäjyys sekä asiakaslähtöisyys. Maaseutumatkailun kulmakiviä ovat sosiaalinen, taloudellinen, ekologinen ja kulttuurinen kestävyys, toisin sanoen vastuullinen matkailu, johon sidotaan suomalainen maaseutu ja luonto sekä siellä elävien ihmisten tiedot, taidot ja kulttuuri. Maaseutumatkailun kestävä ja vastuullinen luonne toteutuu usein hyvin myös paikallistasolla, se esimerkiksi työllistää paikallisia ammatti-

laisia ja käytetyt elintarvikkeet ovat usein lähiruokaa (Ryymän, 2008, 8). Näistä kulmakivistä luodaan taloudellisesti kannattavia matkailupalveluita. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä).

On huomioitava, että kaikki ravitsemis-, majoitus- ja ohjelmapalvelut, joita tuotetaan maaseudulla, eivät ole maaseutumatkailua, vaan edellä mainittujen kestävän ja vastuullisen matkailun edellytysten ja arvojen on täytyttävä myös todellisuudessa, koska juuri ne ovat ratkaisevat markkinoinnin ja myynnin vetovoimatekijät, joilla erottaudutaan kilpailijoista. Matkailuelinkeinon alle kuuluvat maaseutumatkailupalvelut ryhmitellään edelleen majoitus-, ravitsemis-, ohjelma ja oheispalveluihin (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä). Maaseutumatkailutuotteet voidaan Ryymänin (2008, 19) mukaan luokitella mökkivuokraukseen, B&B- eli aamiaismajoitukseen, maatiloilla tapahtuviin lomiiin, mökkivuokrausta ja ravitsemispalveluita tarjoaviin lomakyläin ja kylämatkailuun. Maaseutumatkailu on nähtävä markkinointitermin lisäksi myös maaseutupoliittisena termiinä, se on osa maaseudun kehittämistä ja maaseudun elinkeinokannan rikastamista. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Ryymän, 2008, 31).

Maaseutumatkailuyritysten määrää on koetettu selvittää, mutta koska tiedot joudutaan keräämään useasta eri lähteestä, joissa on kussakin käytetty eri kriteerejä, ovat luvut suuntaa-antavia. Vuonna 2008 julkaistusta Maaseutumatkailun toimialaraportista selviää, että Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan Suomesta löytyi vuonna 2004 ”varsinaisiksi matkailuyrityksiksi luettavia” yrityksiä noin 820 ja niiden liikevaihto noin 120 miljoonaa euroa. Ilmaisuu tarkoittaa, ettei tähän lukuun ole sisällytetty ravitsemis- ja virkistyspalveluyrityksiä, joiden pääasiallinen asiakasryhmä ovat paikalliset asukkaat. Tämän tilastoinnin ulkopuolelle jäävät kuitenkin esimerkiksi monialaiset maatilat, joista matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluita päätuotteenaan tarjoavia oli vuonna 2007 Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen mukaan 1651. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän alainen matkailun teemaryhmä ilmoittaa maaseudulla matkailupalveluita tarjoavien yritysten määräksi 2200. Näistä päätoimena matkailu on neljäsosalla ja sivutoimena noin 40 %:lla. Pohjois-Savossa taajamien ulkopuolella toimivia matkailuyrityksiä oli vuonna 2004 Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan noin 250. Tähän lukuun on laskettu majoitus- ja ravitsemis- sekä virkistys-, kulttuuri- ja urheilusektorilla toimivat yritykset. (Ryymän 2008, 12–15).

Noin 80 % maaseutumatkailuyritysten asiakkaista on suomalaisia ja vain 5 % heistä tulee sijaintimaakunnasta, suurin osa sen ulkopuolelta. Useimmiten suomalainen asiakas on lapsiperhe, ryhmä ystäviä tai yhteisen harrastuksen omaava seurue joka saapuu kohteeseen omalla autolla. Ulkomaalaisista, joita on viidesosa kaikista asiakkaista, suurin osa on pariskuntia, lapsiperheitä ja tuttavista koostuvia seurueita. Laajeneva asiakasryhmä ovat yritysasiakkaat, jotka ovat alkaneet käyttää maaseutumatkailuyritysten palveluita. (Ryymin 2008, 17).

Pesosen (2013, 81) mukaan pääpiirteissään kaikki maaseutumatkailijat arvostavat kauniita maisemia, rauhallista ja kiireetöntä ilmapiiriä, sekä haluavat rentoutua, virkistyä ja tuntea voivansa hyvin. Maaseutumatkailupalveluiden käyttäjät voidaan jakaa neljään erilaiseen segmenttiin. Suurin ryhmä ovat sosiaaliset matkailijat. Tähän ryhmään kuuluvat ovat muihin verrattuna nuorempia ja aktiivisempia, ja haluavat päästä kanssakäymiseen palveluntarjoajien, paikallisten asukkaiden ja toisten matkailijoiden kanssa. Toiseksi suurin ryhmä ovat perhematkailijat. Heille tärkeää on perheen kanssa yhdessä vietetty aika, uudet ja muistiin jäävät kokemukset sekä hauskanpito. Myös kohteen turvallisuus, perheystävällisyys, maisemat ja ympäristötietoisuus ovat heille tärkeitä. Hyvinvointimatkailijat ovat kolmanneksi merkittävin ryhmä. He arvostavat kohteessaan hiljaisuutta, rauhallisuutta, olemista ilman mitään aktiviteetteja, sekä luontoa ja maisemia. Kotiseutumatkailijoita on ryhmistä vähiten. Tämän ryhmän matkat kohdistuvat heidän kotiseuduilleen. (Pesonen, 2013, 80–81).

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2007–2013 huomioidaan maaseutumatkailu omana lukunaan. Sen merkityksen maaseudun elinkeinona mainitaan kasvaneen huomattavasti ja mahdollisuuksia nähdään olevan paljon nykyisin hyödynnettyä enemmän, koska Suomen matkailullinen imago ja vetovoima perustuvat hyvin pitkälti olemassa oleviin voimavaroihin; luontoon, vesistöihin, metsiin, hiljaisuuteen ja paikalliseen kulttuuriin, jotka löytyvät juuri maaseudulta. Tärkein maaseutumatkailutuote valtakunnallisesti on majoitus, mutta sen ympärivuotisessa toiminnassa ja hyödyntämisessä olisi paljon parantamista. Majoituksen lisäksi tuotetaan kokous-, juhla- ja virkistyspalveluita sekä erilaisia ohjelmapalveluita. (Maa- ja metsätalousministeriö, 2007, 49–50; Pohjois-Savon työ- ja elinkeinokeskus, 2007, 29).

Maaseutumatkailuyritysten valtti on niiden pieni koko, joka antaa mahdollisuuden joustaa ja räätälöidä palveluita asiakaskohtaisesti. Koska yritykset ovat pieniä, tulisi niiden erityisesti panostaa yhteistyöhön ja verkostoitumiseen, pystyäkseen toimimaan kannattavasti ja ammattimaisesti. (Maa- ja metsätalousministeriö, 2007, 50; Ryymin 2008, 32). Yritysten pieni koko voi toisaalta aiheuttaa myös ongelmia; jos yrittäminen on sivutoimista, siihen ei välttämättä suhtauduta ammattimaisesti ja tästä saattaa seurata heikkoa kannattavuutta ja laadullisia ongelmia, jolla voi olla vaikutusta yrityksen ja koko alan maineeseen. Palvelujen puutteellinen laatu ja yrittäjien riittämätön ammattitaito voivat johtua myös siitä, että maaseutumatkailupalveluja, erityisesti majoitusta, voi tarjota kuka tahansa, eikä erillistä koulutusta tai pätevyyttä toimintaan vaadita. (Ryymin, 2008, 32). Myös tuotteiden ja palveluiden laatuun sekä ympäristönäkökohtiin tulee kiinnittää erityistä huomiota tulevaisuudessa. Maaseudun infrastruktuuri, kuten palvelut ja liikenneyhteydet ovat elintärkeitä myös maaseutumatkailuyrityksille ja niiden asiakkaille, joista suurin osa liikkuu henkilöautolla, mikä asettaa oman haasteensa toiminnan harjoittamiselle kuituvilla seuduilla. Pidemmät välimatkat luovat kuluja ja viljellyt kulttuurimaisemat katoavat maatalouden vähenemisen myötä. (Maa- ja metsätalousministeriö, 2007, 50; Ryymin 2008, 32–33). Vastaavasti informaatio- ja kommunikaatioteknologia ovat merkittävässä roolissa alalle. (Maa- ja metsätalousministeriö, 2007, 50). Uusia mahdollisuuksia alalle luovat erityisesti sähköiset markkinointi- ja myyntikanavat. Niiden lisäksi tärkeää osaa näyttölee yhteistyö suurempikokoisten alalla toimivien yritysten kanssa, joita hyödyntäen on mahdollista saavuttaa uusia asiakasryhmiä ja erikoistua. Kun katsotaan tulevaisuuteen, tarjottavien palveluiden korkea laatu, yksilöllisyys ja paikallisuus sekä ympäristövastuullisuus ovat avainsanoja maaseutumatkailuyritysten menestyksessä. (Ryymin, 2008, 31–32).

Pohjois-Savon alueellisessa maaseutusuunnitelmassa 2007–2013 maaseutumatkailua käsittelevä osio perustuu pitkälti Pohjois-Savon matkailustrategiaan. Siinä maaseutumatkailun kehittämisen tärkeimmäksi osa-alueeksi on nostettu lomamökit. Tavoitteena on saada vuokramökkien omistajien toimintaan ammattimaisuutta ja tätä kautta saada kohotettua vaihtelevaa laatua. Loma-asutus kokonaisuudessaan nähdään strategiassa tärkeänä maaseudun kehittämisen kannalta ja sitä koetetaan edistää. Maaseudulla sijaitsevien matkailuyritysten liiketoimintaa pyritään kehittämään ja laajentamaan yksinkertaisesti kasvattamalla asiakasmääriä. (Pohjois-Savon liitto, 2007, 18, 23)

Näihin tavoitteisiin pyritään aktivoimalla mökkien vuokraajia laadun nostamiseen ja herättelemään heitä vuokraustoimintaan liittyviin mahdollisuuksiin. Mökeissä majoittuville asiakkaille pyritään kehittämään kokonaisvaltaisia palvelupaketteja, esimerkiksi jonkin teeman ympärille, rantarakentamista koetetaan ohjata kaavoituksella ottamalla huomioon niin matkailun kehittäminen kuin ympäristönäkökohdatkin, maaseutumatkailuyrityksissä kehitetään uusia palveluita ja kiinnitetään huomiota palveluiden laatuun ja vahvistetaan niiden markkinointia esimerkiksi verkostoitumisen avulla. (Pohjois-Savon työvoima- ja elinkeinokeskus, 2007, 23, Pohjois-Savon liitto, 2007, 23). Koska paikalliset ja alueelliset ohjelmat on tehty valtakunnallisten ohjelmien pohjalta, nousevat samat asiakokonaisuudet molemmissa esille, paikallisissa ohjelmissa luonnollisesti alueellisin painotuksin.

Osana Pohjois-Savon matkailustrategia 2015:n koontityötä toteutettiin maakunnan matkailutoimijoille kysely, jossa tiedusteltiin mm. näkemyksiä toimialan nykytilanteesta ja tulevaisuuden kehittämistarpeista. Tulevaisuuden tärkeimpiä kehittämiskohteita kysyttäessä maaseutumatkailu sijoittui sijalle 12/18 saaden arvon 3,8, asteikolla, jossa 1=ei ollenkaan tärkeä ja 5=erittäin tärkeä. Muut kehittämiskohteet saivat arvoja välillä 3,2–4,4. Toimijat pitivät maaseutumatkailun kehittämistä tärkeämpänä kuin esimerkiksi Pohjois-Savon kylpyläverkoston tai Tahkon matkailukeskuksen edelleen kehittämistä. (Pohjois-Savon liitto 2011, 24).

4.3 Matkailualan yritystuet Pohjois-Savon ELY-keskuksen alueella

Taulukossa 1 on esitetty matkailualan yritystukien osuus kaikista Pohjois-Savon ELY-keskuksen alueella myönnettyistä yritystuista. Ohjelmakaudella 2007–2013 kevääseen 2012 mennessä on myönnetty yritystukia ELY:n käyttämän jaon mukaan 71 matkailutoimialalla toimivalle yritykselle, joista 51 oli jo toimivia yrityksiä ja 20 aloittavia yrityksiä.

Taulukosta 1 käy ilmi, että kaikki toimialat huomioon ottaen matkailualan tukien määrä on lähes 14 % kaikista tukipäätöksistä. Tukipäätöksen saaneista toimenpiteistä käynnissä on 49 ja päätynyt 22. Kaikista käynnissä olevista päätöksistä tämä on lähes 16 % ja

päättäneistä 11 %. Euromääräisesti tukea on matkailutoimialalle myönnetty 2 681 000 euroa ja kaikesta tukirahoituksesta tämä on 16 %. Kokonaisrahoitus matkailualalla on ollut 7 524 000 e. Matkailun kokonaisrahoituksen suhde kaikkien toimialojen kokonaisrahoitukseen on sama kuin tukirahoituksen, 16 %.

TAULUKKO 1. Yritystukipäätökset (ELY ja LEADER) Pohjois-Savossa vuosina 2008–2011 (Mukailtu: Hanke2007-järjestelmä/ PSarvi/Sampsa Wulff)

KAIKKI YRITYSTUET ELY + LEADER	TUKI- PÄÄTÖKSIÄ	PROSENTTIA PÄÄTÖKSISTÄ	TUKI (EU+VALTIO) €	PROSENTTIA TUKI- RAHOITUKSESTA	KOKONAI- RAHOITUS €	PROSENTTIA KOK. RAHOITUKSESTA
Annex 1	42	8,08 %	3 754 378,47	22,15 %	11 445 277,19	23,79 %
Muu elintarvike	9	1,73 %	253502,43	1,50 %	661 010,01	1,37 %
Puun jatkojalostus	41	7,88 %	921 155,76	5,43 %	2 382 898,42	4,95 %
Metalli	83	15,96 %	2 310 847,35	13,63 %	6 210 879,34	12,91 %
Matkailu	71	13,65 %	2 680 814,55	15,81 %	7 523 579,52	15,64 %
Hoivapalvelut	36	6,92 %	2 013 405,50	11,88 %	5 937 552,14	12,34 %
Hevospalvelut	30	5,77 %	933 812,71	5,51 %	2 607 418,98	5,42 %
Urakointi	17	3,27 %	333 855,36	1,97 %	906 757,36	1,88 %
Lämpöyrittäjyys	11	2,12 %	432 397,79	2,55 %	1 312 409,50	2,73 %
Muu valmistus	25	4,81 %	653 024,23	3,85 %	1 823 290,56	3,79 %
Muut palvelut	106	20,38 %	1 257 787,68	7,42 %	3 608 011,73	7,50 %
Bioenergia/ raaka-aine	49	9,42 %	1 406 183,10	8,30 %	3 697 467,40	7,68 %
YHTEENSÄ	520	100,00 %	16 951 164,93	100,00 %	48 116 552,15	100,00 %

Pohjois-Savon sisällä tukea saaneet matkailuyritykset jakautuivat melko tasaisesti. Kaikkein aktiivisimpia kuntia olivat Kiuruvesi, Kuopio ja Siilinjärvi, joissa jokaisessa tukea myönnettiin kahdeksalle matkailuyritykselle. Suonenjoella tukea sai seitsemän yritystä, Leppävirralla viisi ja Iisalmessa sekä Nilsiässä neljä.

Pohjois-Savon eri osien välillä tuet jakautuvat melko tasaisesti. Ylä-Savon seutukuntaan tukea myönnettiin 18 yritykselle, Sisä-Savon ja Varkauden seutukuntaan 22 yritykselle ja Koillis-Savon ja Kuopion seutukuntaan tukia myönnettiin 31. Kuopion ja Siilinjärven tukien suuri määrä (yht. 16) nostaa tämän alueen muiden edelle.

ELY-keskuksen kautta tukea on myönnetty 55 matkailuyritykselle. Kuten edellä on mainittu ELY-keskus myöntää pääasiallisesti yli 100 000 e kustannusarvioltaan olevat tuet ja toimintaryhmien kautta kulkevat tätä pienemmät tuet.

LEADER-rahoitusta, eli toimintaryhmien kautta myönnettyjä yritystukia on Pohjois-Savossa matkailualalle kohdistunut 16. Näistä kahdeksan on käynnissä ja kahdeksan

päättynyt. Kaikista toimintaryhmien tukipäätöksistä tämä on 9 %. Tukea matkailualalle toimintaryhmien kautta on myönnetty 178 000 euroa, joka on 10 % kaikille toimialoille myönnetystä LEADER-tuesta. Matkailualan osuus kaikesta kokonaisrahoituksesta on 10 %, euroissa 488 000. Päättäneet LEADER:n kautta kulkeneet toimenpiteet ovat kooltaan käynnissä olevia suurempia, koska vaikka lukumäärältään molempia on yhtä paljon, on käynnissä olevien osuus kaikkien alojen kokonaisrahoituksesta 6 %, kun taas päättäneiden osuus on 18 %.

Maaseudun kehittämissyhdystys Mansikka ry:n alueella Sisä-Savossa ja Varkauden maaseutualueilla matkailuhankkeiden tukipäätöksiä on tehty viisi, tämä on 7 % kaikista Mansikan alueella tehdyistä tukipäätöksistä. Tukea on myönnetty 49 000 euroa, joka on 7 % myönnetystä tuesta kun otetaan huomioon kaikki toimialat. Kokonaisrahoitusta matkailun toimialalle on kertynyt 139 000 euroa, joka vastaa 8 % kaikesta kokonaisrahoituksesta Mansikan alueella.

Ylä-Savon kehittämissyhdystys Veturi ry on myöntänyt kuusi matkailun yritystukea, joka on 11 % kaikista sen myöntämistä yritystuista. Tukea on myönnetty yhteensä 49 000 euroa. Kokonaisrahoitusosuus on alueella matkailualalla 136 000 euroa ja vastaa kaikkien toimialojen kokonaisrahoituksessa 11 %.

Kehittämissyhdystys Kalakukko ry, joka toimii Kuopion läheisillä maaseutualueilla ja Koillis-Savossa, on myöntänyt tukea viidesti matkailutoimintaan. Tämä vastaa 9 % kaikista sen tekemistä tukipäätöksistä. Myönnetyt tuet ovat olleet kooltaan suurempia kuin Mansikan ja Veturin alueilla, tukea on myönnetty 81 000 euroa, joka on 11 % kaikista Kalakukon toimialueella myönnettyistä tukieuroista. Kokonaisrahoituksesta matkailun osuus on 11 %, 213 000 euroa.

Yritystyypeittäin jaoteltuna matkailualan tuista 50 on myönnetty mikroyrityksille. Se on 11 % kaikista mikroyrityksille myönnettyistä tuista. Euroissa tukisumma on 1 555 000, joka vastaavasti on 13 % kaikista tuista, joita mikroyrityksille on myönnetty. Matkailun kokonaisrahoitusosuus on myös 13 % kaikkien toimialojen kokonaisrahoituksesta, eli 4 363 000 euroa.

Maatiloilla tapahtuvaan matkailutoimintaan tukea on myönnetty 20 kertaa. Tämä on yhtä kuin 28 % maatiloille kokonaisuudessaan myönnettyistä yritystuista. Tukisumma on 1 087 000 euroa, 26 % kaikista maatilojen yritystuista. Maatiloilla tapahtuvan matkailutoiminnan kokonaisrahoitus on 25 % eli 3 096 000 euroa kaikkien toimialojen kokonaisrahoituksesta maatilojen yritystuissa. Yksi tuensaajista on ollut kehittämissyhdystys.

Taulukosta 2 selviää, että matkailun yritystuista selvästi suurin osa, 60 kappaletta, on yrityksen investointitukia. Kaikista investointitukipäätöksistä matkailun osuus on 14 %. Tukisumma on yhteensä 2 617 000 euroa, joka vastaa 16 % kaikesta yrityksen investointitukirahoituksesta, kun kaikki toimialat otetaan lukuun. Kokonaisrahoitusta matkailualalle on kertynyt 7 441 000 euroa, sama 16 % kuin tukirahoituksenkin osalta.

TAULUKKO 2. Myönnetyt yrityksen investointituet (ELY+Leader) Pohjois-Savossa vuosina 2008–2011 (Mukailtu: Hanke2007-järjestelmä/PSarvi/Sampsa Wulff)

YRITYKSEN INVEST. TUET / ELY + LEADER	TUKI-PÄÄTÖKSIÄ	PROSENTTIA PÄÄTÖKSISTÄ	TUKI (EU + valtio) €	PROSENTTIA TUKI-RAHOITUKSESTA	KOKONAIS-RAHOITUS €	PROSENTTIA KOK. RAHOITUKSESTA
Annex 1	34	8,04 %	3 702 038,88	23,02 %	11 329 990,03	24,36 %
Muu elintarvike	5	1,18 %	207597,68	1,29 %	569 200,51	1,22 %
Puun jatkojalostus	33	7,80 %	803 703,26	5,00 %	2 147 993,42	4,62 %
Metalli	71	16,78 %	2 134 021,73	13,27 %	5 857 588,10	12,59 %
Matkailu	60	14,18 %	2 616 868,33	16,28 %	7 440 701,50	16,00 %
Hoivapalvelut	26	6,15 %	1 983 560,61	12,34 %	5 882 808,04	12,65 %
Hevospalvelut	25	5,91 %	920 777,25	5,73 %	2 585 468,47	5,56 %
Urakointi	13	3,07 %	331 467,92	2,06 %	903 437,98	1,94 %
Lämpörittäjäyys	10	2,36 %	431 647,79	2,68 %	1 310 909,50	2,82 %
Muu valmistus	23	5,44 %	628 036,03	3,91 %	1 774 192,56	3,81 %
Muut palvelut	82	19,39 %	1 192 518,36	7,42 %	3 494 822,23	7,51 %
Bioenergia/ raaka-aine	41	9,69 %	1 126 602,50	7,01 %	3 220 306,20	6,92 %
YHTEENSÄ	423	100,00 %	16 078 840,34	100,00 %	46 517 418,54	100,00 %

Yrityksen kehittämistukia on matkailutoimialalla haettu ja myönnetty selkeästi vähemmän kuin investointitukia, 11 kappaletta eli 12 % kaikista kehittämistuista. Matkailun tukirahoituksen osuus kehittämistuissa on 64 000 euroa, 8 % kaikesta yrityksen kehittämistuen tukirahoituksesta. Kokonaisrahoitusosuus matkailutoimialalla on 83 000 euroa, vain 6 % kehittämistukien kokonaisrahoituksesta on siis mennyt matkailualalle, kun otetaan huomioon kaikki toimialat.

5 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimusaineisto ja – menetelmät

Tähän tutkimukseen haastateltiin 16 pohjoissavolaista maaseutumatkailuyrittäjää ja internet-kyselyyn vastasi seitsemän yrittäjää, jotka olivat saaneet toimintaansa maaseuturahaston yritystukea ohjelmakaudella 2007–2013. Haastattelut suoritettiin huhtitoukokuussa 2012. Tiedot ohjelmakaudella 2007–2013 yritystukea saaneista maaseutumatkailuyrittäjistä saatiin Maaseutuviraston ylläpitämästä rekisteristä, Hanke 2007-järjestelmästä. Hankejärjestelmään on tallennettu tuen hakemista ja myöntämistä koskevat tiedot. Haastattelulomake löytyy liitteenä sivulta 87 alkaen (liite 4).

Ensimmäiseksi valittiin Pohjois-Savon alueelta yritykset, joiden toimialan katsottiin sivuavan maaseutumatkailua. Tällaisia ovat esimerkiksi ohjelmapalveluita tai majoitusta maaseuduksi luokitellulla alueella tarjoavat yritykset. Pelkkiä ruokapalveluita tarjoavat yritykset rajattiin pois. ELY:n käyttämän jaon mukaan kaikilla paitsi yhdellä valituista yrityksistä on toimialana matkailu. Tosin muutama yritys, joka on saanut tukea toimintaansa useamman kuin yhden kerran, on saanut tukea myös jonkin toisen ja yhä toimintaan kuuluvan, toimialan alla, esimerkiksi toimintansa alkuvaiheessa. Pohjois-Savossa maaseuturahaston yritystukien kohdentamisessa on rajattu suurimpien kaupunkien eli Kuopion, Siilinjärven, Iisalmen ja Varkauden kaupunkialueet maaseuturahaston yritystuen hakumahdollisuuden ulkopuolelle.

Tämän jälkeen joukkoa rajattiin tuen haku- ja maksatusajankohdan perusteella. Ensimmäisessä selvityksessä valittiin yritykset, jotka ovat hakeneet tukea ja saaneet maksatuspäätöksen ohjelmakauden alkupuolella. Tämä mahdollisti parhaiten tuen avulla toteutettujen toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnin, koska toteutuksesta on kulunut parhaassa tapauksessa yli neljä vuotta. Yritysten valintaan vaikutti myös se, kuinka monta kertaa yritys on hakenut tukea, useasti hakeneiden ollessa etusijalla. Huomioon otettiin myös yritysten maantieteellinen sijainti Pohjois-Savon alueella, niin että tutkimuksessa olisi yrityksiä kattavasti koko maakunnan alueelta. Luonnollisesti haastateltavien ja vastaajien valintaan vaikutti heidän suostuvaisuutensa ja muun muassa tästä syystä yllä mainituista kriteereistä jouduttiin joustamaan.

Ensisijainen aineisto kerättiin haastattelemalla yrittäjiä yrityskäynneillä. Haastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella ja tämän jälkeen litteroitiin. Aineistoa täydennettiin vielä internetissä täytettävällä Webropol-kyselyllä, johon vastauksia pyydettiin niiltä yrittäjiltä, keitä ei ollut mahdollista haastatella kasvokkain. Sekä Webropol-että haastattelulomakkeet koostuivat strukturoiduista ”arvioi asteikolla 1-5”-tyylisistä kysymyksistä ja avoimista kysymyksistä. Lomake on osin tiukasti strukturoitu ja osin teemahaastattelu-muotoinen, eli puolistrukturoitu. Tähän tutkielmaan kerätty aineisto saatiin tiukasti strukturoiduista kysymyksistä ja niitä täydentävistä kommentteista. Webropol-kyselyn vastausprosentti jäi melko vaatimattomaksi, mikä tosin oli odotettavissa. Myöhemmin tässä luvussa mainituista seikoista johtuen aineiston analyysissä oli mahdollista käyttää avoimien kysymysten osalta vain haastatteluiden kautta saatuja vastauksia ja strukturoitujen ”arvioi asteikolla 1-5”-kysymysten osalta sekä Webropol-kyselyiden että haastatteluiden vastauksia. Näin ollen ensisijaisena materiaalina käytettiin haastatteluita ja Webropol-kysely toimi täydentävänä materiaalina.

Aineiston analyysi jakautui kahteen kysymystyyppin perusteella. Strukturoidut ”arvioi asteikolla 1-5”-kysymykset, eli kysymykset, jotka koskivat yritystuen merkitystä yrityksen toiminnan eri vaiheissa ja kysymykset, jotka käsittelivät yrityksen tulevaisuudennäkymiä ja kehittämistarpeita tulevaisuudessa sekä niihin tuen hakemisen todennäköisyyttä, arvioitiin käyttäen apuna SPSS-ohjelman tarjoamia analyysityökaluja. Käytetyin näistä oli keskiarvo, jonka avulla saatiin selkeästi selville, kuinka merkityksellisenä vastaajat pitivät tukea missäkin yrityksen vaiheessa. Keskiarvon lisäksi vastauksia avattiin ryhmittelemällä vastaajia prosentuaalisesti vastausten perusteella esimerkiksi kahteen ryhmään: ”ei merkitystä tai vähän merkitystä” ja ”paljon merkitystä tai erittäin paljon merkitystä”. Lisäksi analyysissä käytettiin lähinnä esimerkinomaisesti haastateltavien avoimia vastauksia.

Asetettuja tavoitteita, niiden toteutumista ja vaikutuksia käsitelleet kysymykset jakautuivat laadullisiin ja määrällisiin tavoitteisiin. Molemmissa ryhmissä tiedusteltiin olivatko ko. tavoitteet vastaajien tavoitteena tukea haettaessa, onko näistä tavoitteista vaikutuksia jo nähtävissä ja uskovatko vastaajat, että vaikutuksia tulee olemaan seuraavan viiden vuoden sisällä. Tavoitteita, niiden toteutumista haastattelun aikaan ja mahdollista toteutumista tulevaisuudessa analysoitiin laskemalla, kuinka suuri osa vastaajista oli

ilmoittanut ko. tekijän tavoitteekseen hakuvaiheessa, kuinka monen sitä tavoitelleen kohdalla vaikutuksia oli jo havaittavissa ja kuinka moni odotti vaikutuksia ilmenevän viiden seuraavan vuoden kuluessa. Nämä kysymykset olivat strukturoituja, mutta haastattelutilanteen vapaamuotoisuudesta johtuen haastateltavat saattoivat avata ja tarkentaa vastauksiaan, joten mahdollisesti saatuja avoimia vastauksia ja kommentteja käytettiin täydentämään strukturoiduista kysymyksistä kerättyä tietoa. Kaikki haastattelut litteroitiin oleellisten kysymysten ja vastausten osalta sanantarkasti.

Webropol-kyselyn ja haastattelun käytön erot tulivat selvityksessä selkeästi esille. Haastattelussa kysymyksiä on mahdollista selittää haastateltavalle, eikä väärinymmärryksiä pääse tapahtumaan siinä määrin kuin internet-kyselyssä. Haastattelussa voidaan myös varmistaa, että jokaiseen kysymykseen saadaan vastaus, eikä tyhjiä vastauksia jää. Internet-kyselyyn vastatessa on huomattavasti helpompaa ja todennäköisempää jättää esimerkiksi vaikeilta tuntuviin kysymyksiin vastaamatta tai vastata puutteellisesti.

Haastattelu- ja kyselylomakkeen laadinnassa on kiinnitettävä huomiota eri asioihin ja painotettava eri asioita, eikä samoja kysymyksiä voida välttämättä kysyä samalla tavalla haastatteluissa ja internetissä suoritettavissa kyselyissä.

5.2 Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti

Tämän tutkimuksen validiteetti on hyvä useasta eri syystä. Tutkimuksen kohderyhmä on oikea, koska paras tieto yrityksen toiminnasta ja kehityksestä sekä tuen vaikutuksesta on luonnollisesti yrittäjillä itsellään. Arviointikysymykset tuovat suoraan vastaukset pää- ja alatutkimuskysymyksiin, joten myöskään niiden soveltuvuudessa tähän tutkimukseen ei ole puutteita. Arviointi tutkimusmenetelmänä soveltuu erittäin hyvin juuri toiminnassa tapahtuneiden muutosten mittaamiseen. Haastattelu arvioinnin toteuttamisen välineenä taas luo erittäin hyvän mahdollisuuden monipuolisen informaation saamiseen, koska niin haastattelijan kuin haastateltavankin on mahdollista haastattelutilanteessa tarkentaa ja selventää sanomaansa ja toisen sanomaa, jos tähän on tarvetta. Haastattelussa on myös mahdollista tulkita esimerkiksi kehonkieltä ja vastaajan äänenpainoja. Tässä tutkielmassa käytetyssä internet-kyselyssä tosin ei ole mahdollisuutta tähän, mutta kuten jo aiemmin on mainittu, toimivat internet-vastaukset vain täydentävänä materiaalina. Käy-

tetty puolistrukturoitu haastattelulomake asettaa eräänlaiset rajat aiheen käsittelylle ja ohjaa vastaajaa pysymään aiheessa. Kun katsotaan tuloksia ja niistä tehtyjä tulkintoja, tavat, joilla niihin on päädytty, ovat päteviä tähän tutkimukseen. (Hiltunen, 2009).

Tutkimuksen reliabiliteetti eli luotettavuus on hyvä, koska käytetyt menetelmät, haastattelu ja puolistrukturoitu haastattelulomake yhdessä luovat haastattelutilanteen, joka on toistettavissa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää tarpeeksi suuri otanta. Tulosten ja niistä tehtyjen tulkintojen voidaan olettaa olevan oikeansuuntaisia, kun aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta löytyy samaan viittaavia tuloksia. Tästä voidaan tulkita, että tulokset ovat toistettavissa, eivätkä vain sattumanvaraisesti saatuja. Tutkimuksen toistaminen on mahdollista tässä tutkielmassa sen toteuttamisesta annettujen tietojen perusteella. (Hiltunen, 2009).

Tutkimuksen tulokset antavat tietoa tietyn maakunnan alueella toimivista tietyn, kooltaan melko pienen, toimialan yrityksistä. Täten tuloksia voidaan näiltä osin pitää luotettavina. Vertailu muiden maakuntien kesken tai johtopäätösten vetäminen koko maan tilanteesta on kuitenkin haasteellista, koska toimintaympäristöt alalla vaihtelevat suuresti maan eri osissa.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Seuraavassa esitellyt tutkimustulokset on jaettu kahteen osaan; yritystuen merkitys yrityksen toiminnan eri vaiheissa ja yritystuille asetettujen tavoitteiden toteutuminen ja vaikutukset sekä yritysten tulevaisuudennäkymät.

6.1 Yritystuen merkitys yrityksen toiminnan eri vaiheissa

Tuen merkitystä yrityksen eri vaiheissa vastaajat saivat arvioida asteikolla 1-5, jossa 1=ei merkitystä, 2=vähän merkitystä, 3=kohtalaisesti merkitystä, 4=paljon merkitystä, 5=erittäin paljon merkitystä. Kuvioista 2 löytyy yhteenveto tuloksista.

Tiedusteltaessa, kuinka paljon merkitystä tuella on ollut maaseutumatkailuyrityksen perustamisessa, vastausten keskiarvoksi muodostui 4,23. Juuri yrityksen perustamisvaiheessa tuen merkitys koettiin kaikkein tärkeimmäksi. Yli neljä viidesosaa vastaajista, jotka olivat hakeneet tukea maaseutumatkailuyrityksen perustamisvaiheessa, koki, että tuella on ollut paljon tai erittäin paljon merkitystä maaseutumatkailuyrityksen perustamiseen. Vastaajat kommentoivat tuen merkitystä aloitusvaiheessa muun muassa sanoilla ”ratkaiseva” ja ”valtava merkitys”.

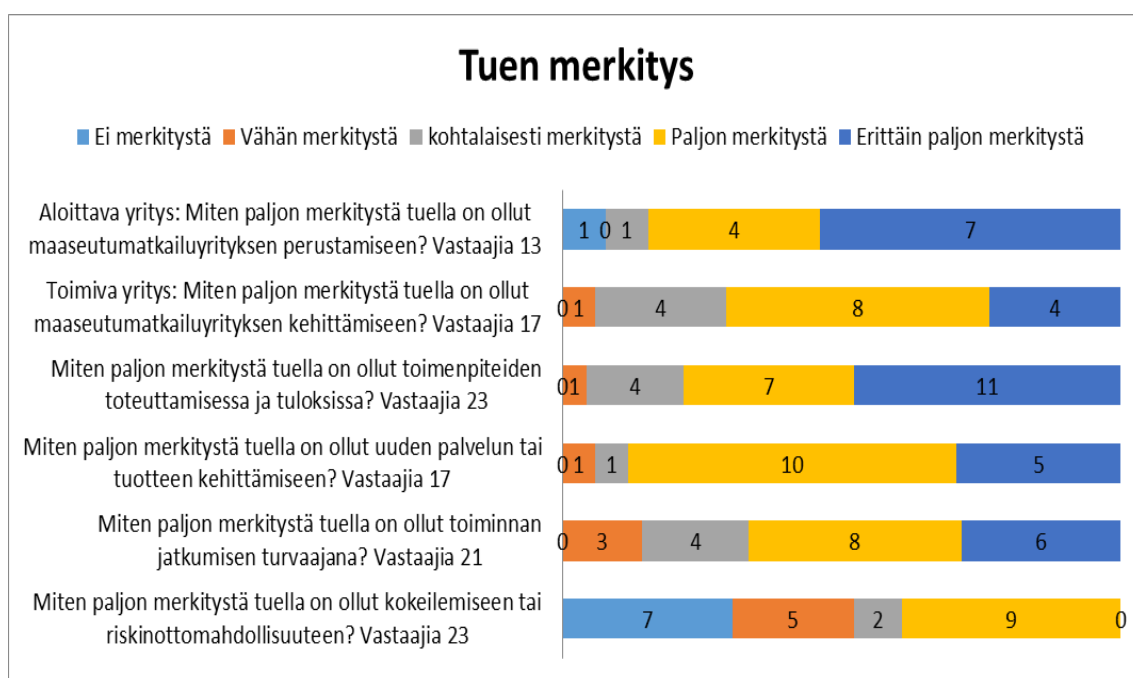
Maaseutumatkailuyritysten kehittämiseen tukea saaneet vastaajat eivät kokeneet tukea aivan yhtä tärkeäksi, kuin perustusvaiheessa tukea saaneet, mutta ero ei ollut suuri, vastausten keskiarvoksi tuli tähän kysymykseen 3,88. Yli kaksi kolmannesta vastaajista oli sitä mieltä, että tuella oli ollut paljon tai erittäin paljon merkitystä yrityksen kehittämiseen. Vaikka tuen merkitystä ei enää tässä vaiheessa pidetty niin lopullisen ratkaisevana kuin aloitusvaiheessa, tuki toimi muun muassa eräänlaisena kannustimena kehittää toimintaa eteenpäin; erään kommentin mukaan tuki rohkaisee yrittäjää laajentamaan yritystoimintaa.

Toimenpiteiden toteuttamisessa ja tuloksissa tukea pidettiin hyvin merkittävänä, keskiarvo oli 4,22. Vajaa neljä viidesosaa vastasi tuella olleen paljon tai erittäin paljon merkitystä. Myös niistä vastaajista, jotka olivat hakeneet tukea uuden palvelun tai tuotteen kehittämiseen, miltei yhdeksän kymmenesosaa oli sitä mieltä, että sillä oli ollut

paljon tai erittäin paljon merkitystä. Keskiarvoksi tässä ryhmässä muodostui 4,12. Tulos on samansuuntainen Talosen (2000, 78) ym. kanssa, joiden mukaan operatiivisissa EU-osarahoitteisissa matkailuhankkeissa toinen merkittävin tulos oli tuotekehityksen parantuminen.

Toiminnan jatkumisen turvaajana tuen koettiin olleen melko tärkeässä roolissa, keskiarvon ollessa 3,81. Vastaukset jakaantuivat kuitenkin laajemmin kaikkien vaihtoehtojen kesken. Kahden kolmasosan mielestä tuella oli paljon tai erittäin paljon merkitystä ja loppujen yhden kolmasosan mielestä vähän tai kohtalaisesti merkitystä.

Kokeilemiseen tai riskinottomahdollisuuteen tuella ei koettu olleen paljon merkitystä (ka. 2,57) ja useat huomauttivatkin, että eivät ole lähteneet kokeilemaan, vaan hankkimaan elantonsa maaseutumatkailuyritystoiminnasta. Riskin ottamisen kynnystä tuki hieman madalsi, pienentämällä yrittäjän ottamaa riskiä. Noin kaksi kolmannesta vastaajista sijoittui ryhmään, jonka mukaan tuella ei ollut merkitystä ollenkaan tai oli vähän tai kohtalaisesti merkitystä kokeilemiseen tai riskinottomahdollisuuteen.

KUVIO 2. Vastaajien arviot tuen merkityksestä yrityksen eri vaiheissa

Miltei puolet vastaajista oli sitä mieltä, että toimenpide ei olisi toteutunut ilman tukea. Reilu viidennes uskoi, että toimenpide olisi toteutunut, mutta ei tässä laajuudessa, vaan pienemmässä mittakaavassa. Toimenpiteen toteuttamisaikataulu olisi ollut hitaampi

vajaassa viidenneksessä tapauksista. Reilu kymmenesosa vastaajista kertoi, että olisi toteuttanut toimenpiteen myös ilman tukea. Tämä tukee aiempia tuloksia, joiden mukaan tuen merkitys toimenpiteiden toteuttamisessa on ollut suurimmalle osalle vastaajista merkittävä.

Keräsen ym. (2004) mukaan ilman hankerahoitusta olisi toteutunut vain noin 20 % yritystukihankkeista, mikä on huomattavasti vähemmän kuin tässä tutkimuksessa. Pienemmässä mittakaavassa olisi toteutunut 40 %, mikä taas on selkeästi enemmän kuin tässä tutkimuksessa. Mahdollisesti myöhemmin olisi toteutettu 15 %, mikä on samaa luokkaa kuin tässä tutkimuksessa. Talosen ym. (2005) mukaan matkailuyritykset yleisesti katsoivat, että yritystuet ovat hyvin hyödyllisiä. Puolet vastaajista piti tukia kouluarvosanoin mitattuna 9 tai 10 arvoisina.

6.2 Yritystuille asetettujen tavoitteiden toteutuminen ja vaikutukset sekä yritysten tulevaisuudennäkymät

Ensiksi tarkastellaan yrittäjien tavoitteita tukea haettaessa ja toiseksi sitä, onko tavoitteena olleista tekijöistä jo vaikutuksia nähtävissä ja onko vaikutusta odotettavissa viiden vuoden sisällä. Tavoitteet on jaettu laadullisiin ja määrällisiin, joista ensiksi perehdytään laadullisiin. Laadullisia tavoitteita koskevat tulokset on esitelty kuviossa 3 ja määrällisiä tavoitteita koskevat kuviossa 4.

6.2.1 Laadulliset tavoitteet

Yrittäjän ammatillisen tai liiketoimintaosaamisen lisääntyminen ei ollut merkittävässä roolissa tukea haettaessa, nämä olivat tavoitteena vain alle kolmasosalla vastaajista. Yritysten yhteistyön ja verkostoitumisen lisääntymistä tavoitteli reilu kolmannes. Vaikutuksia eli osaamisen ja yhteistyön lisääntymistä oli nähtävissä miltei kaikissa näistä tapauksista. Viiden vuoden kuluttua vaikutuksia osaamiseen oletti ilmenevän noin puolet ja yritysten väliseen yhteistyöhön 2/3 vastaajista, jotka olivat nämä tavoitteekseen asettaneet. Useat vastaajat mainitsivatkin, että em. tekijöiden kehittämistä ja kehittymistä tapahtuu jatkuvasti, jokapäiväisen toiminnan ohella ja välillisesti, vaikka siihen ei suoranaisesti kiinnitettäisi huomiota. Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 87) tutkimuksessa tulokset olivat samansuuntaisia, mutta hieman maltillisempia. Elinkeinollisiin

kehittämishankkeisiin osallistuneissa yrityksissä uutta yhteistyötä esim. toisten yritysten kanssa koki saavuttaneensa $\frac{3}{4}$ vastaajista. Näistä vastaajista paikallisen yhteistyön merkityksen koki erittäin suureksi tai suureksi 42 %, jonkinlaiseksi 37 % ja pieneksi viidesosa yrityksistä. Yrityksistä, jotka olivat saaneet yritystukea toimintaansa, hieman alle puolet koki, että paikallisella yhteistyöllä oli ollut suuri tai erittäin suuri merkitys ja sama määrä koki, että merkitys oli ollut jonkinlainen. Paikallisella yhteistyöllä on suuri merkitys, koska näin yritykset edistävät ja ylläpitävät alueensa paikallistaloutta (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 90). Talosen ym. (2000, 78) tutkimuksen mukaan yritysten verkostoituminen oli toinen merkittävin tulos, kun tarkasteltiin matkailualan EU-osarahoitteisten hankkeiden tuloksia.

Teknologian kehittämisen ja hyödyntämisen lisääntyminen oli tavoitteena vajaalla puolella vastaajista. Neljä viidesosaa heistä näki, että vaikutuksia oli nähtävissä ja vajaa kaksi kolmasosaa odotti vaikutuksia ilmenevän vielä viiden vuoden päästä. Kansainvälisen markkinoinnin lisääntymisen tavoitteekseen nimesi reilu puolet vastaajista. Markkinoinnista seuraavaa askelta eli kansainvälisen myynnin lisääntymistä haki sama määrä. Kansainvälinen markkinointi olikin lisääntynyt $\frac{2}{3}$:ssa sen tavoitteeksi asettaneista yrityksistä ja kansainvälinen myynti hieman yli puolessa. Viiden vuoden aikajana reilu $\frac{4}{5}$ uskoi kansainvälisen markkinoinnin ja $\frac{2}{3}$ kansainvälisen myynnin yhä kasvavan. Kansainvälistymisen merkitys tämän tutkimuksen haastatelluille noudattelee melko samoja linjoja kuin Talosen ym. (2005, 63) tutkimuksen tulokset, jossa se on viimeisellä sijalla, kun vastaajat arvioivat yritystukien vaikutuksia yritysinsä.

Laadullisista tavoitteista kaikkein tavoitelluimmaksi osoittautui, ehkä konkreettisuutensa vuoksi, yrityksen kilpailukyvyn lisääntyminen, joka oli tavoitteena yli neljällä viidesosalla vastaajista. Vaikutuksia yrityksen kilpailukyvyn parantumiseen olikin nähtävissä yhdeksällä kymmenestä sen tavoitteekseen asettaneista yrityksistä ja miltei yhtä moni uskoi vaikutuksia näkyvän vielä viiden vuoden kuluttua.

Yrityksen lähiympäristön, esimerkiksi kylän tai kunnan vetovoiman ja elinvoimaisuuden lisääntymisen nimesi tavoitteeksi noin puolet ja heistä jokainen koki, että sen vaikutus oli nähtävissä. Tämän tavoitteekseen nimenneistä $\frac{3}{4}$ uskoi vaikutuksia olevan myös viiden vuoden kuluttua. EU-osarahoitteiset hankkeet olivat parantaneet toimintamahdollisuuksia esimerkiksi infrastruktuurin muodossa sekä matkailuvetovoimaa toteutusalueillaan myös Talosen ym. (2000, 78) mukaan. Talosen tutkimuksen keskeisissä tuloksissa

sa mainittiin juuri infrastruktuuriin kohdistuneiden parannusten ja niiden vaikutusten liiketoimintaan tulevan usein ilmi vasta pidemmällä aikavälillä, kuten tämänkin tutkimuksen vastaajat olettivat.

Laadullisista tavoitteista kaikkein vähiten merkitystä vastaajat antoivat yrittäjän oman jaksamisen ja työhyvinvoinnin lisääntymiselle, sitä tavoitteli tukea hakiessaan noin kolmannes vastaajista ja 3/4 heistä koki sen toteutuneen ja noin kaksi kolmannesta uskoi vaikutusten näkyvän myös viiden vuoden päästä. Muutamat mainitsivatkin hieman naureskellen, että tuen hakemisella ja saamisella on ollut pikemminkin päinvastainen vaikutus yrittäjän jaksamiseen ja työhyvinvointiin lisääntyneen työmäärän johdosta.

KUVIO 3. Vastaajien tukea hakiessaan asettamat laadulliset tavoitteet

Vastauksista on selkeästi havaittavissa, että vastaajien tavoitteena olivat puhtaasti liiketoiminnan kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet, eikä muille, usein hieman välillisesti ilmeneville, tekijöille annettu ainakaan hakuvaiheessa suurta painoarvoa.

6.2.2 Määrälliset tavoitteet

Eräs konkreettisimmista yrityksen toiminnan suuntaa määrittävistä määrällisistä tavoitteista oli liikevaihdon tai taloudellisen tuloksen kasvu, joka tukea haettaessa olikin ollut tavoitteena yhtä lukuun ottamatta kaikilla vastaajilla. Tähän mennessä heistä vaikutuk-

sia oli havainnut miltei neljä viidesosaa ja vielä hieman useampi odotti vaikutuksia ilmenevän viiden vuoden päästä. Tätä tulosta tukee Talosen ym. (2005, 63) tutkimus, jossa matkailuyritykset kokivat yritystukien merkittävimpien tulosten tulleen ilmi juuri liikevaihdon kohentumisen muodossa. Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 76) tutkimuksessa Jetina-toimintaryhmän alueella jokaisella yritystukea saaneella yrityksellä oli tavoitteena liikevaihdon kasvu. Kasvu oli toteutunut suurimman osan kohdalla ja se ei ollut laskenut yhdelläkään tiedot luovuttaneella (13/15). Huomionarvoista on myös, että näillä yrityksillä liikevaihdon kasvu verrattuna myönnettyyn julkiseen tukeen, on ollut selkeästi suurempaa. Voutilainen ja Tapio-Biström huomauttavatkin, että juuri liikevaihdon kasvun olisikin oltava tavoitteena, koska yritystukien tarkoitus on nimenomaan ”yksittäisen yrityksen liiketoiminnan kehittäminen joko suoran investoinnin, kehittämisavustuksen tai käynnistysavustuksen muodossa” ja he mainitsevat liikevaihdon kasvun myös erääksi yritystuen edellytykseksi. Kyseisessä tutkimuksessa on havaittavissa, että niiden yritysten, jotka ovat olleet mukana toimintaryhmien rahoittamissa hankkeissa, liikevaihdossa on tapahtunut merkittävää kasvua.

Uusia työpaikkoja pyrki luomaan noin kaksi kolmasosaa ja olemassa olevia säilyttämään miltei yhdeksän kymmenestä vastaajasta. Uusia työpaikkoja oli onnistunut luomaan yli kaksi kolmasosaa niitä tavoitelleista ja olemassa olevia säilyttämään yhtä lukuun ottamatta kaikki sen tavoitteekseen asettaneista. Viiden vuoden aikajanalla uusia työpaikkoja uskoi syntyvän miltei yhdeksän kymmenestä ja olemassa olevien uskoi säilyvän neljä viidesosaa heistä, jotka olivat nämä tavoitteekseen asettaneet. Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 76–77) yritystukihankkeita koskevassa tutkimuksessa erään toimintaryhmän alueella aloittavissa yrityksissä työllisyys lisääntyi 0,8 ja jo olemassa olevissa 0,6 työpaikan verran. Kun tutkijat olivat verranneet yrittäjien itsensä ilmoittamia työllisyyslukuja indikaattoritietoihin perustuvaan laskennalliseen työllisyysvaikutukseen, huomasivat he laskennallisen vaikutuksen paljon pienemmäksi. Osin tämä selittyy yritystukihankkeissa mukana olevien aloittavien yritysten suurella määrällä (40 %), koska aloittava yritys työllistää yrittäjän heti toimintansa alusta asti. Kokonaisuudessaan, kun otetaan huomioon tutkimuksen yrityskannan pieni koko, voidaan muutokset työllistävyudessa katsoa huomattaviksi. Tarkasteltaessa neljän toimintaryhmän alueilla syntyneitä työpaikkoja Hanke2000-järjestelmään syötettyjen tietojen perusteella, saadaan työpaikkavaikutukseksi 147,53 työpaikkaa (Voutilainen ja Tapio-Biström, 2007, 85). Erityisesti alueilla, joilla taloustilanne kehittyy huonosti tai ei ollenkaan, ja

edellytykset yritysten toimintaan matkailualalla ovat heikommat, matkailuhankkeet ovat luoneet työllisyyttä (Talonen ym., 2000, 78).

Uusia asiakkaita tai asiakasryhmiä tavoitteli jokainen vastaaja ja uusia palveluita/tuotteita pyrki kehittämään noin 3/4. Uusia asiakkaita olivat kaikki yrittäjät myös saaneet ja uusia palveluita/tuotteita oli kehittänyt yli neljä viidesosaa. Kun arvioitiin viiden vuoden päästä vallitsevaa tilannetta, noin yhdeksän kymmenestä uskoi saavansa uusia asiakkaita, ja uusia palveluita tai tuotteita aikoi kehittää 3/4 niistä, jotka sen tavoitteeseen ilmoittivat. Liikevaihdon kasvun jälkeen toiseksi merkittävin vaikutus yritystuilla oli Talosen ym. (2005, 63) tutkimuksessa saavutettu asiakasmäärien kasvussa.

Majoitusvuorokausien lisääntyminen oli haastatelluista tavoitteena reilulla yhdeksällä kymmenesosalla ja ympärivuotisuutta tai sesonkiluonteisuuden tasaantumista tavoitteli vajaa neljä viidesosaa vastaajista. Lisää majoitusvuorokausia tavoitelleista kaikki paitsi yksi olivat tavoitteessaan onnistuneet ja ympärivuotisuutta tai sesonkiluonteisuuden tasaantumista hakeneista reilu kaksi kolmasosaa. Yli neljä viidesosaa uskoi majoitusvuorokausien lisääntyvän ja reilu kaksi kolmannesta sesonkiluonteisuuden tasaantuvan seuraavan viisivuotiskauden aikana. Voutilaisen ja Tapio-Biströmin (2007, 80–81) tutkimuksessa erään toimintaryhmän alueella yritystuki- ja elinkeinollisten kehittämishankkeiden lisäksi erityisesti yhteisöllisillä kehittämishankkeilla on ollut huomattavia matkailuvaikutuksia. Majoitusvuorokaudet olivat lisääntyneet noin 20 %:ssa tutkituista yhteisöllisistä kehittämishankkeista, muutoksen kokoluokka oli kymmenistä satoihin per hanke. Tämä koski nimenomaan hankkeita, joissa oli ilmennyt vaikutuksia yöpymisiin ja joissa tätä oli pystytty arvioimaan. Päiväkävijöiden määrä oli lisääntynyt noin 50 %:ssa tutkimuksessa mukana olleista elinkeinollisista kehittämishankkeista. Toisen tutkitun toimintaryhmän alueella matkailijoiden määrän arvioitu kasvu oli noin 55 000, joista majoittuneita oli n. 5000. Elinkeinollisten kehittämishankkeiden ansiosta arvioitiin tästä lisäyksestä syntyneen suunnilleen 70 % ja yhteisöllisten kehittämishankkeiden seurauksena noin 30 %. Jo muutama merkittävä hanke yksistään loi suuria matkailuvaikutuksia. Kokonaisuutena katsottuna työllisyyteen ja kunnallisverotuloihin on ollut hankkeilla selkeä positiivinen vaikutus.

KUVIO 4. Vastaajien tukea hakiessaan asettamat määrälliset tavoitteet

Yhteenvetona vastaajien tavoitteiden voidaan katsoa toteutuneen melko hyvin. Parhaiten olivat vastaajien omien kokemusten mukaan toteutuneet uusien asiakkaiden/asiakasryhmien saaminen, majoitusvuorokausien lisääntyminen, olemassa olevien työpaikkojen säilyttäminen ja kilpailukyvyn lisääntyminen. Näitä voidaan pitää erittäin merkittävinä tekijöinä yritystoiminnan kehittymisen kannalta.

Oli selkeästi havaittavissa, että määrälliset tavoitteet olivat helpommin vastaajien hahmotettavissa kuin laadulliset. Tämä on ymmärrettävää, koska suurin osa laadullisista tavoitteista oli sellaisia, jotka eivät yksinään tai suoranaisesti kasvata tai kehitä liiketoimintaa, toisin kuin selkeät määrälliset tavoitteet, kuten taloudellisen tuloksen paraneminen, johon miltei jokainen yrittäjä ainakin jossain määrin todennäköisesti pyrkii.

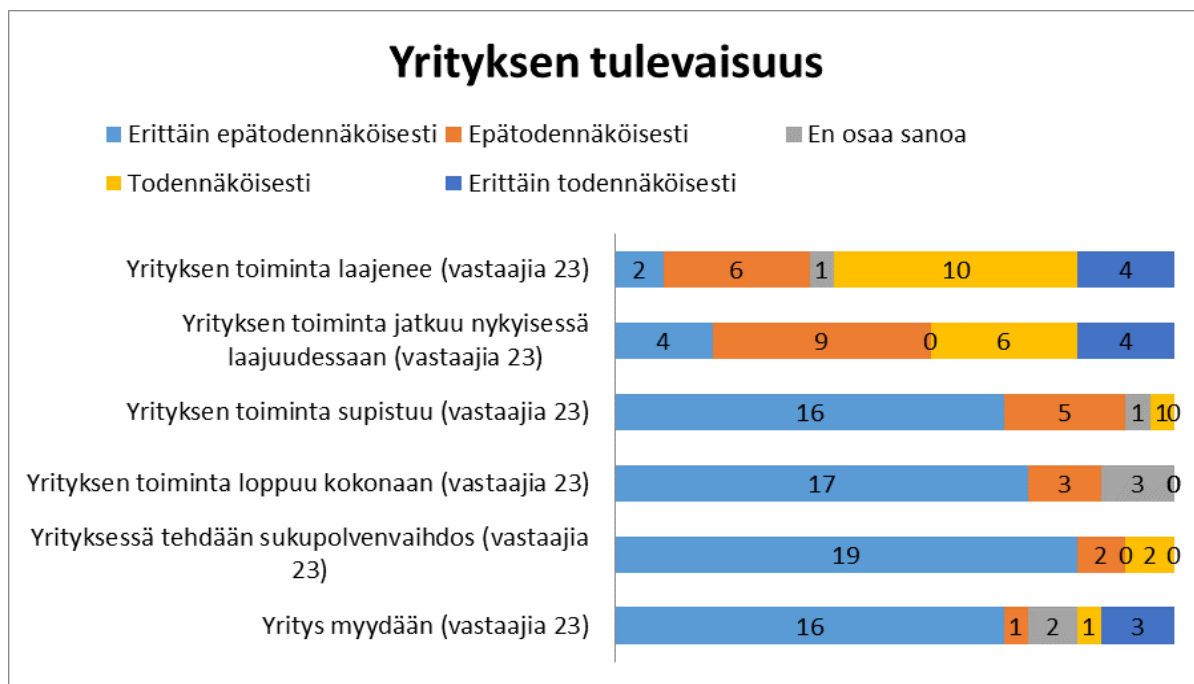
6.2.3 Yritystoiminnan tulevaisuudennäkymät

Yrittäjiä pyydettiin arvioimaan asteikolla 1-5 (1=erittäin epätodennäköisesti, 2=epätodennäköisesti, 3=en osaa sanoa, 4=todennäköisesti, 5=erittäin todennäköisesti), mikä on heidän yrityksensä suunta ja kuinka todennäköisesti he toteuttavat eri kehittämistarpeita yrityksissään seuraavien viiden vuoden sisällä. Lisäksi he arvioivat aikovatko he hakea tukea näihin toimenpiteisiin. Kuvioissa 5 ja 6 on esitetty vastaajien arviot

yritystoiminnan tulevaisuudesta ja kuviossa 7 vastaajien arviot eri kehittämistarpeiden ja -toimenpiteiden todennäköisyydestä.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että yrityksen toiminta laajenee. Vajaa kaksi kolmasosaa piti tätä todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä ja keskiarvoksi tuli 3,35. Yritystoiminnan jatkumisen nykyisessä laajuudessa näki todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä vajaa puolet vastaajista. Keskiarvo oli hieman edellistä alhaisempi, 2,87. Kuten aiemmista käy ilmi, yrittäjiltä löytyi uskoa toiminnan tulevaisuuden suhteen, joten ei ole yllätys, kun kysyttäessä todennäköisyyttä sille, että yrityksen toiminta supistuu, keskiarvoksi tuli 1,43 ja kahta lukuun ottamatta vastaajat pitivät tätä vaihtoehtoa erittäin epätodennäköisenä tai epätodennäköisenä. Samaan kategoriaan menee myös vaihtoehto ”yrityksen toiminta loppu kokonaan”, jossa keskiarvoksi muodostui 1,39.

Tutkimuksessa tiedusteltiin myös todennäköisyyttä sille, että yrityksessä tehdään sukupolvenvaihdos tai että yritys myydään. Molemmat osoittautuivat yrittäjille tällä hetkellä epätodennäköisiksi vaihtoehtoiksi, sukupolvenvaihdos oli todennäköinen vaihtoehto vain kahdelle vastaajalle ja loput piti sitä erittäin epätodennäköisenä tai epätodennäköisenä (ka. 1,35). Yrityksen myynti oli erittäin epätodennäköinen tai todennäköinen miltei ¾:lle (ka. 1,87). Suurelle osalle yrittäjistä syy sukupolvenvaihdoksen tai myynnin epätodennäköisyyteen oli se, ettei näitä kehityssuuntia nähty ajankohtaisiksi seuraavien viiden vuoden sisällä.

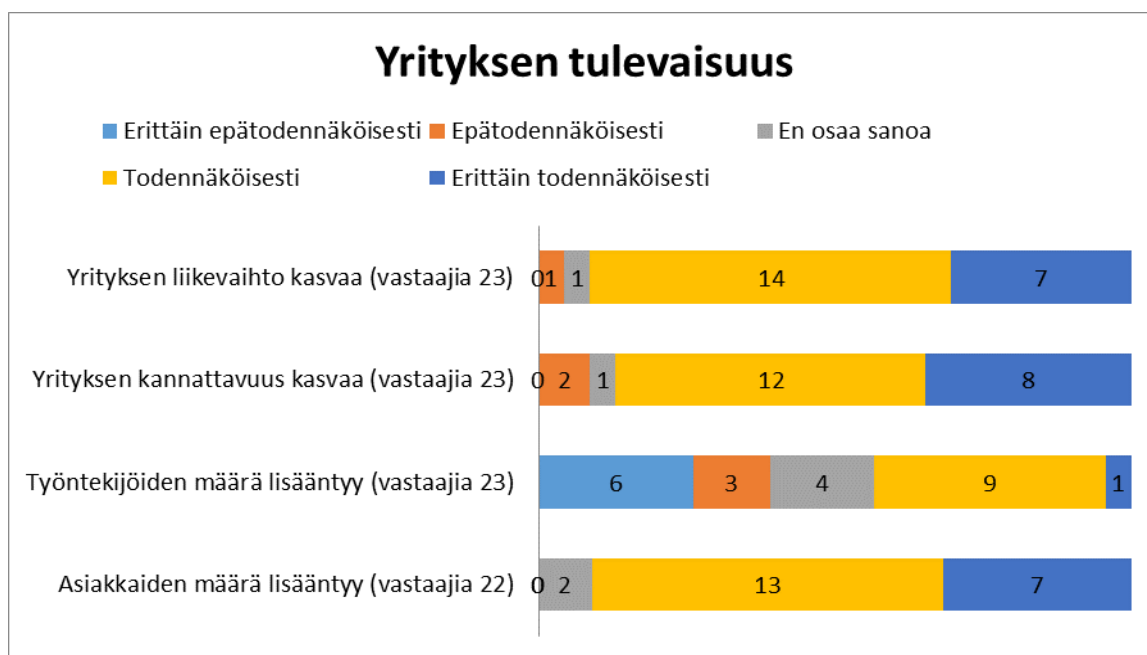
KUVIO 5. Vastaajien arviot yritystoiminnan suunnasta seuraavien viiden vuoden sisällä.

Yrityksensä liikevaihdon kasvun todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä näki kahta lukuun ottamatta jokainen vastaaja ja keskiarvokin nousi 4,17:ään. Samansuuntaisia, muttei aivan näin positiivisia, tuloksia esitteli kaksi muuta tutkimusta. Talosen (2005, 64) työryhmän tutkimuksessa yli 70 % vastaajista arvioi liikevaihtonsa kasvavan seuraavien 1-3 vuoden sisällä. Kun edellä mainitusta tutkimuksesta nostettiin tarkasteluun osa otannasta, KTM:n yritystukea saaneet yritykset, nousee arvio liikevaihdon kasvusta seuraavien 1-3 vuoden aikana hieman vajaaseen 90 %. Mikkosen ja Lahovuon (2014, 15) tutkimuksessa tiedusteltiin maaseudulle sijoittuvien matkailuyritysten yrittäjiltä tulevaisuudennäkymiä seuraavien kolmen vuoden aikana. Enemmän kuin 50 % vastaajista piti todennäköisenä, että heidän yrityksensä liikevaihto kasvaa. Pohjoissavolaisten maaseutumatkailuyrittäjien näkemykset liikevaihdon kehityksestä olivat kolmanneksi positiivisimpia yhdeksästä tutkitusta maakunnasta. On kuitenkin huomioitava myös, että Pohjois-Savossa oli tapahtunut eniten laskua liikevaihdon kehitysodotuksissa edelliseen vuoteen verrattuna. (Mikkonen ja Lahovuon, 2014, 27).

Yrityksen kannattavuuden kasvua pidettiin miltei yhtä todennäköisenä, keskiarvon ollessa 4,13. Luonnollisena seurauksena näistä myös asiakkaiden määrän odottaa lisääntyvän miltei yhdeksän kymmenestä vastaajasta, jolloin keskiarvoksi tulee 4,23. Mikkosen ja Lahovuon (2014, 16) mukaan asiakasmäärän kasvuun seuraavan kolmen vuoden

sisällä luotti yli puolet maaseudulla matkailuyrityksen omistavista vastaajista. Pohjois-Savossa luottamus asiakasmäärien kasvuun oli kolmanneksi vahvinta yhdeksästä maakunnasta. Tosin edellisenä vuonna jopa $\frac{3}{4}$ vastaajista piti kasvua todennäköisenä ja 2014 enää $\frac{2}{3}$. (Mikkonen ja Lahovuo 2014, 26). Asiakasmäärän ja liikevaihdon kasvuusko oli hieman laskenut edellisestä vuodesta 2012, kun vastaavasti työntekijöiden määrän kasvua pidettiin todennäköisempänä vuoden 2013 vastauksissa (Mikkonen ja Lahovuo, 2014, 16–17).

Valoisien kasvunäkymien ei kuitenkaan odoteta vaikuttavan kovin voimakkaasti yritysten työntekijämäärään, todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä työntekijämäärän lisääntymistä piti vajaa puolet vastaajista. Vielä maltillisempia tuloksia saivat Mikkonen ja Lahovuo (2014, 16), joiden tutkimuksessa vastaajat olettivat työntekijämäärän pysyvän ennallaan seuraavien kolmen vuoden aikana. Yhdeksästä tutkitusta maakunnasta pohjoissavolaisten maaseutumatkailuyrittäjien näkemykset työntekijöiden määrän kehityksestä tulevaisuudessa olivat kaikkein negatiivisimpia yhdessä pirkanmaalaisten yrittäjien kanssa. Vastaukset jakoutuivat laajalle, koska toisaalta myös positiivisia näkemyksiä tuli Pohjois-Savoa enemmän vain kahdesta maakunnasta. (Mikkonen ja Lahovuo 2014, 24).

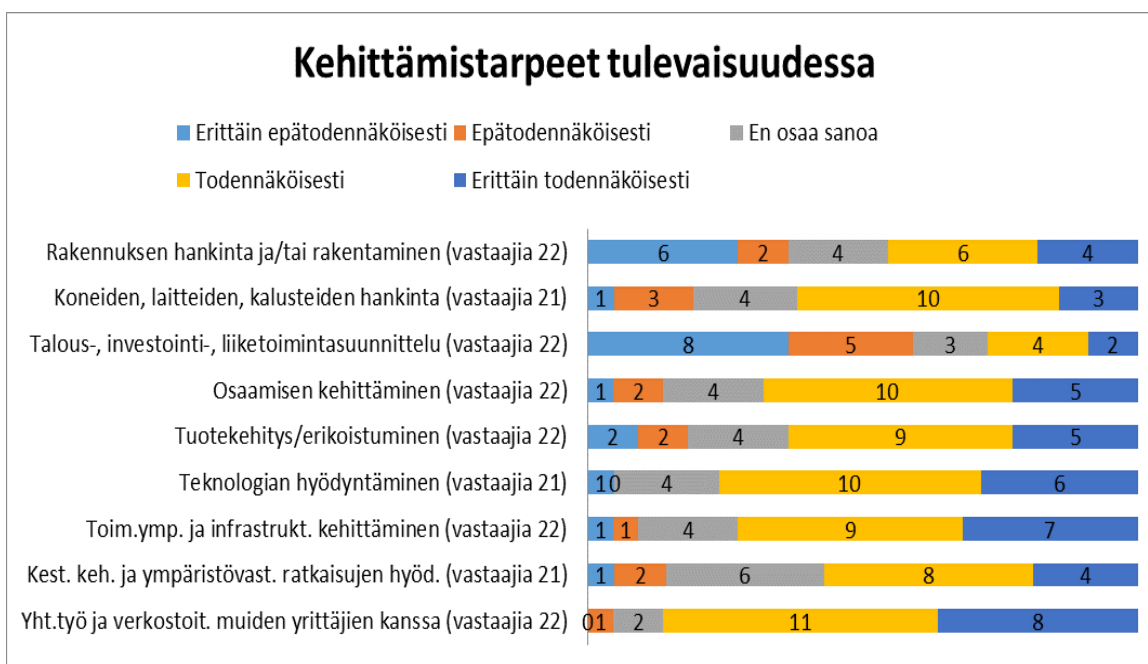
KUVIO 6. Vastaajien arviot muutoksista yritystoiminnan koossa seuraavien viiden vuoden sisällä

Kaikkein todennäköisimmiksi kehittämistarpeiksi nousivat yhteistyö ja verkostoituminen esimerkiksi markkinoinnissa tai myynnissä muiden yrittäjien kanssa, jossa keskiarvoksi tuli 4,18. Todennäköisesti tai erittäin todennäköisesti sitä aikoi toteuttaa miltei yhdeksän kymmenestä vastaajasta. Kuitenkin tiedusteltaessa aikooko yrittäjä hakea tukea tämän toimenpiteen toteuttamiseen, vain kaksi 23 vastaajasta piti tätä mahdollisena. Toiseksi sijoittui teknologian hyödyntäminen (ka. 3,95), joka oli todennäköinen tai erittäin todennäköinen kehittämistarve vajaalle 3/4 vastaajista. Teknologian hyödyntämiseen tai käyttöönottoon ei kukaan vastaajista aikonut hakea tukea. Kolmen kärkeen sijoittui myös matkailun toimintaympäristön ja infrastruktuurin kehittäminen (ka. 3,91), jota aikoi suorittaa reilu kaksi kolmasosaa. Tukea tähän aikoi hakea vain kaksi 23 vastaajasta.

Seuraavaksi kiinnostavimmiksi nousivat osaamisen kehittäminen esimerkiksi asiantuntijapalveluiden tai koulutuksen kautta (ka. 3,73), joka oli todennäköinen tai erittäin todennäköinen kehittämistarve kahdelle kolmasosalle ja tuotekehitys tai erikoistuminen (ka.3,59) vajaalle kahdelle kolmasosalle. Kumpaankaan ei oltu kovin innokkaita hakemaan tukea, vain alle kymmenesosa aikoi niin tehdä.

Kestävän kehityksen ja ympäristövastuullisten ratkaisujen hyödyntämisen tai käyttöönoton (ka. 3,57) nosti todennäköiseksi tai erittäin todennäköiseksi yli puolet vastaajista, mutta vain reilu kymmenesosa aikoi hakea siihen tukea, kun taas koneiden, laitteiden ja/tai kalusteiden hankintaa piti todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä miltei kaksi kolmasosaa (ka. 3,52), mutta kiinnostusta tuen hakemiseen osoitti kuitenkin miltei kaksi viidesosaa.

Kaikkein vähiten mielenkiintoa vastaajat osoittivat rakennuksen hankintaa ja/tai rakentamista kohtaan, jota todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä piti alle puolet vastaajista ja keskiarvoksi muodostui tasan 3, sekä talous-, investointi-, rahoitus- ja liiketoimintasuunnittelua, jota todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä kehityskohteena piti noin neljännes, keskiarvon ollessa vain 2,41. Rakennuksen hankintaan tai rakentamiseen aikoi tukea hakea yli kolmannes, mutta taloussuunnitteluun tuen hakemisesta oli kiinnostunut vain yksi vastaaja.

KUVIO 7. Vastaajien arviot kehittämistarpeiden- ja toimenpiteiden todennäköisyydestä tulevaisuudessa

Vastauksista on selkeästi havaittavissa, että suurempiin ja selkeästi hahmotettaviin kokonaisuuksiin, kuten koneisiin, laitteisiin tai kalusteisiin ja rakennuksiin tai rakentamiseen ollaan kiinnostuneempia hakemaan tukea, kuin pienempiin projekteihin. Osin tämä voi johtua siitä, että näihin liittyvät toimenpiteet ovat monille yrittäjille tärkeysjärjestyksessä korkeammalla, ne ovat konkreettisempia, ja monesti pakollisia, tapoja kehittää toimintaa. Haastattelujen perusteella tämä johtuu myös siitä, että rahallisesti pienemmän toimenpiteen ollessa kyseessä, vastaajat eivät olleet kiinnostuneita lähtemään tukien hakuprosessiin sen työläyden takia, vaan rahoittivat toimenpiteen mieluummin itse ja säästivät aikansa itse yritystoiminnan hoitamiseen. Näin asian näki eräs haastateltava: ”Oon niinku harkinna semoostakkii asiaa, että seuraavan kerran kun jottakkii ruvettaan investoimaan niin kannattaako lähteä, se on hirvee prosessi tehdä se paperihomma läpi. Ja moni muukii, joka on sitä EU-rahhoon käyttäny, niin on ollu sammoo mieltä siitä hommasta, paljon vähemmällä piässäö sitten. Mut onhan se iso raha kun näin isot on kiinteistötkii, pakko on, tai hakkee ainakkii”.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset ja pohdintaa

Tutkielman päätavoitteena oli selvittää yritystukien merkitystä pohjoissavolaisille maaseutumatkailuyrityksille. Tätä avattiin tutkimalla, millainen merkitys yritystuilla oli yrityksen elinkaaren eri vaiheissa, miten hakuvaiheessa asetetut tavoitteet ovat toteutuneet ja millaisia vaikutuksia sekä millaista vaikuttavuutta on havaittavissa. Myös maaseutumatkailuyritystoiminnan tulevaisuudennäkymiä kartoitettiin.

Maaseutumatkailuyritykset kokivat tukien olleen merkittävimmillään tilanteissa, joissa yrityksissä luotiin jotain uutta; joko perustettiin yritys tai luotiin uusia palveluita tai tuotteita. Kaikkein suurin merkitys yritystuilla oli aloittaville yrityksille yrityksen perustamisvaiheessa, jolloin yrittäjät kokivat sen jopa olleen ratkaisevassa roolissa. Hyvin merkittäväksi tuki nähtiin myös sen kohdistuessa tuotekehitykseen. Edellisiin liittyen tuen avulla suoritettavaksi suunniteltujen toimenpiteiden toteuttamisessa ja niistä seuranneissa tuloksissa tuki nähtiin erittäin tarpeelliseksi. Tukien tarpeellisuudesta ja merkittävydestä yrittäjille kertoo selvästi myös se, että ilman tukea olisi toteutunut ainoastaan reilu 10 % hankkeista, suurin osa olisi jäänyt kokonaan toteuttamatta, osa olisi toteutettu pienemmässä mittakaavassa tai hitaammalla aikataululla.

Kuten jo aiemmin on mainittu, julkinen rahoitus ja tukeminen koetaan yleisesti erityisen tärkeäksi aloittelevien yritysten ja riskipitoisten hankkeiden kohdalla, koska näiden on vaikea saada yksityistä rahoitusta hankkeisiin sisältyvän riskin vuoksi. Myös tutkimus- ja kehittämistoiminnalle yritystukien rooli on suuri, koska pitkäjänteinen rahoitus luo pohjan tuloksekkaalle t & k-toiminnalle. Osaamisen kehittämiseen ja tutkimus- ja kehittämistoimintaan suunnatut tuet ovat aluetaloudellisesta näkökulmasta katsottuna merkittäviä, koska niiden vaikuttavuus ulottuu laajalle alueelle.

Yrityksen kilpailukyvyyn lisääminen, uusien asiakkaiden tai asiakasryhmien saaminen ja liikevaihdon tai taloudellisen tuloksen kasvu olivat selkeästi suosituimpia yrittäjien tukea hakiessaan asettamista tavoitteista. Nämä olivat myös toteutuneet erittäin hyvin ja tuen vaikutuksesta niiden odotettiin lisääntyvän tulevaisuudessa vielä lisää. Eniten mai-

nintoja saaneissa tavoitteissa on selkeästi havaittavissa niiden konkreettinen luonne yritystoiminnan kehittämisen ja kehittymisen kannalta.

Aiemman teoriaosuuden perusteella on nähtävissä, että yrityksen kilpailukyvyn kohentuminen on oleellinen tekijä tukien vaikutuksia ja vaikuttavuutta tarkasteltaessa, koska sillä on vaikutuksia laajemminkin kuin vain yrityksen omaan toimintaan. Vaikuttavuus voi näkyä yrityksen ympäristössä ja ympäröivässä yhteiskunnassa. Se voi luoda kehitystä kilpailijayrityksissä, joiden on menestyäkseen tehtävä kovemmin töitä ja parannettava suoriutumistaan. Tätä kautta saattaa syntyä aluetaloudellisia vaikutuksia, kun alueen yritysten menestys paranee ja luo kerrannaisvaikutuksia esimerkiksi tuottavuuteen tai työllisyyteen. Yritystukien vaikuttavuus syntyy näin näiden yhteiskunnallisten muutosten kautta.

Useat edellä mainituista tutkimustuloksista ovat luonteeltaan melko konkreettisia ja selkeästi havaittavissa jo suhteellisen lyhyelläkin aikavälillä, millä voi olla oma vaikutuksensa niiden esiintymiseen. Nämä lienevät myös melko yleisiä tavoitteita tukien avulla toteutettavissa hankkeissa.

Kilpailukyky ja sen kohentuminen ovat tekijöitä, jonka niin yritykset kuin niiden ympäristön ja yhteiskunnankin edustajat mainitsevat yritystukien vaikuttavuutta käsitellessä. Toisin kuin edellä mainitut uusien asiakkaiden saaminen ja liikevaihdon sekä tuloksen kohentuminen, kilpailukyky on käsitteenä huomattavasti abstraktimpi ja laajempi. Näillä tekijöillä on kuitenkin selkeä yhteys. Uudet asiakasryhmät voivat johtaa liikevaihdon tai tuloksen kasvuun, ja nämä muiden mukana myötävaikuttavat kilpailukyvyn paranemiseen, joka on havaittavissa vasta pitemmän ajan kuluessa. Kilpailukyvyn paraneminen merkitsee usein yrityksille kasvua, jonka luominen on eräs yritystukien perimmäisistä tavoitteista.

Haastatellut yrittäjät näkivät yritystoiminnan tulevaisuuden melko valoisana. Yritystoiminnan laajeneminen oli todennäköinen suunta suurimmalle osalle. Kun asteikon ylimpänä oli vaihtoehto ”yrityksen toiminta laajenee” ja alimpana ”yrityksen toiminta loppuu kokonaan”, sisältäen muutaman vaihtoehdon näiden väliltä, painottuivat vastaukset selkeästi asteikon yläpäähän. Samaa kertovat myös tiedustelut yrityksen liikevaihdon ja kannattavuuden kasvusta sekä asiakkaiden määrän lisääntymisestä, joita kaikkia suurin

osa yrittäjistä piti todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä. Työntekijöiden määrän ei kuitenkaan nähty kehittyvän samalla vauhdilla.

Yrityksissä tulevaisuudessa ilmenevistä kehittämistarpeista kaikkein todennäköisimmäksi nousi yhteistyö ja verkostoituminen markkinoinnissa ja myynissä muiden yrittäjien kanssa. Tämän lisäksi potentiaalisimmiksi nähtiin teknologian hyödyntäminen ja matkailun toimintaympäristön ja infrastruktuurin kehittäminen. Kuitenkaan näihin toimenpiteisiin ei tukea ollut suunnitellut hakevansa kuin muutama vastaaja. Mielenkiintoinen seikka on, että toiseksi epätodennäköisimpänä kehittämistarpeena haastateltavat pitivät rakennuksen hankintaa tai rakentamista, mutta enemmän kuin kolmasosa suunnitteli kuitenkin hakevansa siihen tukea.

Jo 1990-luvun puolivälistä asti yritystukijärjestelmää on pyritty uudistamaan tavoitteena osoittaa tukia enemmän juuri aineettomiin investointeihin eli esimerkiksi teknologian kehittämiseen. Myös välilliset yritystuet koettiin uuden kehityssuunnan mukaisiksi tavoitteiksi (Kavonius, 2001, 3). Yhä yli vuosikymmen myöhemmin Kosken ja Ylä-Anttilan (2011, 9) tutkimuksessa todetaan, että aineettomat investoinnit ovat suunta, johon yritystukia tulisi ensisijaisesti suunnata. Aineettomat investoinnit, eli usein tutkimus- ja kehitystoiminnan tukeminen, luovat usein vaikutuksia myös yrityksen ympäristöön ja yhteiskuntaan, ja niiden kohdalla on usein kyse myös todellisesta markkinapuutteiden oikaisemisesta, kuten rahoituksesta, jota ei olisi ollut markkinaehtoisesti saatavissa.

Vaikutuksia työllisyyteen ei tässä tutkimuksessa tutkittu, mutta käsitellyn kirjallisuuden perusteella työllisyysvaikutukset ovat maltillisia. Uusia työpaikkoja on syntynyt jonkin verran ja olemassa olevia on onnistuttu säilyttämään. Nämä tulokset ovat melko lyhyen ajan, muutaman vuoden, aikana tehtyjä havaintoja ja tarvittaisiin pitkän aikavälin tutkimusta selvittämään millaisia vaikutukset ovat myöhemmin, eli kuinka pitkäkestoisia ja pysyviä niistä muodostuu. Työllisyysvaikutusten mittaaminen on erittäin haastavaa, koska varsinkin pienten yritysten kohdalla vaikutukset ovat useimmiten määrältään yhden työpaikan tai henkilötyövuoden luokkaa ja lopputulos voi olla hieman tulkinnanvarainen, riippuen laskijasta, laskutavasta ja monista muista ulkopuolelta vaikuttavista tekijöistä.

Yritystukien vaikuttavuuden arviointi ei ole helppoa tai yksinkertaista. Lisäksi ja osin tästä syystä tutkimustieto aiheesta on melko vähäistä. Lyhyen aikavälin vaikutuksia ja vaikuttavuutta on tutkittu enemmän, mutta pitkäaikaista tutkimustietoa ei kovin paljon löydy. Yritystukien vaikuttavuuden ja vaikutusten arvioinnin tekevät haasteelliseksi useat seikat. Tutkimusten vertailtavuutta ja tulosten yhdisteltävyyttä eli mahdollisuutta vetää yleistettävissä olevia johtopäätöksiä eri tutkimustulosten perusteella vaikeuttaa esimerkiksi se, että eri tutkimukset keskittyvät eri vaikutusten mittaamiseen ja toteuttavat sitä erilaisten mittarien avulla. Myös se, miten tutkimus on toteutettu, mikä on ollut tutkimusasetelma, vaikuttaa tutkimustuloksiin ja niiden vertailtavuuteen. Jos tutkimus on toteutettu vertailuryhmän avulla, eli vertaamalla tapahtuneita muutoksia esimerkiksi työllisyydessä tukia saaneissa yrityksissä ja toisessa ryhmässä, joka ei ole saanut toimintaansa tukea, tulokset voivat olla erilaisia kuin mitä olisi selvinnyt tarkastelemalla ainoastaan tukia saaneissa yrityksissä tapahtuneita muutoksia aikana ennen tukia ja tukien jälkeen. Kehittämistoimenpiteiden tulosten, vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointia vaikeuttavat huomattavasti ne lukemattomat tekijät, jotka ovat toimenpiteiden lisäksi olleet vaikuttamassa lopputulokseen. Esimerkiksi erilaiset ulkopuoliset vaikutukset kuten yleinen talouden tilan kohentuminen ja kasvu tai vastaavasti heikentyminen vaikuttavat yrityksiin ja esimerkiksi uusien työpaikkojen syntymiseen niissä. Mitä yrityksen työpaikkakehitykselle olisi tapahtunut taloudellisen kasvun tilanteessa ilman tukea, kuinka näiden tekijöiden vaikutukset pystytään erottamaan tukien luomista vaikutuksista?

7.2. Tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Yritystuille on tämän selvityksen ja kirjallisuuden perusteella tilausta, joskin niiden kohdentaminen juuri oikeille yrityksille on erittäin haastava tehtävä. Tämä vaatisi kykyä ja halua pohtia entistä laajemmin ja kauaskantoisemmin yritystukien mahdollisia vaikutuksia ja vaikuttavuutta niin yrityksen itsensä, kuin sen ympäristön ja alueen kannalta. Vaikuttavuuden havainnointi ja mittaaminen eivät ole yksinkertaisia tehtäviä, mikä saattaa jossain määrin näkyä myös tutkimustuloksissa. Konkreettisemmat ja helposti esimerkiksi euroissa tai kappaleissa mitattavat asiat ovat myös vastaajille helpompia hahmottaa ja niistä on helpompaa antaa tarkempi ja todellisempi vastaus, kun taas abstraktimmat tekijät ovat enemmän näkemyksellisiä, niihin vaikuttavat enemmän vastaajan

ominaisuudet ja taustatiedot. Tämä tosiasia on kuitenkin vain hyväksyttävä. Toisaalta yritystukien tavoitteetkaan eivät usein ole juuri niitä helposti mitattavimpia kuten liikevaihdon kasvu, vaan abstraktimpia, kuten kilpailukyvyn ja yrityksen elinvoimaisuuden parantaminen. On myös otettava huomioon, että tässä tutkimuksessa on käsitelty suppeasti aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja näin ollen ei ole tarkoituksenmukaista vetää yleistäviä johtopäätöksiä.

Oman rajoitteensa tutkimukseen tuo suhteellisen pieni otanta, joka tosin on tämän laajuiseen tutkimukseen riittävä, mutta ei yleistettävien johtopäätösten tekemiseen. Myös tutkimuksen alueellisuus ja toimialasidonnaisuus on otettava huomioon tuloksia analysoitaessa ja muihin tutkimuksiin vertailtaessa.

Tutkimus on toteutettu ilman vertailuryhmää, mikä olisi ideaalinen tutkimusasetelma, jolloin todelliset erot tukea saaneiden ja ilman sitä toimineiden välillä olisi saatu paremmin selville. Tämä asetelma on kuitenkin erittäin ongelmallinen järjestää. Myös ulkoisten tekijöiden vaikutus yritysten kehittymiseen on mahdotonta sulkea pois, jolloin olisi mahdollista saada selville nimenomaan tuen vaikutuksesta syntyneet muutokset. Sidosryhmien, esimerkiksi kunnan elinkeino- ja yritysasioista vastaavien ja rahoittajien näkemykset tukien vaikutuksista olisivat voineet tuoda mielenkiintoisen lisän tutkimukseen, mutta koska tietty rajaus tutkimuksen laajuuteen on tehtävä, päädyttiin tässä tutkimuksessa jättämään näiden ryhmien näkemykset tutkimuksen ulkopuolelle.

Valituista tutkimusmenetelmistä aiheutui omat rajoitteensa. Internetkyselyn vastauksista kaikkia ei ollut kokonaisuudessaan mahdollista käyttää tutkimuksessa, koska osa niistä oli puutteellisia. Tällaiset tilanteet pystyttiin välttämään kasvokkain suoritettujen haastatteluiden kohdalla, jossa haastattelija pystyi kontrolloimaan tilannetta, varmistamaan vastauksensaannin kaikkiin kysymyksiin ja epäselviä kysymyksiä ja vastauksia oli mahdollista selventää puolin ja toisin. Kasvokkain tehdyt haastattelut toimivatkin ensisijaisena aineistona.

Kuten jo mainittiin, pysyväisluonteisten vaikutusten ja varsinkin vaikuttavuuden ilmeneminen ja selvittäminen vie melko pitkään, eivätkä nämä ole havaittavissa lyhyen aikavälin tutkimusten avulla. Tilastokeskuksen Yritystukitietokannan perustamisen päätaavoitteena on juuri tuoda uutta tietoa tukien vaikuttavuudesta. Sen ansiosta syntyy mah-

dollisuuksia yritystukien kattavalle pitkän aikavälin tutkimukselle (Koski ja Ylä-Anttila, 2011, 3). Tässä olisi runsaasti erittäin mielenkiintoisia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Tällaiselle tiedolle olisi tarvetta yritystukien kanssa tekemisissä olevien tahojen, kuten esimerkiksi valtiovallan, poliitikkojen, tukien myöntäjien, tutkijoiden ja yrittäjien keskuudessa.

Toinen erittäin mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe, joka nousi aiheeseen perehtyessä esille, ovat yritystukien niin sanotut kanta-asiakkaat. Yritykset, jotka vuodesta toiseen saavat yritystukia, vaikka tuet periaatteessa on tarkoitettu väliaikaisiksi, markkinoiden toimintapuutteita korvaaviksi. Mikä on tukien vaikuttavuus näissä yrityksissä; ovatko ne jo miltei riippuvaisia tuista, perustavatko ne toimintansa ja taloutensa tukien varaan, onko jokaisella saadulla tuella uusia positiivisia vaikutuksia vai väheneekö tukien vaikuttavuus vuosien saatossa?

Olisi todella mielenkiintoista myös toteuttaa tämän tutkimuksen kohderyhmälle eräänlainen seurantatutkimus esimerkiksi viiden vuoden kuluttua. Kuinka yrittäjät silloin näkevät tukien vaikutukset, onko uusia tai lisävaikutuksia ilmennyt, kuten he tässä tutkimuksessa olettivat?

LÄHTEET

Alkin Marvin C. 2004. Comparing Evaluation points of View. Teoksessa Alkin, Marvin C. (toim.) *Evaluation Roots. Tracing Theorists' Views and Influences*. Sage: Thousand Oaks.

Bernini Cristina ja Pellegrini Guido 2012. Is subsidising tourism firms an effective use of public funds? *Tourism Management* 35 (2013), 156-167.

Euroopan komissio 2006. Pk-yritysten uusi määritelmä. Käyttäjän opas ja ilmoitusmalli. Yritys- ja teollisuustoiminnan julkaisut. Julkaisutoimisto.

European Commission 1999 a. Evaluating socio-economic programmes. MEANS Collection Volumes 1-6. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission 1999 b. Evaluating socio-economic programmes. Evaluation design and management. MEANS Collection Volume 1. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission 1999 c. Evaluating socio-economic programmes. Glossary of 300 concepts and technical term. MEANS Collection Volume 6. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Fleischer Aliza ja Felsenstein Daniel 2000. Support For Rural Tourism, Does it Make a Difference? *Annals of Tourism Research*, Vol. 27, No. 4 s. 1007-1024.

Grilli Luka ja Murtinu Samuele 2012. Do Public subsidies affect the performance of new technology-based firms? The importance of evaluation schemes and agency goals. *Prometheus, Critical Studies in Innovation* Vol. 30, No. 1, Maaliskuu 2012, 97-111.

Haukka Jukka, 2002. Yritystukien aluetaloudelliset vaikutukset – panos-tuotosanalyysi Keski-Suomen maakunnasta. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 7/2002, Elinkeino-osasto. Edita Oyj.

Honkonen Risto 2002. Ammattikorkeakouluopintojen keskeyttäminen ja sen vähentäminen. KeVät-Projektin arviointi. Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeenlinna.

Kauppinen Veijo ja Känkänen Janne, 1995. Yritystukien uudistaminen kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalalla: selvitysmiesraportti. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 1236-1623; 1995, 6. Painatuskeskus, Helsinki.

Kavonius Markku, 2001. Julkisen yritysrahoituksen vastikkeellisuus. Vastikkeellisuustyöryhmän raportti. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 13/2001, Elinkeino-osasto. Edita Oyj.

Keränen Heimo, Kataja Jukka-Pekka, Aulaskari Olli, Keränen Heikki, Nevalainen Susanna, Malinen Pentti ja Ponnikas Jouni, 2004. Alueellisen maaseudun kehittämisoh-

jelman (ALMA) väliarviointi. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 3/2004. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Koski Heli ja Ylä-Anttila Pekka 2011. Yritystukien vaikuttavuus: tutkimushankkeen yhteenveto ja johtopäätökset. ETLA. Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja 7/2011.

Laakso Seppo, Kilpeläinen Päivi, Kuisma Hanna, Ritsilä Jari 2005. Arviointitutkimus EU:n rakennerahsto-ohjelmista kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalalla. KTM Rahoitetut tutkimukset, 9/2005, Elinkeino-osasto. Edita Publishing Oy, Helsinki.

Maa- ja metsätalousministeriö 2007. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013. Maa- ja metsätalousministeriö 8/2007. Vammalan Kirjapaino.

Matkailun edistämiskeskus 2010. Maakunnalliset matkailustrategiat. Tiivistelmä.

McMullan Ed, Chrisman James J., Vesper Karl 2001. Some Problems in Using Subjective Measures of Effectiveness to Evaluate Entrepreneurial Assistance Programs. Entrepreneurship: Theory and Practice, Fall 2001, s. 37-54.

Mikkonen Jenni ja Lahovuori Ira, 2014. Tilastointitiedon hyödyntäminen ennakoinnissa. Case: matkailun alueelliset tietovarannot. Loppuraportti. Itä-Suomen yliopisto, matkailualan opetus- ja tutkimuslaitos. Maa- ja metsätalousministeriön maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Muotio Marko 1998. Pk-yritykset ja julkinen tuki. Tutkimus yritystukilain mukaisten yritystukien vaikuttavuudesta, toimivuudesta ja kehittämistarpeesta. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Julkaisu No 77, Vaasa.

Myhrman Rolf, Haarajärvi Henna, Kröger Outi 1995. Yritystuen vaikutukset yrityksen ja yhteiskunnan kannalta. Tapaustutkimus investointi- ja kehittämisavustuksista. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 103/1995. Painatuskeskus Oy.

Pesonen Juho, 2013. Developing Market Segmentation in Tourism: Insights from a Finnish Rural Tourism Study. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 69. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Pohjois-Savon liitto 2006. Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030.

Pohjois-Savon liitto 2007. Pohjois-Savon matkailustrategia 2007-2013. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:54. Kuopio.

Pohjois-Savon liitto 2011. Pohjois-Savon matkailustrategia 2015. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:73. Kuopio.

Pohjois-Savon liitto 2011. Matkailukysely 100.

Pohjois-Savon työ- ja elinkeinokeskus 2007. Pohjois-Savon alueellinen maaseutusuunnitelma 2007-2013.

Raivola Reijo, Valtonen Päivi, Vuorensyrjä Matti 2000. Käsitteet, mallit ja indikaattorit koulutuksen tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Teoksessa Raivola Reijo (toim). Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja 1/2000. Edita, Helsinki. 11-28.

Robson Colin 2001. Small-Scale Evaluation (alkuperäisteos). Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluation tekijöille ja tilaajille. Suomentanut työryhmä: Lindqvist Tuija, Maaniittu Maisa, Niemi Eila, Paasio Petteri, Paija Leea. Tammi, Helsinki.

Rossi Peter H., Lipsey Mark W., Freeman Howard E. 2004. Evaluation: a Systematic approach. Seventh edition. Sage Publications, United States of America.

Ryymän Jaakko 2008. Maaseutumatkailu. Toimialaraportti 10/2008. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Silander Mika, Ritsilä Jari, Heinonen Juha, 2000. Kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalan EAKR- ja ESR-henkkeiden vaikuttavuus. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 16/2000, Elinkeino-osasto. Oy Edita Ab.

Sinkkonen Sirkka ja Kinnunen Juha 1994. Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopion yliopisto, Kuopio.

Sintonen Harri ja Pekurinen Markku 2006. Terveystaloustiede. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.

Stame Nicoletta 2004. Theory-Based Evaluation and Types of Complexity. Evaluation Vol. 10 (1), s. 58-76. Sage Publications.

Stufflebeam Daniel TL., Madaus, G. F. & Kellaghan, T. (toim.) (2000). Evaluation Models: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

Suomalainen Sanna 2013. Sähköpostikeskustelu 1.4.2013.

Talonen Harri, Laiho Marko, Pallonen Teemu, 2000. Matkailun julkisen rahoituksen määrä ja kohdentuminen Suomessa. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 19/2000. Oy Edita Ab.

Talonen Harri, Laiho Marko, Willner Hanna, Tammivuori Antti, 2005. Julkinen tuki matkailuhankkeille Suomessa vuosina 2000-2003. KTM Rahoitetut tutkimukset 5/2005 Markkinaosasto. Edita Publishing Oy.

Tervola Tarja. Vaikuttavuus käsitteenä ja arvioinnin kohteena. s. 10-21. Teoksessa Niemi Esa (toim.) 2005. Pysyvä Muutos? Kehittämishankkeiden vaikuttavuutta etsimässä. TUKEVA/Oulun yliopisto, koulutus- ja tutkimuspalvelut. Juvenes Print-Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

Tyni Markku 2008. Kuopion ja Pohjois-Savon matkailututkimus 2007. Savonia ammattikorkeakoulu.

Työministeriö, Kauppa- ja teollisuusministeriö ja Maa- ja metsätalousministeriö 2003. Työministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön ohje työllisyysvaikutusten arvioimiseksi 15.10.2003. Julkaisematon käsikirjoitus.

Venetoklis Takis 2000. Impact of Business Subsidies on Growth of Firms – Preliminary Evidence From Finnish Panel Data. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-Keskustelualoitteita. Yliopistopaino, Helsinki.

Virtanen Petri 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Edita Prima Oy, Helsinki.

Voutilainen Olli, Tapio-Biström Marja-Liisa, 2007. Paikallisten toimintaryhmien aluetaloudelliset vaikutukset. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Vammalan Kirjapaino Oy.

Voutilainen Olli, Vihinen Hilikka, Wuori Olli, 2009. Maatalous, maaseutu ja tukien kohdentuminen. MTT Taloustutkimus. Tampereen Yliopistopaino Juvenes Print Oy.

Väre Taina, 2013. Keskustelu 10.10.2013.

Elektroniset lähteet

American Evaluation Association 2004. Guiding Principles for Evaluators. <http://www.eval.org/publications/guidingprinciples.asp>. Luettu 4.12.12.

ELY-keskus. Rahoitus. Saatavissa: <http://www.tekeskus.fi/Public/?nodeid=10544&area=7649&lang=1>. Luettu 1.4.2013

European Commission 2004. Aid Delivery Methods. Volume 1. Project Cycle Management. Saatavissa: http://ec.europa.eu/europeaid/multimedia/publications/documents/tools/europeaid_admin_pcm_guidelines_2004_en.pdf. Luettu 3.12.2013

Europa. Tiivistelmät EU:n lainsäädännöstä. Saatavissa: http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160032_fi.htm. Luettu 4.7.2014

Finnvera Oyj. Saatavissa <http://www.finnvera.fi/>. Luettu 1.4.2013

Hiltunen Leena, 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ ja_reliabiliteetti.pdf. Luettu 10.2.2014

Maaseudun Kehittämisyhdistys Kalakukko ry. Paljonko? Saatavissa: <http://www.kalakukkory.fi/index.php/leader/hakuopashankeopas/paljonko>. Luettu 1.4.2013

Maa- ja metsätalousministeriö, 2014. Saatavissa: http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maaseudun_kehittaminen/ohjelmakausi20072013.html. Luettu 3.7.2014

Maaseutu.fi, 2014. Saatavissa: <http://maaseutu.fi/fi/index/yrittajyyys/tuet.html>. Luettu 22.7.2013.

Maaseutu.fi, 2013. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseudunkehittamisohjelmat/tavoitteet_ja_tyokalut/maaseudun_kehittamisstrategia.html. Luettu 3.7.2014.

Maaseutu.fi, 2012 a. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseudunkehittamisohjelmat/tavoitteet_ja_tyokalut/alueellisesuunnitelmat.html. Luettu 4.7.2014.

Maaseutu.fi 2012 b. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseudunkehittamisohjelmat/tavoitteet_ja_tyokalut/ohjelmaasiakirja.html. Luettu 3.7.2014.

Maaseutu.fi. Saatavissa: <http://www.maaseutu.fi/fi/index/maaseudunkehittamisohjelmat.html>. Luettu 3.7.2014.

Maaseutuvirasto a. Saatavissa: <http://www.mavi.fi/fi/tuet-ja-palvelut/yrittaja-kauppa-teollisuus/yritystuet/Sivut/yritystuet.aspx>. Luettu 22.7.2014.

Maaseutuvirasto b. Saatavissa: <http://www.mavi.fi/fi/tuet-ja-palvelut/yrittaja-kauppa-teollisuus/yritystuet/Sivut/investointituki.aspx>. Luettu 22.7.2014.

Maaseutuvirasto c. Saatavissa: <http://www.mavi.fi/fi/tuet-ja-palvelut/yrittaja-kauppa-teollisuus/yritystuet/Sivut/kehittamistuki.aspx>. Luettu 22.7.2014.

Maaseutuvirasto d. Saatavissa: <http://www.mavi.fi/fi/tuet-ja-palvelut/yrittaja-kauppa-teollisuus/yritystuet/Sivut/kaynnistystuki.aspx>. Luettu 22.7.2014.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, matkailun teemaryhmä. Maaseutumatkailun määritelmä. Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/verkostot/matkailu/lisatietoa_maaseutumatkailusta/maaritelma. Luettu 29.5.2014

Pohjois-Savon liitto. Alueella asuva työllinen työvoima vuosina 1990-2010 sekä ennakkotieto v. 2011. Saatavissa: http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/tilastot/2012/tyovoima_1990_2010.pdf. Luettu 29.5.2014

Suomen yrittäjät. Yritystoiminnan kehittämisen rahoitusmahdollisuudet. Saatavissa: <http://www.yrittajat.fi/verotjarahat/rahat/rahoitussuunnittelu>. Luettu 1.4.2013

Tekes a. Tekes kannustaa kehittymään. Saatavissa: <http://www.tekes.fi/fi/community/Tekes/320/Tekes/626>. Luettu 3.4.2013

Tekes b. Innovaatorahoitus. Saatavissa:
<http://www.tekes.fi/fi/community/Innovaatorahoitus/311/Innovaatorahoitus/593>. Luettu 3.4.2013

Tekes c. Painopisteet ja ohjelmat. Saatavissa:
http://www.tekes.fi/fi/community/Painopisteet_ja_ohjelmat/310/Painopisteet_ja_ohjelmat/611. Luettu 3.4.2013.

Tekes d. Innovaatorahoitusta. Saatavissa:
<http://www.tekes.fi/fi/community/Yritykset/1032/Yritykset/2319>. Luettu 3.4.2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö, 2011. Saatavissa:
http://www.tem.fi/index.phtml?105033_m=102058&s=4760. Luettu 3.4.2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö, 2012. Avustukset yritystoiminnan kehittämiseen. Saatavissa:
<http://www.tem.fi/index.phtml?s=34>. Luettu 2.4.2013

Työ- ja elinkeinoministeriö, 2012. Lainat, takaukset ja viennin rahoitus. Saatavissa:
<http://www.tem.fi/index.phtml?s=2608>. Luettu 2.4.2013

Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014 a. Toimiala Online. Henkilöstön määrä matkailualalla ELY-keskuksittain (työpaikkaa). Saatavissa:
http://www.testi.toimialaonline.fi/graph/Graphserver.aspx?ifile=../quicktables/ktm/02_toimialaraporttien_kuvakanta/090_matkailu/060_henkilosto_matkailualalla_ely-keskuksittain_last&x=145&y=108. Luettu 29.5.2014.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2014 b. Liikevaihto matkailualalla ELY-keskuksittain 2012. Saatavissa:
http://www.testi.toimialaonline.fi/graph/Graphserver.aspx?ifile=../quicktables/ktm/02_toimialaraporttien_kuvakanta/090_matkailu/040_lv_matkailualalla_ely-keskuksittain_last&x=145&y=108. Luettu 29.5.2014.

Valtiovarainministeriö, 2012. Tuloksellisuuden käsitteistö valtion vaikuttavuus- ja tuloksellisuusohjelmassa. Saatavissa:
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20120224Tuloks/Tuloksellisuuden_kasitteisto24022012.pdf. Luettu 6.6.2013

LIITTEET

Liite 1.

Arviointistandardit Yhdysvaltain arviointiyhdistyksen mukaan

1. Hyödynnettävyyteen liittyvät standardit
 - a. Arvioinnin osallisten tunnistaminen
 - b. Arvioinnin tekijän luotettavuus
 - c. Kerättävän informaation laajuus ja valinta
 - d. Arvioinnin arvojen identifiointi
 - e. Arviointiraportin selkeys
 - f. Arviointiraportin oikea-aikaisuus ja hyödyntäminen
 - g. Arvioinnin vaikuttavuus
2. Toteutustapaan liittyvät standardit
 - a. Toimenpiteiden käytännöllisyys
 - b. Poliittinen läpinäkyvyys
 - c. Kustannus-vaikuttavuus
3. Tarkoituksenmukaisuuteen liittyvät standardit
 - a. Arvioinnin tekijöiden ja asetelman palveluorientaatio
 - b. Muodolliset sopimukset
 - c. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen
 - d. Inhimillinen vuorovaikutus
 - e. Tasapainoinen ja reilu arviointi
 - f. Kaikkien havaintojen raportointi
 - g. Intressikonfliktien tunnistaminen ja selvittäminen
 - h. Vastuu arvioinnin toteutuksen taloudellisista resursseista
4. Tarkkuuteen liittyvät standardit
 - a. Arvioitavan kohteen dokumentointi
 - b. Kontekstuaalinen analyysi ja tulkinta
 - c. Arviointiasetelman kuvaaminen
 - d. Tarkoituksenmukainen aineistopohja
 - e. Aineiston validius
 - f. Aineiston luotettavuus
 - g. Aineiston systemaattisuus
 - h. Määrällisen aineiston analyysi
 - i. Laadullisen aineiston analyysi
 - j. Oikeutettujen johtopäätösten tekeminen
 - k. Puolueeton raportointi
 - l. Metaevaluaation soveltaminen

Liite 2.

Arvioinnin tekijöiden toiminnan viitekehys (American Evaluation Association, 2004)

1. Systemaattinen tiedonhankinta
 - Valittujen tutkimusmenetelmien korkeatasoinen soveltaminen
 - Arviointikysymysten kriittinen asettaminen ja käsittely
 - Avoin keskustelu valituista tutkimusmenetelmistä, lähestymistavoista ja arvioijan arvoista, jotka voivat vaikuttaa koko prosessiin ja tulosten käsittelyyn
2. Kompetenssi
 - Arvioinnin tekijän riittävä ammattitaito ja kokemus
 - Arvioijan kulttuurinen ymmärrys omista lähtökohdistaan ja arvoistaan sekä niiden vaikutuksesta tulosten analyysiin
 - Arvioinnin tekijän oma realistinen arvio pätevyyden ja osaamisen riittävydestä tiettyyn tehtävään
 - Arvioijan jatkuva kouluttautuminen
3. Hienotunteisuus ja rehellisyys
 - Tekijän ja tilaajan rehellinen neuvottelu prosessista kokonaisuutena; kustannuksista, tehtävistä jne.
 - Intressiristiriitojen ratkaisu ennen arvioinnin aloittamista ja sen aikana ilmenevien dokumentointi
 - Suunnitelmaan tulleiden muutosten avoin esilletuominen
 - Arvioijan, tilaajan ja kohteen arvot ja niiden huomioonottaminen
 - Arvioijan ei tule tietoisesti tehdä virheellisiä päätelmiä materiaalista
 - Arvioijan on tuotava esille aineiston vinoutumat sekä vääristyneet ja paikkansa pitämättömät tiedot arvioinnin kohteesta
 - Arvioijan on oltava selvillä arvioinnin rahoituksellisista ja siihen liittyvistä taloudellisista seikoista.
4. Ihmisten kunnioittaminen
 - Arvioijan on otettava huomioon kohteen yhteys ympäröivään maailmaan, esim. maantieteellisesti ja poliittisesti.
 - Arvioijan on kunnioitettava kohteen ammatillisia arvoja ja tuotava kohteelle tietäväksi arvioinnin tavoitteet ja laajuus.
 - Kohteelle arvioinnista aiheutuva häiriö on minimoitava.
 - Tulosten raportointi on hoidettava tilaajan ihmisarvoa kunnioittaen.
 - Arvioijan pitää jo arvioinnin aikana edistää kohteen hyötymistä arvioinnista.
 - Arvioijan on kunnioitettava prosessin aikana kaikkien osallisten erilaisuutta koskien esim. ikää, rotua, uskontoa jne.
5. Vastuu yhteiskunnasta ja hyvinvoinnista
 - Arvioijan on tiedostettava kaikkien osallisten näkökulmat ja sidonnaisuudet.
 - Arvioijan on tarkasteltava arvioinnin mahdollisia seuraamuksia ympäröivälle yhteiskunnalle
 - Prosessin aikana kerätyn materiaalin ja tulosten on oltava halukkaiden käytettävissä, tietyin rajoituksin, esim. salassa pidettävien seikkojen osalta.
 - Arvioinnin suorittajan on toimittava tilaajan toiveiden mukaan, mutta on otettava myös huomioon ja tuotava ilmi tämän intressit.
 - Arvioijan tulee edistää yleistä hyvää

Liite 3.

Arviointistandardit Euroopan Unionin mukaan

1. Arviointitoiminnan asema, rooli ja tehtävät
 - Tämä käsittää esimerkiksi osastokohtaisen vastuutahon, resurssien ja alusta loppuun koko prosessin hoidon määrittämisen, erottamisen esimerkiksi tarkastustoiminnasta, tiedonjaon eteenpäin ja kustannustehokkaan toiminnan varmistamisen.
2. Arviointitoiminnan hallinta
 - Hallinta sisältää esimerkiksi arvioinnin suunnittelun ja toteutuksen, jossa on otettava huomioon sisäiset säännöt, tarkka vuosisuunnittelu, jonka pohjana on ohjelmien toteutuksen jaksotus, ohjelman toteutustavat, arvioijien työnjako suhteessa ohjelman toteutukseen, tarkastuksen ja arvioinnin erottamisen, palautejärjestelmä arvioijilta arvioinnin käyttäjille, johtopäätösten raportointi osastoitain, tulosten hyödyntäminen, tulosten julkisuus (pl. salassa pidettävät tiedot) ja selkeä kirjoitusasu.
3. Arviointiprosessi eli arviointiasetelman etukäteissuunnittelu, arvioinnin toimeenpano ja tulosten hyväksikäyttö.
 - Prosessissa on huomioitava arviointikysymysten harkinta, arvioinnin päämäärät ja tarkoitus, asianmukaisten sopimusten käyttö, hankekohtainen ohjausryhmä, laatukriteerit, hankkeen johtajan vastuuasema, arvioijien riippumattomuus ja tilaajan kunnioitus arvioijan näkemysten riippumattomuuteen.
4. Arviointiraporttien laatu
 - Arviointiraporttien laatuun kiinnitetään huomiota esimerkiksi niiden tarkoituksenmukaisuuden ja järjestelmällisen analysoinnin, arvioinnin päämäärien, perustan ja ympäröivän kontekstin sekä lähteiden ja menetelmien erittelyllä raportissa, perustelemalla kerätystä materiaalista saadut tulokset ja jatkotoimenpideehdotukset, luottamalla arvioijan tuottamien lopputulosten riittävyyteen ja koskemattomuuteen, vaatimalla toimenpideehdotuksilta laaja-alaisuutta, hyödynnettävyyttä, soveltuvuutta ja että ne ovat eriteltyjä.

Liite 4.

Haastattelulomake

1. YRITTÄJÄN JA YRITYKSEN TAUSTA JA LÄHTÖTILANNE

Haastateltavan nimi:

Syntymävuosi: _____ Sukupuoli: mies _____ nainen _____

Yrittäjän koulutus ja ammatillinen kokemus (matkailusta) ja muu tausta

Y-tunnus tai jos toimii maatilalla Y-tunnuksen alla, maatilalla Y-tunnus

Aloittava vai toimiva yritys (tukea haettaessa) ja matkailuyrityksen perustamispäivämäärä

Yrityksen tausta: Miksi aloitit maaseutumatkailuyritystoiminnan?

Mikäli on kyse maatilamatkailusta, arvioi, kuinka suuri osuus (%) yrityksen kokonaisliikevaihdosta tulee matkailusta? _____

Tarjottujen palveluiden/tuotteiden osuus maaseutumatkailuyrityksen toiminnasta/liikevaihdosta (%)?

Yrityksen palvelut/tuotteet	Eurot	Osuus liikevaihdosta (%)
Majoituspalvelut		
Ruokapalvelut		
Kokous- ja juhlapalvelut		
Ohjelmapalvelut		
Oheispalvelut		
Muut palvelut tai tuotteet		

Mistä asiakkaat tulevat ja keitä he ovat?

Lähtöalue (paikalliset, alueelliset, valtakunnalliset, kansainväliset)

Ryhmät (perheet, yritysasiakkaat, erityisryhmät ym.)

Miten yrityksen kapasiteetti on käytössä tällä hetkellä (esim. Majoitustilojen käyttöaste, kokoustilojen käyttöaste, ohjelmapalvelut)?

Montako henkilöä yritys työllistää tällä hetkellä?

kokoaikaisia henkilöitä /sesonkiaikaisia henkilöitä: _____

Perheenjäsenet, ulkopuoliset: _____

2. YRITYKSEN KEHITTÄMISTARPEET JA HAETTU TUKI

Mitä tukea on haettu ja saatu?

		Hankenumerot	Rahoitus
a) Yrityksen investointituki:	1) rakennuksen hankinta		
	2) rakentaminen		
	3) koneet, laitteet ja kalusteet		
	4) aineettomat investoinnit		
	Investointikustannukset yhteensä		
	<i>oma puutavara/maa-aine</i>		
b) Yrityksen kehittämistuki:	kustannukset yhteensä		
	1) Asiantuntijapalveluiden hankinta 90%		
	2) Muu kehittämistuki 50%		
	<i>Tiivistelmä kehittämistoimenpiteistä</i>		
c) Yritystoiminnan käynnistystuki	kausi 1/palkkakustannukset		
	kausi 2/palkkakustannukset		
	kustannukset yhteensä		

Mitä tuen avulla on tehty?

Toteutuiko toimenpide alkuperäisen suunnitelman mukaan? Tehtiinkö jossain vaiheessa muutoshakemus? Mitä muutettiin?

3. HAKUPROSESSIN SUJUVUUS JA TUEN MERKITYS

Arvioi tuen hakemisen ja tuen maksatuksen sujuvuutta ja saatua apua/ohjeita (1=erittäin huonosti, 2=huonosti, 3=kohtalaisesti, 4=hyvin, 5=erittäin hyvin)

	1	2	3	4	5
Ovatko saatavilla olleet tuet vastanneet yrityksen kehittämistarpeeseen?					
Miten tuen hakuvaihe sujui?					
Miten tuen maksatusvaihe sujui?					
Vastasiko saatu tuki hakemiseen käytettyä työtä ja aikaa?					
Saitko riittävästi apua haku- ja maksatusprosessin kuluessa?					
Mistä olet saanut neuvontaa tuen hakuprosessiin? TR, ELY, yritysneuvojat, joku muu, mikä?					
Mikä oli ongelmana edellisissä? Mitä tulisi muuttaa?					
Mikä toimi hyvin edellisissä?					
Millaiseksi koet kunnan, viranhaltijoiden, yritysneuvojien, ELY:n, toimintaryhmien, pankkien yms. tuen ja suhtautumisen maaseutumatkailun toimialaan ja sen kehittämiseen?					

--

Arvioi tuen merkitystä yrityksen käynnistämiseen ja kehittämiseen (1=ei merkitystä, 2= vähän merkitystä, 3=kohtalaisesti merkitystä, 4=paljon merkitystä, 5=erittäin paljon merkitystä)

	1	2	3	4	5
Aloittava yritys: Miten paljon merkitystä tuella on ollut maa-seutumatkailuyrityksen perustamiseen?					
Toimiva yritys: Miten paljon merkitystä tuella on ollut maa-seutumatkailuyrityksen kehittämiseen?					
Miten paljon merkitystä tuella on ollut toimenpiteiden toteuttamisessa ja tuloksissa?					
Miten paljon merkitystä tuella on ollut jonkin uuden palvelun tai tuotteen kehittämiseen?					
Miten paljon merkitystä tuella on ollut toiminnan jatkumisen turvaajana?					
Miten paljon merkitystä tuella on ollut kokeilemiseen tai riskinottomahdollisuuteen?					

4. ASETETUT TAVOITTEET, NIIDEN TOTEUTUMINEN JA VAIKUTUKSET

Laadulliset tavoitteet

Merkitse ensin rastilla, olivatko alla olevat tekijät tavoitteena tukea haettaessa.

Arvioi sen jälkeen kunkin tavoitteen osalta, onko toimenpiteen vaikutusta jo nähtävissä? (kyllä, ei, en osaa sanoa)

Arvioi lopuksi kunkin tavoitteen osalta, onko toimenpiteen vaikutusta nähtävissä 5 vuoden sisällä (kyllä, ei, en osaa sanoa)

Tavoite	Toteutuminen ja vaikutus

		Toimenpiteen vaikutus on jo nähtävissä			Toimenpiteen vaikutus näkyä 5 v. sisällä		
		kyllä	ei	eos	kyllä	ei	eos
	X						
Yrittäjän ammatillisen osaamisen lisääntyminen							
Yrittäjän liiketoimintaosaamisen lisääntyminen							
Teknologian kehittämisen ja hyödyntämisen lisääntyminen							
Kansainvälisen markkinoinnin lisääntyminen							
Kansainvälisen myynnin lisääntyminen							
Yritysten yhteistyön ja verkostoitumisen lisääntyminen							
Yrityksen kilpailukykyyn lisääntyminen							
Yrityksen lähiympäristön (kylä, kunta) vetovoiman ja elinvoimaisuuden lisääntyminen							
Yrittäjän jaksamisen ja työhyvinvoinnin lisääntyminen							
Muita laadullisia tavoitteita, mitä?							

Määrälliset tavoitteet

Merkitse ensin rastilla, olivatko alla olevat tekijät tavoitteena tukea haettaessa.

Arvioi sen jälkeen kunkin tavoitteen osalta, onko toimenpiteen vaikutusta jo nähtävissä? (kyllä, ei en osaa sanoa)

Arvioi lopuksi kunkin tavoitteen osalta, onko toimenpiteen vaikutusta nähtävissä 5 vuoden sisällä (kyllä, ei, en osaa sanoa)

Tavoite		Toteutuminen ja vaikutus					
Tavoite		Toimenpiteen vaikutus on jo nähtävissä			Toimenpiteen vaikutus näkyy 5 v. sisällä		
		kyllä	ei	eos	kyllä	ei	eos
	X						
Liikevaihdon tai taloudellisen tuloksen kasvu							
Uusien työpaikkojen syntyminen							
Olemassa olevien työpaikkojen säilyttäminen							
Uusien asiakkaiden / asiakasryhmien saaminen							
Uusien palveluiden tai tuotteiden kehittäminen							
Majoitusvuorokausien lisääntyminen							
Ympäristö- otisuus/sesonkiluonteisuuden tasaantuminen							
Muita määrällisiä tavoitteita, mitä?							

Muita välillisiä tai yllättäviä vaikutuksia, joita ilmeni (esim. toimintaympäristöön, yhteisöllisyyteen?)

Mitä olisi tapahtunut ilman tukia (olisiko toimenpide toteutunut)?

Mitä jäi saavuttamatta, haetko tukea uudelleen?

5. TULEVAISUUS

Arvioi seuraavien väittämien todennäköisyyttä yrityksesi kohdalla viiden vuoden sisällä.

(1=erittäin epätodennäköisesti, 2=epätodennäköisesti, 3=en osaa sanoa, 4= todennäköisesti, 5=erittäin todennäköisesti)

	1	2	3	4	5
Yrityksen toiminta laajenee merkittävästi					
Yrityksen toiminta jatkuu nykyisessä laajuudessaan					
Yrityksen toiminta supistuu merkittävästi					
Yrityksen toiminta loppuu kokonaan					
Yrityksessä tehdään sukupolvenvaihdos					
Yritys myydään					
Yrityksen liikevaihto kasvaa merkittävästi					
Yrityksen kannattavuus kasvaa merkittävästi					
Työntekijöiden määrä lisääntyy					
Asiakkaiden määrä lisääntyy					

Maatilamatkailuyritys: Miten maatilamatkailutoiminta kehittyy suhteessa maatalan toimintaan, kumman osuus kasvaa ja kumman vähenee?

Arvioi, kuinka todennäköisesti yrityksessäsi toteutetaan seuraavia kehittämistoimenpiteitä viiden vuoden sisällä. (1=erittäin epätodennäköisesti, 2=epätodennäköisesti, 3=en osaa sanoa, 4= todennäköisesti, 5=erittäin todennäköisesti)

	1	2	3	4	5	Haetko tukea
Rakennuksen hankinta ja/tai rakentaminen						
Koneiden, laitteiden ja/tai kalusteiden hankinta						
Talous-, investointi-, rahoitus-, liiketoimintasuunnittelu						
Osaamisen kehittäminen esim. asiantuntijapalveluiden tai koulutuksen kautta						
Tuotekehitys/erikoistuminen (esim. ohjelmapalvelut, eri asiakasryhmät)						
Teknologian hyödyntäminen						
Matkailun toimintaympäristön ja infrastruktuurin kehittäminen (esim. reitistöt)						
Kestävän kehityksen ja ympäristövastuullisten ratkaisujen hyödyntäminen tai käyttöönotto						
Yhteistyö ja verkostoituminen esim. markkinoinnissa tai myynnissä muiden yrittäjien kanssa						
Muuta, mitä?						

KIITOS AJASTASI!